ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi . 42. Årgang . Nummer 4 . 1968

Munksgaards Forlag . København 1969

ØKONOMI OG POLITIK

42. ÅRGANG NR. 4 1968

INDHOLD

EJLER KOCH: U. S. A.'s valg november 1968 397

H. JØRGEN NIELSEN: Det svenske valg 1968 412

ERIK KROGSTRUP: Samfundets forvandling – og landbruget 421

Den internationale økonomiske situation 437

Den danske økonomiske situation 447

Politisk kronik 464

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
MUNKSGAARDS FORLAG . KØBENHAVN 1969

FORFATTERNE

EJLER KOCH, universitetslektor, cand. jur., Københavns Universitet.

H. JØRGEN NIELSEN, universitetslektor, cand. scient. pol., Institut for Samtidshistorie og Statskundskab, København.

ERIK KROGSTRUP, direktør, cand. oecon., Dansk Landbrugs Realkreditfond, København.

De løbende økonomiske oversigter udarbejdes af cand. oecon. Jørn Henrik Petersen, Aarhus Universitet, og amanuensis, cand. oecon. Niels Christian Nielsen, Institut for Finansiering, Handelshøjskolen.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hæfte i hvert kvartal. Årsabonnement 32 kr. + moms. Enkelte hæfter 10 kr. + moms. Ansvarshavende redaktør: Amanuensis, cand. polit. H. THUSTRUP HANSEN. Redaktionsudvalg: Professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor, dr. polit. SV. AAGE HANSEN, professor, dr. polit. ANDERS ØLGAARD, amanuensis, cand. mag. OLE KARUP PEDERSEN og lektor, cand. polit. HANS BOSERUP. Redaktion: Selskabet for Historie og Samfundsøkonomi, Rosenborggade 15, 1130 København K, tlf. (01) 11 41 53. Ekspedition og abonnement: Munksgaards Forlag A/S, Prags Boulevard 47, 2300 København S, tlf. Asta 7030. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader.

Printed in Denmark, Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S.

Udsendt i boghandelen 12. marts 1969.

U.S.A.s VALG NOVEMBER 1968[1]

EJLER KOCH

Det var til at forudse på et relativt tidligt tidspunkt, at den amerikanske valgkamp i 1968 ville blive en usædvanlig affære. Den almindelige utilfredshed i samfundet har været tiltagende gennem de seneste år. Baggrunden herfor er naturligvis problemerne omkring Vietnam-krigen og indenrigspolitisk den voksende uro i de amerikanske storbyer på grund af de helt uantagelige forhold, der bydes storbyernes befolkning og heriblandt først og fremmest negrene. Disse problemer har forpestet det politiske klima, har standset væsentlige, påtrængende samfundsreformer og sidst, men ikke mindst skabt en voksende utilfredshed med det politiske system. Når utilfredsheden har nået sådanne højder, skyldes det ikke mindst, at man efter valget i 1964 måtte have ventet en af de mest aktive reformperioder i amerikansk historie, fx. at sammenligne med Roosevelts første periode. Johnson havde som få muligheder for at tvinge reformer gennem en modstræbende kongres. Selvom det trods alt er lykkedes at gennemføre en del reformer – og flere end almindelig antaget – er hovedkonklusionen dog alligevel, at Johnsons »Great society« lå i grus ved indledningen til valgkampen. Endvidere havde Johnsons person og den politik, der førtes, og de løfter, der var brudt, skabt et »Credibility gap« i forhold til den demokratiske administration, som ikke var nogen heldig udvikling ved indgangen til et valgår.

Konsekvenserne af denne udvikling trak i to retninger. Dels gav den sig udslag i en forstærket konservativ tendens, som ikke lovede godt for fremtiden, men som vel ikke var overraskende. Dels gav den sig udslag i en stærkt forøget aktivitet på venstrefløjen af amerikansk politik. Ungdomsoprøret på universiteterne og radikaliseringen af negerbevægelserne er de tydeligste tegn herpå, men også indenfor partierne søgte liberale politikere at få øget fodfæste. De udfordrede partiernes konservative lederskab. De ønskede at udfordre systemet.

Sådan kan ganske kort billedet, der giver baggrunden for valgkampen, beskrives. Hvad ville resultatet blive? Ville venstre eller højre fløjene sejre, eller ville det ende med et mere traditionelt kompromis?

[1]) Artiklen er afsluttet umiddelbart inden Nixon's indsættelse den 20. januar 1969.

Selvom der således var lagt op til en højst usædvanlig og bitter kamp både indenfor partierne og mellem partier, var der ingen, der havde forestillet sig så rystende begivenheder som dem, vi blev vidne til. Mordet på Martin Luther King, den moderate negerbevægelses leder, mordet på Robert F. Kennedy den dag han havde vundet primærvalget i Californien, Johnsons meddelelse om at han ikke ønskede genvalg, bombestoppet i Vietnam umiddelbart før valgdagen, Wallace's deltagelse og uhyggelige succes. Endelig et valgresultat, som var nær ved at have ført til komplet kaos, og en konfrontation med den mulighed, at det gennem måneder kunne have været uafklaret, hvem der skulle være U. S. A.'s præsident.

Det er ikke muligt indenfor de afstukne rammer at give et fuldt tilfredsstillende billede af alle disse begivenheder og deres mulige konsekvenser. Der kan kun blive tale om at fremhæve nogle af de mere betydningsfulde aspekter af valgkampen og valget og så ud af dette forvirrede billede søge at drage nogle konsekvenser for amerikansk politik og for det amerikanske politiske system.

NOMINERINGEN AF PRÆSIDENTKANDIDATER

Den amerikanske valgkamp er et meget langstrakt foretagende og karakteristisk er, at langt den længste del af perioden går med politiske skærmydsler indenfor de enkelte partier. Kun de sidste par måneder før valget står de to – eller 3 – partier overfor hinanden.

Diskussionerne indenfor de enkelte partier starter – især for det tabende partis vedkommende – næsten umiddelbart efter valget. Allerede i 1966 pegede alt på, at guvernør Romney ville blive en hovedkandidat for republikanerne, og i lange perioder var han den eneste mere officielle kandidat, men han faldt dog hurtigt ud af billedet, dels på grund af vanskeligheder med at skaffe sig økonomiske støtte, dels – og vel det afgørende – hans famøse udtalelse om at være blevet hjernevasket af generalerne i Vietnam.

For republikanerne stod valget derfor mellem Rockefeller, Nixon og Reagan repræsenterende henholdsvis de liberale, centrum og de konservative indenfor partiet.

Spørgsmålet var reelt om partiet skulle fortsætte den højreorienterede kurs fra 1964 eller, hvor langt det skulle gå i retning af en liberalere politisk kurs. Valget blev som bekendt Nixon, partiapparatets mand, kompromissets mand. Ingen af de to fløje kunne sejre over systemet. Har man fulgt udviklingen siden sidste valg, er der i og for sig intet mærkeligt i, at resultatet måtte blive sådant. Det blev endda sådant, selvom man omkring konventet i juli måned klart måtte se i øjnene, at Rockefeller havde de største chancer for at blive valgt – fordi Wallace under alle omstændigheder ville tiltrække mange af de konservative stemmer, og

Rockefeller kunne tiltrække flest demokrater. Hvorfor var partiet villig til at løbe den risiko at tabe valget i et år, hvor de havde alle kort på hånden? Hvorfor nominerede man ikke den af kandidaterne, der havde størst mulighed for at blive valgt?

Dette kan kun forklares ved at se tilbage på begivenhederne i 1964. Her valgte man mod traditionerne en repræsentant for partiets højrefløj og led et svidende nederlag. Samtidig efterlod disse begivenheder partiet dybt splittet bl. a. med en Rockefeller, som nægtede at støtte Goldwater. Det afgørende var herefter at få partiet samlet og holde det samlet – næsten vigtigere end at få en præsident valgt. Hvem kunne gøre det? Ikke en repræsentant for højrefløjen, men heller ikke en Rockefeller, som var brudt ud i 1964. Han ville have forårsaget ny og dyb splittelse. Derimod havde Nixon, hvis politiske skæbne man troede beseglet med nederlaget i guvernørvalget i Californien i 1962, målbevidst arbejdet for at samle partiet. Da den egentlige nomineringsperiode begyndte, havde han sikret sig forbindelser og loyal støtte i alle dele af landet. Han havde partiapparatet bag sig. Det var i virkeligheden sammenholdet her det gjaldt, og dette kunne han alene sikre. Derfor kan man vist med rimelighed sige, at der aldrig rigtigt var tvivl om hans nominering, selvom Rockefeller efter en lang periode af ubeslutsomhed endelig besluttede at gøre et forsøg, som dog måtte være dømt til at mislykkes, selvom han stod med de største chancer for at vinde valget.

En speciel side af Rockefellers forsøg på at fravriste Nixon nomineringen skal nævnes, fordi den tegner et interessant perspektiv for fremtidens valgkampe. Han udfordrede Nixon til at tage en gallupundersøgelse stat for stat for at konstatere, hvem der havde mest støtte blandt vælgerne. Der var naturligvis mange gallupundersøgelser med resultater hver uge, men Rockefeller ønskede nu at drage den ind som et officielt led i kampen. Forklaringen herpå er, at alle gallupundersøgelser beregnes for hele landet under eet, men dette er ikke afgørende for udfaldet af valget. Det afgøres ved, hvor mange valgmandsstemmer man kan vinde, og de vindes i de enkelte stater. Derfor ønskede Rockefeller en gallup taget stat for stat. Nixon afslog klogeligt – det kunne kun og ville formentlig have skadet hans sikre position.

Hvad Nixon politisk stod for blev ikke afklaret, heller ikke gennem det vedtagne partiprogram, og hans første beslutning efter nomineringen lovede ikke godt. Her bøjede han udpræget mod højre, da han udpegede den ukendte, højreorienterede, farveløse guvernør Spiro Agnew fra Maryland som vicepræsidentkandidat. Det lovede ikke godt, at han måtte starte med en indrømmelse til de konservative kræfter. Betænkelighederne ved dette valg tiltog – vist også hos Nixon – efterhånden som valgkampen skred frem.

For demokraterne tegnede billedet sig oprindeligt klarere, men der ulmede muligheder for en dyb splittelse af partiet. Sålænge Johnson var med i billedet, var der ingen, som for alvor troede, at han kunne fratages nomineringen, selvom partiets venstrefløj artikulerede en stadig voldsommere protest mod hans Vietnam-politik. Robert Kennedys tilbageholdenhed indtil Johnsons tilbagetræden bekræfter denne formodning. Med Johnson ude af billedet skiftede scenen helt, og mulighederne og problemerne blev temmelig uoverskuelige.

McCharthys forsøg på at fravriste Johnsons nominering og ændre partiets kurs i Vietnam-spørgsmålet var en værdifuld gerning. Herigennem og igennem Fulbrights høringer i Senatet lykkedes det for alvor at artikulere en skarp kritik af den hidtidige kurs. Efter Johnsons fratræden og med Robert Kennedy og Hubert Humphrey i billedet blev det demokratiske nomineringsløb en hård og uforsonlig kamp, som dog i høj grad svækkedes af, at de liberale var delt mellem McCarthy og Kennedy. Resultatet måtte med Robert Kennedys død blive, at Humphrey vandt nomineringen. Igen var det her partiets, systemets mand, der vandt. Forsøgene på at få Edward Kennedy nomineret fandt aldrig bred støtte.

Under de givne forhold tror jeg demokraterne valgte rigtigt. Selvom man har sympati for McCarthys standpunkt i Vietnam-krigen, var han næppe af præsidentkaliber, og hans stillingtagen til indenrigspolitiske spørgsmål var ikke overbevisende. Hans forsøg var dog ikke forgæves. Vel fik han ikke ændret partiprogrammet og vel blev han ikke nomineret, men han tvang en debat igennem, og han tvang Humphrey til at afvige fra Johnsons Vietnam-kurs, selvom det ikke blev mere end nuancer. Men vigtigst af alt lykkedes det at liberalisere de gældende regler for det demokratiske partikonvent, således at det næste gang bliver væsentlig lettere for en opposition at komme til orde. Disse betydningsfulde ændringer overses ofte på baggrund af de skandaløse begivenheder, som omgav demokraternes konvent i Chicago i august, hvor borgmester Daleys politi på den voldsommeste måde greb ind overfor demonstranter. Disse begivenheder kan vel have kostet demokraterne valgsejren.

Humphreys valg af vicepræsidentkandidat faldt også på en relativt ukendt, senator Muskie fra Maine, men det var en liberal. Han viste sig at være den, der under valgkampen virkelig rejste spørgsmålene og kom med svarene. Ham kommer vi utvivlsomt til at høre mere om.

I begge partier blev resultatet således, at det var partiets, systemets mand, der vandt nomineringen, men når man heraf har villet drage den konsekvens, at det var ligegyldigt, hvem der blev valgt, drager man helt gale konklusioner. Der var betydelige forskelle. En Nixon, som har tjent sine sporer på deltagelsen i en primitiv anti-kommunistisk hetz i slutningen af fyrrene, en politisk opportunist, som ingen rigtig ved, hvad indehol-

der, men som prøvede at tegne billedet af »en ny Nixon«, som en erfaren statsmand. James Reston udtrykte det før det republikanske konvent i en vurdering af Nixon og Rockefeller således: »Hvis man taler med Nixon, får man det indtryk, at han gerne ville være en national leder, men når han er i vanskeligheder, falder han uundgåeligt tilbage til alle de gamle konservative, anti New-Deal og anti-kommunistiske klicheer fra fortiden. Han er en mand af den kolde krig og the »Communist conspiracy«. »Han er bundet af sit rygte, og medens det kan gavne ham i Miami, skader det ham i det meste af den øvrige verden«.

På den anden side Humphrey, som altid har hørt til på den liberale fløj, en af de virkeligt originalt tænkende politikere i det amerikanske Senat, som ganske vist har skuffet som vicepræsident, men her må man huske, at det er en håbløs stilling, som ingen muligheder giver – især ikke under en så dominerende person som Johnson.

Nomineringen af Wallace var ikke noget stort problem, for han skabte selv sit parti – the American Independent party – og nominerede sig selv som partiets kandidat. Forøvrigt lykkedes det ham, hvad der er helt usædvanligt, at komme på stemmesedlen i alle 50 stater – nogle steder med Højesterets hjælp – hvilket aldrig er lykkedes for nogen 3-partikandidat tidligere. Som vicepræsident udpegede han general LeMay, det tidligere medlem af forsvarets generalstab, som ville bombe Nordvietnam tilbage til stenalderen. Det er vist præsentation nok.

Når Wallace etablerede et 3. parti for at deltage i kampen om præsidentembedet, var det ikke ud fra en forestilling om, at han kunne vinde valget. Det lå udenfor det overhovedet mulige, selvom han havde betydelig medvind i store dele af landet og ikke kun i de traditionelt konservative sydstater. Formålet med at lade sig opstille var – bortset fra ønsket om at artikulere en konservativ politik – ønsket om at forhindre, at en af de to andre kandidater fik det fornødne flertal i valgmandskollegiet. Kunne det lykkes ville de konservative sydstater sikre sig større indflydelse, når valget derefter skulle afgøres i Kongressen, jfr. nærmere herom nedenfor.

VALGKAMPEN

Med de politiske konventer overstået kunne den egentlige valgkamp begynde.

Udgangspunktet for de to store partier var vidt forskelligt ved valgkampens begyndelse. Det republikanske parti kom ud af konventet som et enigt parti uden dybe splittelser. Ganske vist havde konventet ikke klargjort mange af de centrale politiske spørgsmål, men til gengæld havde man heller ikke, som så ofte før, splittet partiet. Endvidere holdt republika-

nerne deres konvent væsentligt før demokraterne, således at de fik et betydeligt forspring for demokraterne, et forspring som blev øget efter de uheldige begivenheder omkring det demokratiske konvent.

Derimod kom demokraterne ud af konventet med et dybt splittet parti. Et parti som havde haft en skarp og voldsom konflikt om partiets program, som kun blev vedtaget med 60 % af stemmerne på konventet, et parti som havde haft en skarp og voldsom konflikt om nomineringen af partiets præsidentkandidat, et parti som ikke enigt støttede den nominerede kandidat, idet McCarthy nægtede at erklære sin støtte til Hubert Humphrey, en støtte som han tilbageholdt til kort før valget. Endvidere havde begivenhederne omkring det demokratiske konvent og den hårdhændede behandling af demonstranterne skadet partiet meget. Derfor varede det meget længe, før det lykkedes Humphrey at få sin valgkamp til at fungere effektivt. Dette skyldtes også, at han i starten havde vanskeligheder med at skaffe de fornødne pengemidler til at finansiere valgkampen.

Medens Richard Nixon efter neutrale iagttageres bedømmelse havde en af de mest effektivt fungerende valgmaskiner, som nogen sinde har været stablet på benene i Amerika, var den demokratiske valgmaskine plaget af splittelse og mangel på klarhed. Hubert Humphreys loyalitet overfor den demokratiske administrations politik og hans stilling som vicepræsident gjorde det vanskeligt at løsgøre sig fra den hidtidige demokratiske politik. Hertil kom yderligere, at det demokratiske konvent var blevet fastlagt til august måned, fordi præsident Johnson regnede med at søge genvalg og derfor ikke mente, at der var behov for en langstrakt valgkamp. I det hele var det demokratiske konvent og udformningen af partiprogrammet i meget høj grad præget af, at Johnson tilrettelagde konventet, således at det egentlig var ment som en hyldest til ham fra partiapparatets side. Det var næppe tilfældigt, at konventet var samlet på Johnsons 60 års fødselsdag, men som begivenhederne udvikledes, holdt han sig dog væk, selvom der var planlagt en stor hyldest for ham. Konventet var således tilrettelagt på et tidspunkt, hvor forudsætningerne var nogle helt andre, men selv her nægtede Johnson at slippe tøjlerne og give de demokratiske kandidater, og her ikke mindst Humphrey, det spillerum, som kunne have gavnet partiet væsentligt i den senere valgkamp.

Det kan ikke være meningen her at gå i detailler med valgkampen, men der skal blot peges på nogle af hovedspørgsmålene. Karakteristisk for valgkampen var, at den på meget få punkter virkelig bragte nogen klarhed. Nixon følte sig gennem hele valgkampen meget sikker på sit valg, og først i de aller seneste dage blev denne tillid noget rokket. Derfor udtalte han sig mest i generelle vendinger, som kunne støde færrest muligt vælgere, og som ikke kunne forpligte ham senere. Det er derfor uhyre vanskeligt, som et resultat af valgkampen, at sige noget om, hvad

en republikansk administration, ledet af Nixon, politisk står for. Hubert Humphreys hovedvanskelighed – ikke mindst i forhold til Vietnam-krigen – var spørgsmålet om, i hvilket omfang han kunne løsrive sig fra Johnsons politik. Det gik så vidt, at senator MacGovern, der søgte at blive samlingsmærke for Kennedy-folkene, foreslog ham at nedlægge hvervet som vicepræsident og dermed helt løsgøre sig fra Johnsons politik. Dette skridt turde Humphrey dog ikke tage. Dels af loyalitet overfor Johnson dels fordi det kunne koste flere stemmer, end han kunne vinde.

Hovedspørgsmålet på det udenrigspolitiske felt var naturligvis Vietnam-spørgsmålet, hvor man dog ikke fik nogen særlig afklaring af de enkelte kandidaters standpunkt. Nixon formelt undskyldende sig med, at man skulle være forsigtig af hensyn til Paris-forhandlingerne, og Humphrey i det væsentligste, i hvert fald indtil det sidste, følgende og forsvarende administrationens hidtidige politik. På det indenrigspolitiske område var hovedspørgsmålet lov og orden i samfundet, spørgsmålet om en fornyelse af de amerikanske bysamfund, og sidst, men ikke mindst simpelthen ønsket om at se nye ansigter i Washington, men også relationerne mellem forbundsmagten og enkeltstaterne spillede en betydelig rolle, ikke mindst for republikanerne og Wallace's tilhængere.

Det mest deprimerende aspekt af valgkampen var vel nok hele spørgsmålet om lov og orden i samfundet. Det uhyggelige ved denne agitation, som udnyttedes fuldt ud af republikanerne, men også i nogen grad af demokraterne, presset af Wallace, var, at man interesserede sig mere for at skaffe lov og orden, end man interesserede sig for årsagerne til, at der ikke var lov og orden i samfundet. Der var mere agitation for, at man ville sikre, at man trygt kunne gå på gaderne, end agitation for sociale reformer. Det var angreb på Højesteret for at udvide fortolkningen af frihedsrettighederne, således at man beskyttede kriminelle personer. Højesterets forfatningsfortolkning var en af årsagerne til den øgede kriminalitet, hævdede man. Der kom ikke i valgkampens løb nogle konstruktive forslag og vistes ikke megen villighed til at investere de milliarder af dollars, som skal til for at skabe lov og orden i samfundet, for at løse ghetto-problemerne i storbyerne, for at afskaffe arbejdsløsheden o. s. v.. Derved blev diskussionen om lov og orden primært et argument for de konservative til reaktionære politiske kræfter i samfundet, et argument for at bevare den eksisterende samfundsorden. Den bevaredes bedst ved blot at skaffe lov og orden frem for at bekæmpe de årsager, som er skyld i, at der ikke er lov og orden i samfundet.

Der er heller ingen tvivl om, at for mange var ønsket om at se nye ansigter afgørende. At få den demokratiske administration, som havde involveret samfundet i Vietnam-krigen, og som sammen med højesteret var skyld i, hævdede man, mangelen på lov og orden, udskiftet med nye

ansigter og lade nye kræfter komme til. Argumenter af denne slags var vel nok årsagen til, at Walter Lippmann på et relativt tidligt tidspunkt i valgkampen uden begejstring støttede Richard Nixon som Amerikas næste præsident.

I øvrigt må valgkampen betegnes som en meget deprimerende affære, der skabte meget lidt klarhed, meget få synspunkter, men en betydelig demagogi og leflen for synspunkter, som ikke burde være partierne værdige.

En anden uhyggelig side af valgkampen var Wallace's agitation, som i høj grad mindede om den politiske agitation, Hitler førte. Alligevel kunne han få en meget betydelig politisk støtte.

VALGRESULTATET

Ved valgkampens start var den almindelige forventning, at Nixon ville vinde en relativ sikker sejr. Samtidig ville det betyde, at den Kongres, der ville træde sammen i januar, ville blive mere konservativ end den gamle Kongres. Dette var en udvikling, som man måtte se i møde med nogen bekymring, fordi den såkaldte »konservative koalition« i Kongressen, d. v. s. den gamle løse koalition mellem sydstatsdemokrater og republikanerne, allerede havde vundet betydeligt i styrke i løbet af 1968, som følge af den ugunstige politiske udvikling.

Imidlertid lykkedes det Humphrey efter den meget svage start på valgkampen i nogen grad at vende udviklingen, således at kandidaterne i gallup-tallene stod lige ved selve valgdagen. Mange mindedes Trumans overraskende valgsejr i 1948 i en forventning om, at Humphrey måske kunne gøre det samme. Valgdagen blev derfor uhyre spændende, og det varede væsentlig længere end sædvanligt, før det endelige valgresultat kunne forudsiges. Det officielle valgresultat blev:

Nixon	31.770.273 stemmer	(43,4 %)
Humphrey	31.270.533 stemmer	(42,7 %)
Wallace	9.906.141 stemmer	(13,5 %)
Others	239.908 stemmer	(0,4 %)

Således som det amerikanske valgsystem er indrettet, er det dog ikke andelen i de afgivne stemmer, der er afgørende, for hvem der bliver valgt. Valget er et indirekte valg, og præsidenten vælges af et valgmandskollegium, der er sammensat således, at hver stat har lige så mange stemmer i valgmandskollegiet som statens samlede repræsentation i Kongressen. Endvidere får den kandidat, der vinder valget i en stat alle statens valgmandsstemmer. Dette indirekte valgsystem forklarer også en betydelig del af spændingen i forbindelse med valget. Det kræves, at en

kandidat har flertal i valgmandskollegiet for at blive valgt til Amerikas præsident, hvilket vil sige 287 valgmandsstemmer. Resultatet af fordelingen af valgmandsstemmerne blev, at Nixon på valgdagen fik 302 valgmandsstemmer (32 stater) Humphrey 191 (13 stater) og Wallace 45 (5 stater). Det var nærmere den situation end tidligere, at valget ikke var blevet afgjort på valgdagen, men at Amerikas præsident skulle være valgt af den nye Kongres. Ændringer på nogle få tusinde stemmer i nogle af staterne kunne have ført til, at Nixon ikke havde fået det fornødne antalt valgmandsstemmer. Selv om dette ikke blev aktuelt, kan det – ikke mindst fordi den kommende tid vil bringe en del diskussion om dette systems betimelighed – være rimeligt ganske kort at skitsere de gældende regler for præsidentvalget og dermed illustrere, hvor nær amerikansk politik var et fuldstændigt kaos.

Såfremt ingen kandidat har opnået flertal i valgmandskollegiet på valgdagen, skal Repræsentanternes Hus udpege en præsident blandt de tre kandidater, som på valgdagen har fået flest valgmandsstemmer, og således at hver stat ved denne afstemning har een stemme, uanset dens størrelse. Endvidere kræves det, at een af kandidaterne mindst skal opnå halvdelen af stemmerne, d. v. s. mindst 26 staters støtte, for at blive præsident. Vicepræsidenten skal vælges af senatet blandt de to kandidater, som ved valget har fået flest stemmer. Der er ingen bestemmelse som kræver, at Repræsentanternes Hus og Senatet skal vælge en præsident og en vicepræsident af samme partifarve.

Forestiller man sig den situation, at ingen af kandidaterne havde fået det fornødne antal stemmer i valgmandskollegiet, kunne man have forudset forskellige muligheder. Den første ville have været, at en af kandidaterne havde indgået en mere eller mindre uformel aftale med Wallace, hvilket både Nixon og Humphrey dog havde afvist under valgkampen, og dermed modtaget Wallace's støtte i valgmandskollegiet, derved at valgmænd forpligtet til Wallace havde stemt på en anden kandidat, end de i henhold til valgresultatet var forpligtet til. Dette ville formentlig have hørt til valget af Nixon, som Wallace måtte foretrække frem for Humphey, da Nixon's politik på en række punkter ikke var forskellig fra hans.

Imidlertid ville dette have rejst betydelige forfatningsmæssige problemer, og en af Amerikas førende forfatningsjurister har hævdet i modsætning til almindelig opfattelse, at det er i strid med federal lovgivning, at valgmændene stemmer anderledes end bestemt på valgdagen. Var en sådan aftale indgået i valgmandskollegiet, havde muligheden foreligget for, at en demokratisk Kongres, der skal godkende valget, havde nægtet at godkende det. Enten i denne situation eller i den situation, hvor der ikke var opnået noget flertal i valgmandskollegiet, skulle Repræsentanternes Hus vælge en præsident. Det ville imidlertid have været en nærlig-

gende mulighed, at der ikke kunne skabes et flertal for een af de tre kandidater. Dels ville flere stater være afskåret fra at træffe en afgørelse, fordi de var ligelig delt mellem republikanerne og demokrater, dels ville staterne i øvrigt fordele sig på de forskellige kandidater. I så fald ville den af Senatet valgte vicepræsident blive fungerende præsident. Her kunne man endog forestille sig den ejendommelige situation, at stemmerne – og her er jo kun to af kandidaterne på valg – ville dele sig ligeligt med 50 til hver af kandidaterne, i så fald ville Senatets formand kaste den afgørende stemme, og dermed bestemme, hvem der skulle have været U. S. A.'s vicepræsident og fungerende præsident. Senatets formand er imidlertid i henhold til forfatningen vicepræsidenten, og systemet kunne derfor have ført til den ejendommelige situation, at vicepræsident Hubert Humphrey havde kastet den afgørende stemme for, at hans egen vicepræsidentkandidat var blevet fungerende præsident i en situation, hvor han ikke selv i Repræsentanternes Hus kunne være blevet valgt til præsident!

Der er derfor grund til at være taknemmelig for, at valget blev afgjort på selve valgdagen, fordi afgørelsen i Repræsentanternes Hus og Senatet kunne være trukket ud. Der kunne være opstået en konflikt mellem valgmandskollegiets afgørelse og Kongressens indstilling, således at spørgsmålet først kunne være afgjort efter en domstolsafgørelse. Uanset hvad man i øvrigt mener om valgresultatet, må man være taknemmelig for, at U. S. A. ikke på indeværende tidspunkt blev kastet ud i en forfatningsmæssig krise af sådanne dimensioner.

Medens man på et tidligt tidspunkt i valgkampen måtte have forventet, at balancen i Senatet ville blive nogenlunde lige mellem de to partier, og at republikanerne ville have muligheden for at vinde flertallet i Repræsentanternes Hus, førte udviklingen under valgkampen og det lige resultat om præsidentvalget til, at der skete få ændringer i balancen mellem de to partier i Kongressen. I Senatet tabte demokraterne kun fem mandater og bevarede et solidt flertal med 58 mod 42 republikanere. Og i Repræsenternes Hus tabte demokaterne kun ialt 2 sæder, således at de bevarede et sikkert flertal med 243 mod 192 republikanere. Dette må betragtes som værende et gunstigt resultat, og man kan derfor forvente, at den nye Kongres ikke vil være så konservativ i sin sammensætning, som man på et tidligere tidspunkt kunne have frygtet. De netop afholdte valg om ledelse i senatet peger da også i denne retning. Ikke mindst den omstændighed, at senator Ted Kennedy blev valgt som næstformand i den demokratiske senatsgruppe, er af meget stor betydning og øger hans chance for en central placering i amerikansk politik, men også republikanerne valgte i senatet en liberal som deres næstformand. Man skal dog næppe overvurdere betydningen heraf. Den »konservative koalition« eksisterer

stadig, men valget åbner måske for muligheden for at få de forældede procedureregler noget lempet. Et forsøg på at få lempet reglerne, således at det var lettere at stoppe en filibustier, lykkedes dog ikke, selvom Humphrey, som senatets formand, gjorde en virkelig indsats herfor. De liberale var ikke stærke nok.

Det samlede resultat af valget bliver derfor, at man nu har en republikansk præsident og en demokratisk domineret Kongres, men der er næppe grund til at tro at samarbejdet vil blive lige så godt, som det var under præsident Eisenhower, der i seks år stod overfor en demokratisk domineret Kongres, i Senatet ledet af senator Johnson. Nixon har aldrig været særlig respekteret i Kongressen. På den anden side er hans politiske synspunkter mere i overensstemmelse med den konservativt dominerede Kongres, end det normalt er tilfældet med demokratiske præsidenter.

I enkeltstaterne klarede det republikanske parti sig bedre, idet de vandt fem nye guvernørposter, således at de i dag besætter 31 mod demokraternes 19, men også i enkeltstaternes lovgivende forsamlinger klarede republikanerne sig bedre og vandt flertallet i flere enkeltstaters lovgivende forsamlinger.

HVAD BETYDER PRÆSIDENTSKIFTET?

Med præsident Johnsons afgang den 20. januar forlader en af de mest kontroversielle og paradoksale personer embedet. En mand som var sjældent udstyret til at gennemføre sociale og økonomiske reformer i det amerikanske politiske system, som han kender bedre end nogen anden nulevende amerikansk politiker. En mand som ønskede at være en reformpolitiker, men som samtidig var i dyb modstrid med, hvad han kom fra. Vokset ud af den traditionelle sydstatspolitik, begyndende sin politiske karriere i Roosevelts New-Deal-politik, som han fuldt ud tilsluttede sig. Med hans tiltræden efter Kennedys tragiske død i 1963, lykkedes det ham at samle nationen og få gennemført store reformer, som Kennedy næppe havde haft chance for at få igennem en konservativ Kongres. Hans ulykke blev engagementet i Sydøstasien, som han helt tilbage i 50'erne havde advaret imod, og som han næppe nogen sinde forstod eller ønskede. Hermed brød hans muligheder for at gennemføre de virkelig store reformer i nogen grad sammen, men man må dog ikke glemme, at han trods alt er den præsident, som har gennemført mest lovgivning på uddannelsens område, og som har gjort mest for de fattige og de farvede folk i USA. Samtidig var han imidlertid en så dominerende personlighed, at det var vanskeligt for andre at komme til orde i administrationen, og han forlod den amerikanske politiske arena med nationen dybt splittet og med et »credibility gap« mellem de valgte og vælgerne. Men på trods af alt

dette var han i sjælden grad en leder af den amerikanske administration, der helt ned i de mindste detailler satte sit personlige præg på den politik, der blev ført.

Med Richard Nixon som præsident vil meget skifte. Af karakter og personlighed er han totalt anderledes. Vokset op i en nøjsom kvækerfamilie og politisk skolet i den kolde krigs antikommunistiske kampagne, som han kynisk benyttede til at komme frem, er han i nogen grad svinget politisk, således at det i dag kan være vanskeligt at sige, hvad han egentlig står for. Han har helt klart under valgkampen lagt sin kurs i midten af det republikanske parti for at samle partiet. Men såvel valgprogrammet som hans udtalelser under valgkampen indicerer ikke, om han vil støtte sig mest til partiets højre eller venstre fløj eller fortsat søge at køre en midterkurs.

På denne baggrund var forventningerne til hans udnævnelse af ministre meget stor, fordi man herigennem måske kunne få en indikation af, hvad vej den politiske kurs ville dreje. Udnævnelsen af ministrene, og de andre udnævnelser han hidtil har foretaget, har imidlertid heller ikke skabt den ønskede klarhed. Hverken de meget liberale eller de meget konservative i partiet er blevet repræsenteret ved udnævnelserne til ministre eller viceministre, men heller ikke minoritetsgrupperne og de farvede er blevet repræsenteret, som der ellers har været tradition for. En af hovedprøvestenene for om han ville følge en liberal kurs, var de indgående overvejelser om udnævnelsen af Nelson Rockefeller til minister. Det synes ikke at stå helt klart om Rockefeller har fået et egentligt tilbud, men mest tyder på, at der ikke har været afgivet Rockefeller et tilbud om en indflydelsesrig ministerpost med den politiske selvstændighed, som han måtte ønske sig.

De fleste af ministrene er nære gamle medarbejdere af Nixon, og som alle står for en betydelig teknisk og administrativ dygtighed, men hvor man vanskeligt kan sige, hvilken politisk kurs de vil anlægge. Udenrigsministeren og viceudenrigsministeren har ikke tidligere beskæftiget sig med udenrigspolitik, men er valgt på deres administrative dygtighed for at gennemføre reformer i udenrigstjenesten, formentlig med henblik på at Nixon i vid udstrækning ønsker at være sin egen udenrigsminister. Forøvrigt synes Nixon at have haft betydelige vanskeligheder ved at få alle stillinger besat, og en række vigtige poster er stadig ubesatte.

Endvidere må man forvente, at der i væsentlig større udstrækning end under Kennedy og Johnson bliver tale om et kollektivt lederskab som under Eisenhower, hvor kabinettet får langt større indflydelse, medens det under Kennedy og Johnson næsten aldrig samledes.

En ting synes dog forholdsvis klart og er også fremgået af udtalelser, såvel fra Nixon som fra enkelte af ministrene, og det er, at der ikke bliver

tale om en omfattende reformlovgivning straks fra starten som f. eks. Roosevelts 100 dage. Der er blevet talt mere om at konsolidere og gennemføre de reformer, som allerede er vedtaget af Kongressen, end om at fremkomme med nye reformforslag. Ikke mindst på 2 områder inden for indenrigspolitiken må man se denne administrative praksis i øjnene med betydelig spænding. Det drejer sig om den kurs justitsminister Mitchell vil anlægge i justitsministeriet vedrørende spørgsmålet om lov og orden. Her er kursen ikke lagt og udnævnelsen ikke foretaget, men det bliver en vanskelig, men højst betydningsfuld opgave. Nixon har ingen kontakter og ingen forhåndssympati hos de »utilfredse«. Og videre: den kurs som ministeren for sundhed, uddannelse og velfærd vil anlægge i spørgsmålet om integration i skolerne er vigtig. Det springende punkt vil være om Nixons administration vil være villig til, som et sidste tvangsmiddel, at fratage enkeltstaterne den federale økonomiske støtte, såfremt de ikke lever op til borgerretslovgivningens forudsætninger, noget som Nixon nærmest har taget afstand fra under valgkampen, men som er en afgørende forudsætning for, at der skal ske fremskridt på disse punkter. Endvidere udløber loven fra 1965, der sikrede negeren stemmeret, automatisk i 1970. Det bliver også en prøvesten for Nixons forhold til negrene.

På det udenrigspolitiske felt vil de altafgørende beslutninger først og fremmest vedrøre Paris-forhandlingerne om en Vietnam-fred. Udnævnelsen af Cabot Lodge som chefforhandler er ikke alt for lovende med hans baggrund som tidligere ambassadør i Vietnam og nære tilknytning til de vietnamesiske politikere. Man må nok forvente en noget hårdere kurs for at tvinge forhandlinger igennem, men på den anden side vil det være af altafgørende betydning for Nixons muligheder som præsident at få krigen stoppet. En hurtig fred er forudsætning for, at det ikke skal gå Nixon, som det gik Johnson. Det andet afgørende spørgsmål bliver mulighederne for en tilnærmelse til Sovjetunionen og forhandlinger om en våbenbegrænsning, således at omfattende og dyre investeringer i nyt militært udstyr, såsom antiraket-raketter, kan undgås.

Som en samlet konklusion af Nixons hidtidige udtalelser, og de udnævnelser han indtil nu har foretaget, må man konkludere derhen, at det ikke er muligt med sikkerhed at afstikke den kurs, der vil blive lagt. Kredsen omkring Nixon er gennemgående dygtige, kompetente, effektive administratorer. Man skal ikke forvente en stor reformperiode på trods af, at det amerikanske samfund synes at kræve store reformer. Man skal på den anden side næppe heller forvente en stærkt konservativ politik, heller ikke på det økonomiske felt, men her vil hans muligheder dog være begrænsede, fordi de mest indflydelsesrige politikere i Kongressen på det økonomiske område er stærkt konservative og har et stort ord at skulle have sagt.

HVAD BETYDER VALGET FOR DET POLITISKE SYSTEM?

Medens det således er svært at forudse, hvilken politisk kurs den nye republikanske administration vil anlægge, er det ikke mindre svært at forudse, hvilken betydning de politiske begivenheder vil få for selve det politiske system. Det traditionelle to-partisystems eksistens synes i nogen grad at stå på spil. Realiteten om dette to-partisystem, hvor hvert af de to partier dækker hele det politiske spektrum, har været, at der har været en slags fire-partisystem med en liberal og en konservativ fløj indenfor begge partier, hvor den liberale fløj normalt har domineret præsidentvalget, den konservative fløj normalt Kongressen. Her synes der imidlertid i nogen grad at være opbrud. Republikanerne har nu ved 2 valg opstillet kandidater, som ikke hørte til på den liberale fløj af partiet, sådan som traditionen tilsiger. Det kan vel med sikkerhed siges, at havde de nomineret Rockefeller, havde de vundet en væsentlig større sejr, selvom Wallace nok havde fået flere stemmer.

Men forskellige andre forhold peger i retning af, at det traditionelle partisystem står overfor sammenbrud. Opkomsten af Wallace's parti betyder, hvis det bliver en varig forteelse, at mange af de konservative vil samles her, således at det kan betyde en svækkelse af de konservative kræfter indenfor de to andre partier. Det er værd at understrege, at Wallace ikke har sin støtte i det velhavende Amerika, men i høj grad støttes af arbejdere med lave indkomster, som frygter negrenes integretion i samfundet, fordi det er dem, der kommer til at betale omkostningerne. Negrene vil først og fremmest overtage deres stillinger, og samtidig betyder det, at den laveste gruppe på den sociale rangstige, negrene, ikke længere socialt vil stå under dem.

Den kommende udvikling af denne konservative fraktion vil være af stor betydning, og den første afklaring på dens indflydelse vil formentlig komme ved kongresvalget i 1970. Man skal dog ikke være blind for, at allerede i den nuværende Kongres, ikke mindst Repræsentanternes Hus, vil Wallace kunne sikre sig nogen indflydelse, fordi repræsentanter, der skal til genvalg i distrikter, hvor Wallace har vundet valget, nok vil være meget lydhøre overfor en konservativ reaktionær kurs.

Af endnu større betydning synes det imidlertid at være, at den sammenslutning, der siden Franklin Roosevelts dage har været fundamentet i det demokratiske parti mellem arbejderstemmer, minoritetsgrupper, store politiske organisationer i byerne og sydstaterne, er ved at gå totalt i opløsning. Hvor uforståelig og inkonsekvent denne ejendommelige koalition end har været, har den været af umådelig betydning for amerikansk politik igennem de sidste 35 år. Det var sammenbruddet af dette mærkelige sammenløb af modstående interesser, der bragte det demokratiske parti i så store vanskeligheder ved nomineringen af en præsidentkandidat,

udfordret på højrefløjen af Wallace's reaktionære kræfter og på venstrefløjen af det »ungdomsoprør«, der samlede sig omkring McCarthy. Medens man ikke kan udelukke, at Wallace's parti vil eksistere ved næste valg, vil den liberale samling, som McCarthy delvis skabte, næppe have muligheder for at eksistere som et selvstændigt parti fremover. Det skyldes ikke mindst, at senator McCarthy næppe i sig har stof til at skabe et liberalt parti. Reelt synes han allerede at være på vej ud af politik. Karakteristisk var det, at han ikke støttede Edward Kennedy som næstformand i den demokratiske senatsgruppe, og at han på trods af udtalelserne under valgkampen har tilbudt at nedlægge sin post i Senatets udenrigskomite. Det skyldes også, at de liberale synes at få bedre muligheder i det demokratiske parti. Med valget af Kennedy og senator Muskie fremover synes partiet at have muligheder for at komme over sin krise.

Medens det således er svært at forudsige, hvilke konsekvenser valget vil få for partisystemet, må man håbe og forudse, at valgresultatet vil føre til en ændring af selve valgsystemet. Afskaffelsen af det indirekte valg vil formentlig være det bedste resultat, men et direkte valg, hvor stemmerne tælles under eet for hele landet, strider mod den federale idé, hvorpå samfundet er opbygget, og vil derfor være vanskelig at gennemføre. På den anden side er en række indflydelsesrige senatorer gået ind for en sådan reform, og Senatet vil straks i begyndelsen af 1969 tage spørgsmålet op til forhandling. Sådanne vidtrækkende reformer af det politiske system er imidlertid ofte blevet foreslået, men har altid været vanskelige at gennemføre. Man skal derfor ikke føle sig overbevist om, at USA ikke også næste gang går til valg med det forældede valgsystem, som kan føre landet ud i forfatningsmæssige kriser. Denne gang var man dog så nær afgrundens rand, at det måske vil gøre det muligt at gennemføre en reform, og her synes de fleste at gå ind for et præsidentvalg med direkte valg. Nixon synes dog forbeholden og foretrækker nærmest reformer af reglerne om valgmandskollegiet, men med bevarelse af det indirekte valg.

En sådan ændring af selve valgsystemet vil også få betydning for selve nomineringsproceduren, fordi et system med direkte valg vil gøre det naturligt at gennemføre et system med et nationalt primærvalg i stedet for et partikonvent, sammensat af repræsentanter for de enkelte stater. Forøvrigt må man formentlig, uanset om der sker ændringer i valgsystemet, forvente, at der vil ske reformer i selve nomineringsproceduren, fordi de to konventer, og i særdeleshed det demokratiske, var udsat for en enstemmig fordømmelse.

DET SVENSKE VALG 1968

H. JØRGEN NIELSEN

I begyndelsen af september skrev professor Nils Andrén i Information, at der meget vel kunne blive tale om et normalt svensk valg, d. v. s. et valg, hvorfra Socialdemokratiet vendte tilbage til magten. Partiet havde lagt sig alvorligt i selen for at genvinde, hvad det tabte ved kommunalvalget i 1966, medens de borgerlige ikke havde forstået at følge succesen effektivt op.

Resultatet den 15. september overbekræftede nærmest profetien, for den socialdemokratiske sejr blev unormalt stor. Hvad der – bl. a. også i danske aviser – var blevet kaldt alle tiders spændende valg, fordi Erlanders og »sossernes« magtposition for alvor var truet, blev ganske rigtigt spændende, men af den stik modsatte årsag. Erlanders og partifællernes magt blev for alvor befæstnet.

I det følgende skal nogle hovedtræk ved valget ridses op. Men det er nødvendigt at tage et forbehold: Der er blevet gennemført en omfattende interviewundersøgelse i forbindelse med valget, men resultaterne foreligger ikke endnu. Mange af hypoteserne har derfor et noget løst, impressionistisk præg. Og generelt kan der ikke blive tale om mere end et journalistisk resumé af begivenhederne[1]).

Der var en tredobbelt baggrund for troen på et magtskifte. For det første var Socialdemokratiet gået betragteligt tilbage ved kommunalvalgene i 1966, og kommunalvalgene (i sekundærkommunerne) har landspolitisk betydning, da de i anden omgang bestemmer førstekammerets sammensætning[2]):

	Borgerlige	Socialdemokrater	Kommunister
Kommunevalgene 1962	45,7	50,5	3,8
Andetkammervalget 1964	47,5*)	47,3	5,2
Kommunevalgene 1966	51,3*)	42,3	6,4

*) Inclusive borgerlige fælleslister og Kristelig Demokratisk Samling.

1) Følgende materiale er anvendt: Pär-Erik Back. Det svenske Partiväsendet, 1967, Scandinavian Political Studies 1/1966, pp. 225–230, Scandinavian Political Studies 2/1967, pp. 253–55 og Gustaf Olivecrona, Hur Väljarna Vanns, 1968 (udsendt efter valget). Vurderingen af valgkampagnerne bygger ikke mindst på den sidste bog. Desuden Svenska Dagbladet, august-oktober 1968 og Dagens Nyheter, september-oktober 1968.

2) Förstekammeret fornyes successivt ved valg gennem landsting og stadsfullmäktige (byråd).

Tallene kunne nok give grundlag for en vis borgerlig optimisme, selv om indtrykket af socialdemokratisk tilbagegang forstærkedes ved, at de 50.5 procent, partiet nåede op på i 1962 var efterkrigstidsrekord. Immervæk var Socialdemokratiet i 1966 nede i en dyb bølgedal.

Dertil kom, at Centerpartiet og Folkepartiet havde indledt det såkaldte midtersamarbejde, der bl. a. indbefattede et fælles program. Man regnede med, at det borgerlige alternativ i 1968 ville virke betydeligt mere realistisk end i 1964.

Endelig havde man erfaringerne fra Norge og Danmark at henvise til. Her var det lykkedes at vælte langvarige socialdemokratiske regeringer. Man nøjedes ikke med at se dette som tegn på, at det altså alligevel kunne lade sig gøre. Man regnede også med muligheden af, at de danske og norske resultater ville virke inspirerende på svenske vælgere. Det er væsentligt at understrege, at det ikke alene var de svenske borgerlige partier, der regnede med muligheden for magtskifte. Det samme gjorde man i Socialdemokratiet, om end med lidt andre følelser. Og galluprapporterne (fra Sifo) bekræftede, at muligheden var tilstede:

	Valget 1964	Valget 1966	Rapporter offentliggjort		
			2.8. 68	7.9. 68	14.9. 68
Socialdemokrater	47,3	42,3	43,3	44,6	43,2
Kommunister	5,2	6,4	6,6	5,2	5,6
Ialt på venstrefløjen	52,5	48,7	49,9	49,8	48,8

Der var ikke tale om nogen afgørende bevægelse væk fra situationen i 1966. Noget andet er, at kunne der overhovedet udlæses noget af de små forskelle, måtte det blive, at Socialdemokratiet havde genvundet en lille smule af det tabte (Sifo er senere med rette blevet kritiseret for de misvisende resultater. Statistiska Centralbyrån kunne en uge før valget repræsentere en forudsigelse – ligeledes på grundlag af interviewundersøgelser – der gav Socialdemokratiet 49.9 pct. af stemmerne, med andre ord kun 0.2 pct. fra det endelige resultat).

Magtskiftetemaet blev kørt meget hårdt i valgkampen. Og det gav iøvrigt anledning til det mest forvirrende indslag i hele valgkampen: Diskussionen om, hvor stor den socialdemokratiske tilbagegang skulle være, før regeringen skulle gå af.

Parlamentarisk var der i princippet ingen tvivl. Regeringen måtte vige sædet, hvis der blev flertal imod den i den *samlede* Riksdag. Da kommunisterne stort set kunne regnes som et støtteparti for Socialdemokratiet, ville dette sige, at de borgerlige skulle have absolut flertal i den samlede Riksdag.

På den anden side kunne dette føre til uarbejdsdygtighed, hvis der blev borgerligt flertal i andetkammeret, for førstekammeret var ikke på valg og havde desuden et solidt socialdemokratisk flertal. Det meste af lovgivningen kræver vedtagelse i begge kamre. Kunne en borgerlig regering imidlertid blot komme til, ville den kunne opløse førstekammeret og dermed håbe på flertal i begge kamre. Og under alle omstændigheder kunne man finde det utilfredsstillende, hvis den socialdemokratiske regering blev siddende efter at have tabt to valg i træk.

Før valget så situationen i Riksdagen således ud:

	De borgerlige	Socialdemokrater	Kommunister	Grænse for flertal	Borgerligt gevinstbehov for flertal
Førstekammeret	71	79	1	76	
Andetkammeret	112	113	8	117	5
Hele Riksdagen	183	192	9	193	10

De 10 mandater skulle vindes ved andetkammervalget. Diskussionen om regeringens afgang, selvom de borgerlige ikke vandt hele 10 mandater, men f. eks. kun 7, vidnede i sig selv om, at første + andetkammerparlamentarismens princip var blevet udhulet. I 1970 skal der da også vælges en ny eetkammerriksdag. Men dernæst kunne diskussionen ikke andet end forvirre. Den startede sidst på foråret, og inden sommeren var ovre, havde Socialdemokratiet nået at komme med ikke mindre end fem indbyrdes forskellige udtalelser. Enden på det blev, at Erlander lovede at gå af, hvis de borgerlige fik mere end 50 procent af stemmerne. Man regnede med andre ord de kommunistiske stemmer til egen fordel.

Hele denne diskussion kan bagefter forekomme noget virkelighedsfjern, selvom den både er belysende for valgkampens karakter og det parlamentariske princip i Sverige. For der blev tale om væsentlige socialdemokratiske mandatgevinster. Efter valget så situationen således ud:

	Højre partiet	Folkepartiet	Centerpartiet	Borgerlige i alt	Socialdemokratiet	Kommunistpartiet	Socialdemokrater + kommunister
Førstekammeret	25	25	21	71	79	1	80
Andetkammeret	32	34	39	105	125	3	128
FK+AK	57	59	60	176	204	4	208
Ændring	÷1	÷9	+4	÷7*)	+12	÷5	+7

*) En repræsentant for Medborgerlig samling gled ud ved valget.

Tilsvarende var der tale om ret væsentlige ændringer i partiernes stemmeprocenter. Direkte sammenligninger vanskeliggøres ved, at der ved de forskellige valg – både i 1968 og tidligere – optrådte borgerlige fælleslister. I visse tilfælde er det muligt med fuld sikkerhed at spalte disse listers stemmetal op på de forskellige landspartier, i andre ikke[3]). I det følgende gengives 1968-resultaterne i begge udformninger – her er det stort set muligt – medens de tidligere tal er uden denne opspaltning af fælleslisternes tal[4]):

	Højre-partiet	Folke-partiet	Center-partiet	Krist. Demok. Samling	Fælles-lister	Borger-lige i alt	Social-demo-krater	Kommu-nister	Social-demo-krater + kommu-nister
Pct. i 68. Fælleslistestemmer fordelt	13,9	15,0	16,1	1,5	0,3	*46,8*	50,1	3,0	*53,1*
Pct. i 68. Fælleslistestemmer ikke fordelt	12,9	14,3	15,9	1,5	2,2	*46,8*	50,1	3,0	*53,1*
Pct. i 1966	14,7	16,7	13,7	1,8	4,4	*51,3*	42,3	6,4	*48,7*
Pct. i 1964	13,7	17,0	13,2	1,8	1,8	*47,5*	47,3	5,2	*52,5*

Det gør naturligvis en vis forskel, om man sammenligner 1968-resultaterne med det ene eller med det andet af de tidligere valg. I forhold til 1964 skete der ingen *større* forskydninger mellem borgerlige på den ene side og Socialdemokrater + Kommunister på den anden, men nok en forskydning, der er bemærkelsesværdig på baggrund af det høje niveau, Socialdemokrater + Kommunister allerede lå på i 1964 (det højeste ved noget andetkammervalg siden 1944). Derimod var forskydningerne mellem blokkene betragtelige i forhold til 1966.

Fastholder man, at der kun kan være mening i at sammenligne valg af samme slags, kan man derfor nok tage 1968-valgets resultater som et udtryk for »det stabile svenske demokrati«. Til gengæld er det 1966-valget, der bliver bemærkelsesværdigt. I forhold til 1962 gik Socialdemokrater + Kommunister ned med hele 5.6 pct. Det er således i høj grad et spørgsmål, om »stabiliteten« er en helt rammende karakteristik, når man beskæftiger sig med vælgerreaktionerne. At den er det på regeringsplanet, er en given ting.

[3]) Hvor listerne optræder uden tilknytning til partierne, er det ikke muligt. Derimod nok, hvor der er klar tilknytning. Der er forbud mod valgkarteller, men alligevel går partier til tider sammen og opstiller fælleslister. Her er kandidaterne klare »partinavne«.

[4]) Tallene for 1968-valget er hentet fra Svenska Dagbladet 29. sept. 1968. Tallene for de tidligere valg fra Scandinavian Political Studies 1–2.

Dropper man blokbetragtningen og ser på de enkelte partier, går samme tendenser igen ved 1968-valget, hvad enten man sammenligner med 1966 eller 1964: Begrænset bevægelse i Højrepartiets styrke, klar opgang for Centerpartiet og lige så klar – og lige så stor – tilbagegang for Folkepartiet. Videre en tydelig socialdemokratisk gevinst og en lige så udpræget kommunistisk tilbagegang. Det er i hver tilfælde taktisk set rimeligt at betragte Centerpartiet som det borgerlige parti, der ligger længst til venstre. Valget i 1968 bliver da ikke alene et udtryk for en generel venstredrejning, udtrykt i Socialdemokratiets og Kommunistpartiets samlede fremgang, men i høj grad også om en samling mod midten. Inden for de to blokke gik yderpartierne tilbage.

I valgkommentarerne er der blevet lagt særligt vægt på kommunistpartiets tilbagegang. Partiet var da også lige på vippen til at glide ud, eller højst få et par mand på den samlede Riksdag. Det er naturligt at se dette i forbindelse med Tjekkoslovakiets besættelse. Efter Ungarn gik partiet også kraftigt tilbage, men overvandt krisen. Er denne fortolkning rigtig, tyder det på, at selv en nok så »Dubcek-præget« kommunisme – det svenske parti er nærmest gået længere end tjekkoslovakkerne i liberalisme og selvstændighed – ikke i vælgernes bevidsthed formår at løsrive vestlige kommunistpartier fra forbindelsen til Moskva. Nævnes bør det imidlertid også, at bl. a. statsminister Tage Erlander mener, den kommunistiske tilbagegang har indenrigspolitiske årsager: Man udtalte, at man ikke under alle omstændigheder ville støtte Socialdemokratiet – en farlig kurs i et »magtskiftevalg«.

Videre har man peget på Centerpartiets fremgang i byerne, og set et tegn på, at det gamle Bondeforbund hermed er ophørt med at være et særligt landsbyparti. Dette er utvivlsomt en smule overdrevent. Fremgangen i byerne var reel nok, men styrken i disse ligger fortsat – sammenlignet med landsgennemsnittet på et særdeles lavt niveau: I Stockholm fik partiet 6.5 pct. af stemmerne og i Göteborg 4.6 pct.

I det hele taget får man på grundlag af det nu foreliggende materiale det indtryk, at den geografiske udjævning af partiernes styrkeforhold har været af beskedent omfang. For Centerpartiet gjorde udjævningen sig i nogen grad gældende. Holder man sig til de valgdistrikter, hvor partiet i 1964 havde indtil 20 pct. af stemmerne er der ingen tendens. Der var små fremgange, og der var store fremgange, så nogenlunde jævnt fordelt, og dette gælder, selvom man tager hensyn til, at en fremgang på f. eks. 2 pct. af det samlede antal stemmer betyder væsentligt mere, hvor man før kun havde 4 pct., end hvor man havde 10 pct. Men i distrikter, hvor man i 1964 lå over 20 pct. var der kun beskedne fremgange, hvad enten man ser på de absolutte procenter eller på procenterne i forhold til tidligere styrke.

Men tager man f. eks. Socialdemokratiet – det andet parti, der gik frem – er der ingen sammenhæng mellem tidligere styrke og fremgang overhovedet. På dette punkt må det imidlertid understreges, at man må afvente en finere statistik med de store valgdistrikter spaltet op på underdistrikter.

På flere punkter repræsenterer 1968 tallene en udvikling, der har været igang i en årrække. Tydeligst er det på den borgerlige side.

For Centerpartiet er der tale om fortsættelse af en tidligere fremgangslinje. Ved det første efterkrigsvalg til andetkammeret i 1948 startede man på 12.4 pct. af stemmerne. Derefter var kurven nedadgående til og med 1956 – muligvis på grund af regeringssamarbejdet med Socialdemokratiet – men de senere resultater har vist fremgang, bortset fra en stagnation i 1964.

For Højrepartiet er der nærmest tale om en fortsættelse af en langtidskurve af modsat form. Fra 1948 til 1958 gik man støt frem – fra 12.3 pct. til 19.5 pct. – derefter tilbage. Om 1968-resultatet skal ses som tilbage- eller fremgang afhænger af, hvorledes man behandler fælleslistestemmerne. Det rimeligste er formodentlig at se en vis stabilisering af situationen på omtrent samme lave niveau, som man begyndte efterkrigstiden på.

For Folkepartiet er situationen væsentligt mere alvorlig. Man begyndte i 1948 med 22.8 pct. af stemmerne, steg i 1952 til 24.4, men derefter har tilbagegangen været uafbrudt, og især fra 1958 har den haft et betydeligt omfang.

På borgerlig side har udviklingen de senere år – målt ved andetkammervalgenes resultater – således været præget af Centerpartiets fremgang og de to andre partiers tilbagegang eller evt. stabilisering på et lavt niveau. Den konstaterede korttidstendens til samling mod midten holder således også på lidt længere sigt inden for den borgerlige gruppering.

For Socialdemokratiets vedkommende har der ikke ved de tidligere andetkammervalg været samme bevægelse i tallene. I 1948 og 1952 lå man begge gange på 46.1 pct., i 1956 dalede man til 44.6 pct. for atter at stige i 1958 til 46.2 og i 1960 til 47.8 pct. I 1964 var der nærmest stagnation med 47.3 pct. og 1968-resultatet må da ses som et virkeligt gennembrud.

For kommunistpartiets vedkommende blev der derimod tale om et brud på en fremgangstendens. Fra 1948 til 1956 skete der ikke noget videre. Procenttallene var 6.3, 4.3 og 5.0. I 1958 skrabede man derimod bunden med kun 3.4 pct. af stemmerne (Ungarn?), men siden steg tallene jævnt. Her betød 1968 et afbræk, der var værre end 1958.

På venstrefløjen er korttidstendensen til samling mod midten således ikke udtryk for fortsættelse af en udvikling, der har været i gang i længere tid.

Hvorledes fremkom disse resultater. Overvejelserne må blive foreløbige, men visse forhold er dog værd at fremhæve.

Man kan naturligvis påpege, at det norske og det danske »eksperiment« ikke lod sig gentage, fordi den grundlæggende betingelse – enigheden mellem de borgerlige partier – ikke var tilstede. Og rigtigt er det, at Socialdemokratiet kunne bore i f. eks. spørgsmålet om hvis program, der skulle være afgørende for en borgerlig regering – midterpartiernes eller Højrepartiets. Og Socialdemokratiet gjorde det også ganske flittigt. Men på den anden side var der enighed på eet afgørende punkt: Der skulle laves en borgerlig trepartiregering. Og stort videre gik det danske borgerlige samarbejde heller ikke før januar-valget i 1968, ja måske knap så langt endda fra radikal side.

Den modsatte hypotese er da også lige så rimelig: Socialdemokratiet vandt netop fordi en borgerlig regering forekom realistisk. Vælgerflertallet ønskede blot ikke denne mulighed realiseret. Parallellen til Danmark og Norge svigtede i så fald på et langt mere fundamentalt punkt. Denne hypotese har i hvert tilfælde eet forhold, der taler til dens fordel. Valgdeltagelsen steg fra 83.9 pct. i 1964 til 88.7 pct. i 1968. Dette rimer bedst med en antagelse om, at vælgerne virkeligt følte, de stod i et valg. Men naturligvis kan en blanding af de to hypoteser muligvis være det rimeligste, f. eks. en teori om, at man nok så et valg, men ikke ønskede de borgerlige, fordi det indbyrdes forhold mellem disse – og specielt Højrepartiets placering – var uafklaret. Socialdemokratiets pukken på Højres rolle havde i hvert tilfælde den fordel, at den kunne passe til alle muligheder: Til at gøre marginalvælgerne i midten tvivlende på det borgerlige alternativs realisme, men også til at afskrække dem fra det, hvis de ellers mente, det havde muligheder.

Ser man på den tekniske side af valgkampen er det almindeligt anerkendt, at Socialdemokratiets kampagne blev kørt ganske effektivt. Man har talt om »amerikanske« metoder, men i så fald kan der hentes ret forskellige ting fra USA.

Socialdemokratiet og Centerpartiet lagde især vægten på den personlige kontakt til vælgerne. Man opbyggede et stærkt – for Socialdemokratiets vedkommende meget stærkt – forgrenet net af lokale agitatorer, og sørgede for at forsyne dem med skriftligt materiale. Derimod blev der lagt *relativt* begrænset vægt på masseappeller som annoncer, plakater, kæmpemøder etc. Hovedvægten lå på den personlige overtalelse. Der var nærmest tale om den fra sociologien kendte to-trins hypotese omsat i valgkampagnen.

Högern førte derimod valgkampen stærkt centraliseret med hovedvægt på massemeddelelsesmidlerne, hvorimod Folkepartiet forsøgte en mellemting. For Folkepartiets vedkommende var der til en vis grad tale om den

eneste mulige løsning. Partiet mangler det godt udbyggede organisationsnet, der skal til for at føre en valgkamp på den personlige kontakt. Kommunisterne havde ikke megen valgkamp overhovedet, og af finansielle årsager måtte man lægge det hele meget decentraliseret an. Der var ikke penge til mange annoncer.

Det gennemgående træk var imidlertid, at Socialdemokratiet for alvor havde lagt sig i selen for at indhente det forsømte.

Valgresultatet gælder kun for to år til der i 1970 skal vælges 380 pladser i en ny eetkammerrigsdag. Partierne er da også allerede igang med forberedelserne, og allerede nu står een ting klart: Der bliver heller ikke forud for dette valg noget ud af den længe overvejede sammenslutning af Centerpartiet og Folkepartiet. Derimod har Højrepartiet taget navneforandring til Moderata Samlingspartiet, men om dette vil medføre større enhed er vel tvivlsomt. Der er tale om vælgerpsykologisk manøvre, og Højres eventuelle fremgang må stort set ske på de to midterpartiers bekostning. I dette valg blev der så nogenlunde holdt borgfred udadtil mellem de borgerlige. Men navneforandringen er et tegn blandt flere på, at Højre fremover vil lægge større vægt på ikke alene at sikre de borgerliges, men også sin egen fremgang, selvom det må ske i skarp konkurrence med de to andre partier. Man vil også være et midterparti.

Ved den nye rigsdagsordning mister det svenske Socialdemokrati to fordele. For det første forsvinder førstekammeret med dets relativt stabile socialdemokratiske flertal. Dernæst indføres der tillægsmandater, hvilket er til størst fordel for de mindre partier – dog ikke for det mindste på grund af en 4 pct. spærreregel. Var de 233 pladser ved 1968 valget blevet fordelt efter de nye principper, ville resultatet have været

	Högern	Folkpartiet	Centerpartiet	Borgerlige i alt	Socialdemokrater	Kommunister	Socialdemokrater + kommunister
Nuværende mandattal	32	34	39	105	125	3	128
Efter nye regler	34	37	39	110	123	0	123
Forskel	+2	+3	0	+5	÷2	÷3	÷5

Den borgerlige gevinst skyldes dog ikke mindst, at spærreregelen ville ramme ekstra hårdt på venstrefløj (Kommunisterne er allerede idag stærkt underrepræsenterede). Det er da også i særlig grad kommunisterne, der har noget at frygte. Men muligvis også Socialdemokratiet. Dets valgsejr skyldtes ikke mindst kraftanstrengelse efter nederlaget i 1966. Gør de borgerlige nu et tilsvarende stykke arbejde, har Socialdemokratiet trods

alt ikke et stærkere flertal, end at det kan rokkes. Ved de to sidste valg i Danmark har man set væsentlige forskydninger. Og tallene fra de senere svenske valg tyder ikke på en væsentlig større stabilitet på den anden side Øresund og Kattegat.

H. Jørgen Nielsen

SAMFUNDETS FORVANDLING – OG LANDBRUGET[1]

ERIK KROGSTRUP

1. GENERELLE INDLEDENDE BETRAGTNINGER

En vældig foranderlighed kendetegner i disse år vort samfund og erhvervsmønster.

Landets industriproduktion er fordoblet på 10 år. Handels- og servicefag er præget af betydelige årlige væksttal, medens landbruget stagnerer, og erhvervets økonomi anstrenges så hårdt, at ungdommen helt svigter det.

Samtidig oplever vi en stærkt voksende efterspørgsel efter offentlige tjenesteydelser som undervisning, syge- og plejeservice og trafikfaciliteter i videre forstand – en efterspørgsel, der efterhånden har presset det offentliges andel af nationalindkomsten op på 40 procent.

Vor viden øges hurtigt på alle områder og presser en teknologisk revolution igennem i alle erhverv med *øget kapitalintensitet* til følge og øget *specialisering* i alle former for produktion og omsætning – og her og der samtidig overgang til fuldautomatiske produktionsprocesser. Den udvikling, der presses igennem – og som passende kunne kaldes Europas »amerikanisering« – præges af stadig hårdere effektivitetskrav i en bestandig mere »forkromet« tilværelse, men der er næppe nogen vej uden om.

Foreløbig vil nettotilgangen af mandlig arbejdskraft være meget lille i de næste femten år, og vi ved, at eksperterne fæster lid til kvinderne og håber på, at der fra det såkaldte svage køn vil kunne mobiliseres en arbejdskraftreserve på 250.000 inden 1985.

Arbejdskraften vil så sikkert i almindelighed indtil videre blive fortsat knappere og dyrere. Dette vil indebære en tendens til, at produktionen og omsætningen efterhånden mere og mere generelt overføres til det industrielle samlebånds teknik.

På handelens område ser vi denne udvikling føre til tilkomsten af de mange supermarkeder, magasinkæder og selvbetjeningsbutikker i alle kommercielle centre landet over.

I alle erhverv finder mange strukturrationaliserende samkøb og sammenlægninger sted, og stadig flere vil følge efter.

Den stadig mere integrerede arbejdsdeling og overgangen til en forbedret

[1]) En vurdering af de i artiklen fremførte synspunkter og forslag vil blive bragt i næste nummer af professor Holger Gad, Aarhus Universitet.

produktionsteknik i det moderne dynamiske erhvervssamfund vil formentlig i årene fremover fortsat øge den totale produktivitet i samfundet med 3–4 procent om året i gennemsnit, selv om flere faktorer, herunder de små årgange af unge i de produktive aldersklasser, måske vil give mindre dynamik i den økonomiske vækst, end vi har været forvænt med i en årrække. På den anden side vil den stadig accelererende tekniske udvikling medføre så stærk en stigning i produktion pr. mand, at indkomsten i de økonomisk veludviklede samfund nok alligevel vil blive fordoblet på ca. 20 år, men det offentlige vil sætte sig på en pæn andel af stigningen.

En væsentlig del af de kommende års produktivitetsstigning vil sikkert samtidig fortsat omsætte sig i nedsat arbejdstid. En sådan udvikling vil ikke kunne gå uden om en basisproduktion som landbrug, men den er sværest at tænke sig gennemført på dette område. Som den dagsaktuelle situation ligger, fristes man let til at udtrykke nogen ængstelse for fremtiden i et erhverv som landbruget, der arbejder med levende organismer og en hertil svarende langsom kapitalomsætning.

Engang i fremtiden vil vel kun 5 procent af befolkningen herhjemme være beskæftiget i landbruget, yderligere 30 procent med den øvrige vareproduktion, medens så meget som de resterende 65 procent vil være beskæftiget i servicefag som handel, administration, forsikring, bankvæsen, undervisning samt »barbering« af hinanden i videre forstand.

Skal en sådan udvikling gå ret hurtigt, og det vil måske være en fuldbyrdet proces i løbet af 25 år, vil det nok kræve temmelig mange flytninger og omskolinger, hvis problemerne skal klares uden for mange arbejdsløshedsøer og områder med arbejdskraftmangel. Det vil ikke blive let at få alle gjort lige delagtige i fremtidssamfundets »velsignelser«.

Hvis de foran skitserede tendenser er nogenlunde rigtige, er et af de interessanteste problemer, hvad der skal blive ud af befolkningen i vore landdistrikter, idet netop disse områder synes at skulle blive genstand for en ret så revolutionerende omstilling i de kommende år, efter at forandringerne har været beskedne gennem menneskealdre.

2. DEN HIDTIDIGE UDVIKLING I LANDBRUGET

Til introduktion af den landbrugsøkonomiske problemstilling vil et par tal for de senere års udvikling i erhvervet være nyttige. Det er velkendt, at den europæiske markedspolitik og den i alle lande anvendte landbrugsbeskyttelse er hovedårsagen til det økonomiske dilemma i dansk landbrug.

Sættes indekset for eksportpriserne på landbrugsvarer i femåret 1950–55 lig 100, var det i 1967/68 nøjagtig det samme. Denne ugunstige prisudvikling på eksporten er delvis afbødet dels gennem en meget stor produktivitetsfremgang, dels ved de i 1961 indførte hjemmemarkedsordninger, i

kraft af hvilke indekset for salgspriserne på hjemmemarkedet i 1967/68 viser 137 med samme 1950–55-basis.

Indekset for landmændenes salgspriser er som et vejet gennemsnit af eksport- og hjemmemarkedspriserne steget til 112 i 1967/68. I samme periode steg imidlertid indekset for landbrugets faktorpriser til 182, herunder steg specielt lønindekset til 313. Dette har landbruget under de ugunstige afsætningsforhold ikke kunnet effektivisere sig fra, og forrentningsprocenten er som helhed faldet til nulpunktet.

Reaktionen på den nævnte prisudvikling fremgår tydeligst af statistikken vedrørende landbrugets arbejdskraft. I gennemsnit af årene 1950–55 var der 370.000 helårsarbejdere beskæftiget i landbruget. I dag er der præcis det halve antal, og landbrugernes andel af totalbefolkningen er nu nede på ca. 11 procent mod 21 procent i 1950. Der findes i dag kun 30.000 mandlige medhjælpere af enhver art tilbage, og kun ca. 1.000 pr. årgang til at afløse de ældre landmænd. Det svarer til en rekrutteringsbasis i dag for godt 30.000 ejendomme.

Nedgangen i landbrugets arbejdsstyrke har i 1960'erne (altså efter landbrugsstøttens indførelse) udgjort 6–7 procent om året, medens den i sidste halvdel af 50'erne kun udgjorde 3–4 procent og i 50'ernes første halvdel endog kun 2–3 procent.

Det giver stof til eftertanke, at den tilbageværende medhjælperstyrke svarer til antallet af dem, der er vandret bort de sidste 4 år. Tager man de selvstændige med, som grundet alder eller dødsfald eller overgang til anden beskæftigelse glider ud, er der de seneste år forsvundet 15.000 landmænd årligt.

Den udprægede disharmoni mellem tilgangen og afgangen af landmænd har i de senere år ført til et årligt fald i ejendomsantallet på ca. 7.000, således at der i dag kun er godt 150.000 ejendomme tilbage af de ca. 200.000, der fandtes i 1960. Om ti år er de 150.000 nok halveret i antal.

Misforholdet mellem etableringsvillig ungdom og de ældre, som er på vej ud af erhvervet, samt dem, som i øvrigt ikke kan klare sig længere, sætter da også nu sit præg på ejendomsmarkedet. I første halvår af 1968 omsattes kun 1.508 ejendomme i fri handel mod 2.175 i første halvår af 1967. Det svarer til en nedgang i antallet af handeler på 30 procent.

Også priserne på landbrug begynder nu at give efter. For gårde på 10–60 ha lå priserne på Øerne i første halvår af 1968 ca. 5 procent lavere end for et år siden. I Jylland har priserne stort set holdt endnu.

Denne situation på ejendomsmarkedet nævnes kun en passant til visse kredses slet skjulte ængstelse for støtteordningernes kapitaliseringseffekt.

Specielt præger det sidste par års anstrengte økonomi i erhvervet investeringsaktiviteten, selv om denne i mange år har været forholdsvis beskeden. I første halvår af 1967 blev der påbegyndt opførelse af 315.000

m² avlsbygninger mod kun 112.000 m² i første halvdel af 1968, hvad der er et overordentlig beskedent tal. Tilsvarende oplyser maskinhandlere og foderstofleverandører om en nedadgående linie i omsætningen. Alt i alt synes investeringsaktiviteten i dansk landbrug i dag at have indrettet sig nært efter en punkt nul forrentningsprocent som gennemsnit.

Den næsten fuldstændige standsning af bygningsinvesteringerne sammenholdt med den hastige nedgang i ejendomsantallet samt i mandskabet, er en klar indikator for, at et vist fald i den animalske produktion vil være forestående, næsten uanset enhver støtteform.

De anførte tal må være tilstrækkelige til præsentation af den økonomiske problematik, landets gamle hovederhverv er stedt i, nemlig en generel nedslidningsproces uden væsentlig investeringsevne for andre end de allerdygtigste eller allerbedst konsoliderede.

Det synes, som om udviklingen i de forløbne år af 60'erne har lagt op til endog temmelig drastiske ændringer i det traditionelle landbrugsmønster, efter at der nu praktisk taget ikke er ungdom til at indtræde i erhvervet, og i hvert fald ikke vil være det om fem år, såfremt udviklingslinierne fortsætter. Vi må, sådan som forholdene tegner sig i dag, se i øjnene, at vi efterhånden skal ned på ca. 30.000 heltidslandbrug – eller mindre – og at de resterende 120.000 skal likvideres i løbet af en snes år oven i de 50.000, som allerede er forsvundet gennem 60'erne. Faktisk lidt af en proces . . .

3. DET ØKONOMISKE RÅDS FORMANDSKAB OG LANDBRUGSPOLITIKKEN

Landbrugets forhold har i det sidste års tid været drøftet så livfuldt, som ingensinde. Flere og flere synes at erkende, at landbruget i dag ikke er, hvad landbruget har været førhen, og endnu mindre vil være i fremtiden. Mange velmente bidrag til debatten og mange forslag til ændring af landbrugspolitikken er i årets løb fremkommet. Et af de mest autoritative indlæg findes i Det økonomiske Råds formandskabs redegørelse til regeringen af 19. september 1968.

De forslag til en ændring af landbrugspolitikken, der er fremsat i denne redegørelse, har givet mig anledning til disse kommentarer.

I vismændenes redegørelse savner man egentlig en indledende grundig analyse af den aktuelle landbrugsstøttes betimelighed i relation til de forskellige formål, som den tager sigte på at tilgodese. Man skulle synes, at dette ville have været det bedste grundlag som udgangspunkt for en diskussion af, hvordan støtten fremtidig bør udloddes.

Landbrugsstøttens primære formål – at forhindre en drastisk produktionsnedgang – dækker jo over så samfundsøkonomisk betydningsfulde formål som at undgå en proletarisering af landbrugerne, at opretholde be-

skæftigelsen i de mange virksomheder, hvis aktivitet er afhængig af landbrugsproduktionen, at opretholde aktiviteten i der ene landdistrikter, så en ren affolkning af disse områder undgås, at opretholde en vis stabilitet i landets udenrigshandel m. v. Folk anlægger i almindelighed alt for snævert et syn på landbrugsstøtten.

På udmærket vis redegør vismændene for sammenhængen mellem landbrugsproblemerne og beskæftigelsesforholdene i andre erhverv, ligesom vismændenes bedømmelse af, at fremtiden for eksport af landbrugsvarer tegner alt andet end lys, forekommer svær at anfægte med rimelig føje, omend dog pessimismen med hensyn til dansk landbrugs afsætningsmuligheder i en længere årrække vel nok har fået en så stærk placering, som tænkeligt. Afsætningsvanskelighederne er jo dog opstået ved politiske foranstaltninger og kan – helt eller delvis – forsvinde igen ved en dansk tilslutning til fællesmarkedet, som der dog stadig ansøges om, og som mange fortsat tror på. Personlig deler jeg vismændenes skepsis, men erkender, at det er en trossag og vil så gerne føje til, at det jo selv i værste fald alene er et spørgsmål om at miste en mindre del af eksporten. Der vil fremdeles være grundlag for at opretholde et godt landbrug i Danmark.

Problemerne i relation til vismandsrapporten er for mig væsentligst de nye veje, man ønsker at betræde i den fremtidige udformning af landbrugspolitikken.

Her forekommer det, at der drages for store og ensidige konklusioner om nødvendigheden af en ændret landbrugspolitik på et for unuanceret grundlag. De forventede fordele ved de forslag til støtteomlægninger, som stilles, vil for mig at se være små i forhold til de ulemper, de samtidig vil føre med sig, men jeg synes ikke, vismændene i tilstrækkelig grad har peget på de uheldige virkninger, der – i hvert fald efter min faste overbevisning – vil følge af deres forslag.

Vismændene er gået ud fra følgende arbejdshypotese: »*at en omlægning af de nuværende støtteformer kan gøre det muligt at sikre landbrugerne samme indkomstforbedringer, som nu, ved lavere omkostninger for de øvrige befolkningsgrupper – respektive muliggøre en større indkomstforbedring end nu inden for de hidtidige udgiftsrammer.*«

Dette er et yderst ambitiøst mål, som der efter min mening ikke er ført noget sandsynlighedsbevis for rigtigheden af. Men det er da naturligvis et mål, som alle gerne så realiseret, hvis det kunne opnås uden at volde større skade for landbrugets videre udvikling som erhverv eller for samfundet i øvrigt. For at nå det så lokkende opstillede mål mener vismændene, at man bør fjerne støtten fra den løbende produktion, det vil sige afskaffe hjemmemarkedsordningerne i deres nuværende form, devalueringskompensationen, de kontante mælketilskud og øvrige tilskud, der kommer til udbetaling som noteringstillæg.

Målet er at sænke den grænseindtægt, som landmændene nu kalkulerer med ved tilrettelæggelsen af deres produktion, så den bringes i overensstemmelse med den faktiske pris på eksportmarkederne, og der derved opstår en tilskyndelse til at indskrænke produktionen.

Vismændene hævder, at det for opretholdelsen af produktionen i landbruget, trods det, at eksporten inden for flere produktionsgrene igennem nogen tid har været tabgivende, har spillet en afgørende rolle, at afregningspriserne til producenterne er et vejet gennemsnit af eksportpriser og hjemmemarkedspriser, hvortil kommer, at en del af de kontante støtteordninger er udloddet som noteringstillæg.

Man må naturligvis give vismændene en vis ret heri, men nu er begrebet tabgivende jo ikke helt entydigt, idet omkostningernes størrelse som bekendt afhænger af produktionsfaktorernes værdi i anden anvendelse. Specielt for de produktionsfaktorer, der er involveret i landbrugsproduktionen, gælder det, at deres alternative værdi er ringe. Hvad er f. eks. landbrugsjordens værdi, hvis den ikke kan dyrkes, og hvilken værdi har en udslidt 55-årig landmand i anden anvendelse? Næppe stor!

I det store hele må man derfor antage, at det er samfundsøkonomisk fordelagtigt under de beskæftigelsesforhold, som temmelig længe må forventes i de store egentlige landdistrikter, at opretholde landbrugsproduktionen, så længe den blot yder et positivt bidrag til dækning af de faste omkostninger, der jo specielt i landbruget udgør en stor andel af totalomkostningerne.

De indledningsvis citerede tal viser jo direkte, at produktionsfaktorerne kun reproduceres i meget ringe udstrækning nu, og at erhvervets vigende tilpasning har god fart på.

Vismændene har ikke mindst hæftet sig ved, at fjerkræproduktionen i en periode ikke har givet positivt dækningsbidrag ved eksport. Dette er sikkert rigtigt, men en lille detalje i helheden, eftersom fjerkræeksporten kun andrager ca. 4 procent af den samlede landbrugseksport.

Vi har i Danmark en teknisk set meget effektiv industrielt betonet fjerkræproduktion, som det – i hvert fald som vilkårene har været for denne eksport i 1968 – næppe er klogt helt at aflive som eksportvare. Den hjælper på beskæftigelsen i blandt andet det nordlige Jylland, hvor den i ikke ringe grad er koncentreret. Vi er jo også gået ind i en fase af landbrugets udvikling, hvor *kornoverskud* må formodes efterhånden at blive noget normalt. I hvert fald er det blevet et problem at finde anvendelse for vor voksende høst af korn, og i så henseende må det ikke overses, at fjerkræet bruger fodermidler nogenlunde svarende til 10 procent af den danske kornhøst. Hvis fjerkræet ikke forbrugte dette korn, måtte det utvivlsomt sendes ud af landet til under 35 kroner pr. tønde, og den pris har fjerkræet nok alligevel kunnet betale i hvert fald i det meste af 1968,

og så er der betalt for beskæftigelsen på fjerkræslagterier og i handelsled.

Ved siden af fjerkræet går vismændene hårdt i rette med mejeriproduktionen på grund af de lave priser, der opnås ved eksport af smør og ost og de tilsvarende ringe – men dog fremdeles positive – dækningsbidrag, eksportproduktionen levner. Her må det imidlertid ikke overses, at mælkeproduktionen har en omkostningsstruktur med meget store faste omkostninger og små variable omkostninger. Priserne på mejeriprodukter skal presses meget langt ned, før der opstår noget økonomisk incitament til at sænke produktionen. Omvendt skal priserne højt op, før der er økonomi i at udvide produktionen. Som følge heraf er netop denne produktionssektor velegnet til at anvende som grundlag for udlodning af produktionstilskud, og det er næppe helt tilfældigt, at landbrugsstøtten i fællesmarkedslandene i særlig grad er koncentreret i denne sektor, hvor den alene har fået uheldige konsekvenser, fordi priserne er kommet så højt op, at en produktionsudvidelse er blevet lønnende, samtidig med, at forbruget af mejeriprodukter i de to sidste år er gået ned.

Vismændene er imidlertid bange for, at produktionsstøtten skal animere til fejlinvesteringer i nye mejerier o. lign., som der ikke er rentabilitetsmæssig basis for at opføre. Denne ængstelse er dog nok helt ubegrundet al den stund, de igangværende koncentrationstendenser – herunder dannelsen af mejeriselskabet Danmark – jo netop tager sigte på at samle og specialisere produktionen på de bedste af de bestående anlæg og undgå fejlinvesteringer og gradvis få mere magt over produktion og afsætning.

I øvrigt vil de i erhvervet værende produktionsfaktorer til enhver tid blive søgt anvendt til landbrugsproduktion af den ene eller anden art. Afliver man fjerkræet, bliver der fyldt svin i husene. Nedsætter man mælketilskuddet, kommer der svin i mange kostalde o. s. v. I det hele taget gælder det ret generelt, at væsentlige ændringer i støtteformerne let blot jager problemerne fra den ene landbrugssektor til den anden, idet det fra mange synspunkter skønnes diskutabelt – og i realiteten formentlig også er faktisk umuligt – at få afvandringen forceret frem til en væsentlig fremskyndet nedtrapning af produktionen.

Vismændenes ængstelser for støtteordningernes påståede produktionsforvridende virkninger er på den baggrund, at der er afsætningsvanskeligheder og dårlig rentabilitet for de sidst producerede mængder i samtlige alternative produktionsgrene, ikke tungtvejende argumenter for en drastisk omlægning af støtteordningerne. Det er naturligvis et trist, men desværre reelt argument.

Hertil kommer, at man må tvivle på, om det er i dansk interesse at prøve at nedbringe landbrugsproduktionen ret hurtigt. Vi har nået det punkt, hvor vi er selvforsynende med korn, og hvor der endda er frisat korn til eksport.

Hidtil har kornordningen i nogen grad diskrimineret dyrkningen af de proteinholdige afgrøder som hestebønner og grøntfoder til tørringsindustrien, der samtidig prismæssigt skal konkurrere med importerede oliekager til verdensmarkedspriser. En *ligestilling* af den hjemlige proteinproduktion med korn kan løses enten ved at lægge afgift også på oliekageimporten eller ved at give tilskud til produktionen og må nok overvejes, da man derved vil bremse den stærke vækst i korndyrkningen, som vi har set i de senere år. Herved kan vi måske samtidig mere totalt i nogen grad – afhængig af økonomien herved – langsomt nærme os selvforsyning med planteprodukter.

En dansk animalsk produktionspolitik må naturligvis tilrettelægges efter at få maksimalt udbytte af den samlede planteproduktion, som bør opretholdes under rimelige krav til økonomisk effektivitet. Dette vil nok i hvert fald i de første år svare til en udnyttelse af det meste af landbrugsjorden, idet denne samfundsmæssigt set er gratis til disposition – – – til dels også i mange tilfælde de maskiner og mennesker, der skal dyrke den.

Vore hovedproduktioner er mejeriprodukter, okse- og kalvekød fra kvægbrugssektoren, der som tidligere omtalt er præget af store faste omkostninger og små variable omkostninger, samt svinekød, der er forbundet med forholdsvis små faste omkostninger, men store variable – – – helt domineret af kornprisen. En sænkning af kornprisen vil animere til en stærk udvidelse af svineproduktionen, hvilket er uønsket på grund af kvoteringen på det engelske marked, og fordi en væsentligt stigende produktion sandsynligvis skal afsættes til urentable priser, der ikke giver dækning for de variable omkostninger. Disse forhold peger på en pris- og støttepolitik med basis i en kornpris, der giver rimelig rentabilitet ved effektiv produktion, og som hæmmer en for kraftig udvidelse af svineproduktionen. Herved bliver kvægbruget stillet relativt dårligere, fordi grovfoderproduktionen, der skal konkurrere med kornproduktionen om jorden, fordyres. Dette må så fortsat opvejes af, at produktionstilskuddene fordeles over mælke- og kødproduktionen, hvor en nedadgående tilpasning af produktionen alligevel er uundgåelig i takt med, at stadig flere landmænd forsvinder, og som følge af, at det selv med københavnerpriser på mælk ikke kan betale sig at investere i nye kostalde.

En tilrettelæggelse af produktions- og støttepolitikken efter disse retningslinier sikrer nok det maksimale samfundsøkonomiske udbytte af landbrugsproduktionen. Den støtter strukturudviklingen, der må og skal ske gennem sammenkøb af jord og samling af husdyrproduktionen på de hertil mest velegnede ejendomme med så små bygningsinvesteringer som muligt, og den er passende neutral over for de enkelte landmænds produktionsdispositioner.

Det er vel i øvrigt sådan, at landbrugets salg af visse marginale mængder

til mindre gode priser sikkert meget længe vil være en del af prisen for så megen stabilitet i erhvervet, at den rene folkeflugt til byerne undgås. Det er jo noget, man kender i alle erhverv, at sælge lidt billigt ud af overproduktionen for at holde virksomheden i gang. I øvrigt kan det vel også være lige så forsvarligt som at køre med uudnyttet kapacitet og med bunker af landmænd sendt på socialkontorerne.

Hvis væsentlige dele af landbrugseksporten blev skåret væk, ville de stærkt voksende generalomkostninger på hjemmemarkedsproduktionen også snart føre til nødvendige krav om en anselig stigning i hjemmemarkedspriserne, idet erhvervet ellers ville blive helt proletariseret.

De nugældende ordninger medfører en generel forhøjelse af produktpriserne og kommer derigennem først og fremmest de landmænd til gode, der står for en effektiv produktion af en vis størrelse, det vil sige dem, der vil bestille noget, og som man gerne skulle bevare i erhvervet. Jeg kan i hvert fald ikke se rettere, end at et pristilskud til produktionen for hver produceret enhed fører til det mest effektive landbrug på længere sigt, og at samfundet derfor får mest for landbrugsstøtten ved i princippet fortsat at give den med denne målsætning om bedst mulig effektivitet for øje.

Der ligger med den dynamiske udvikling, samfundet er inde i i disse år med stadige løn- og omkostningsstigninger, ikke noget virkeligt strukturbevarende i ordningerne, jævnfør den hastige fravandring og stærke nedgang i ejendomsantallet, medens de har været gældende. Men ordningerne tilgodeser dog i nogen grad det dobbelte formål at gøre det lidt lettere for hovedparten af de ældre landmænd at forblive i erhvervet deres tid ud, samtidig med at de yder den kvalificerede ungdom, der i de senere år har etableret sig og har investeret i en teknisk effektiv landbrugsproduktion, en god – og absolut nødvendig – økonomisk støtte.

Vismændene mener imidlertid, at man skal se hurtigt at få produktionen sænket via en prisnedsættelse til landmændene og hævder – jævnfør citatet foran – at dette vil bringe alt godt for alle.

Til gengæld må der så findes andre fordelingsnøgler for støtten, når denne vel nærmest forudsættes uændret i størrelse. Her er det, vismændene foreslår en overgang til persontilskud eller ejendomstilskud, der skulle være helt neutrale over for produktionstilrettelæggelsen.

Man må imidlertid tvivle kraftigt på, om nu også udviklingen i praksis ville følge vismændenes teorier, og om samfundet og landbruget i øvrigt kunne være tilfreds med de konsekvenser, som den skitserede støtteomlægning ville medføre.

For det første indstiller landbruget i almindelighed ikke, som industrien, produktionen, når denne ikke mere er lønnende, bl. a. fordi man

væsentligst alene beskæftiger sig selv. Landmændene opretholder deres produktion, så længe de kan betale enhver sit. Det totalunderskud, der opstår på grund af manglende dækning for samtlige omkostninger, herunder også til dækning af privatforbruget, vil naturligvis før eller siden tvinge dem væk, men de opretholder produktionen indtil da. Og de unge, der har købt dyrt, prøver tilmed traditionelt at udvide besætningen for at klare renterne.

Man kan herved på en vis måde hævde, at landmændene ikke som helhed lægger rationelle økonomiske kalkuler til grund for deres produktionstilrettelæggelse.

I relation til støtteordningernes udformning får dette forhold, at landmændene reagerer langsomt i produktionstilpasningen – og ikke helt efter de teoretiske modeller – den indflydelse, at landmændene ikke vil skelne klart imellem, om de får tilskuddene som et tillæg til prisen eller som et persontilskud, der vil virke som direkte tilskud til nedbringelse af de faste omkostninger. Totaløkonomien vil jo teoretisk kunne være helt uforandret, og da landbruget stadig er en livsform for de implicerede, vil de prøve at køre videre så langt, de kan, på deres hidtidige maner.

Jeg tror heller ikke helt, at overgang til persontilskud i praksis generelt vil have de virkninger på ejendomspriserne i nedadgående retning, som teorien indicerer. Her spiller forhold som afsmitning af byernes priser for boliger, inflationsforventninger, langtidsforventninger om landbrugets fremtid, jordens værdi for de mest effektive producenter, reproduktionsværdien for gode stalde o. s. v. forstyrrende ind i de teoretiske overvejelser.

Men i øvrigt vil jeg tvivle på, at man direkte bør stile mod en nedpresning af priserne på landbrug. Væsentligt faldende priser på landbrug undgås næppe for en del ejendomme, der ikke mere er sælgelige til fortsat drift som selvstændige enheder, og hvor avlsbygningerne derfor sjældent er ret meget værd. Men begynder også de gode ejendomme at tabe i værdi, må man gøre sig klart, at da standser også belånings- og kreditmulighederne for de allerede etablerede både det ene og det andet sted formentlig med nye krav til staten til følge.

Man må også have lov at mene, at vismandstanker om, at landmændene lettere vil forlade erhvervet, hvis de får persontilskud i stedet for prisstøtte, er diskutable. Ved at gå over til at uddele støtten efter person eller efter ejendom vil man let komme til at fastholde landmændene alligevel, idet man jo dermed i nogen grad vil eliminere den indbyrdes konkurrence i erhvervet, således at den enkelte ikke behøver at være så effektiv for at blive »hængende«.

Overgang fra produktionsstøtte til kontantstøtte, der ikke står i forhold til produktionen, vil derfor efter min bedste overbevisning virke strukturforhalende. Navnlig vil den være stærkt generende, ja, vel ofte helt

ødelæggende, for de landmænd, som i de senere år har købt og – i forventning om at kunne klare sig gennem en produktionsudvidelse – har investeret i teknisk effektive landbrug, der alt andet lige i øvrigt ellers ville have de bedste fremtidschancer – – – herunder også de bedste chancer for at forestå den produktionskoncentration, som vi i længden under ingen omstændigheder kommer uden om.

Vismændene anfører om de hensyn, der må vises over for effektivitetens bevarelse, følgende: »*Ikke alene for landbruget, men også for de øvrige erhverv er det vigtigt, at tilpasningen til en mindre totalproduktion får et sådant forløb, at slutresultatet så vidt muligt bliver en landbrugssektor med bevaret konkurrencedygtighed over for udlandet.*«

Dette hovedspørgsmål om »så vidt muligt« at bevare effektiviteten henviser vismændene imidlertid til klarlæggelse i en speciel redegørelse, som dog ikke samtidig bebudes!

Før en sådan redegørelse, der afkræfter den ængstelse for den fremtidige effektivitetsudvikling efter vismandsrapportens forslag, som jeg i nærværende kommentar så indgående har udtrykt, foreligger, må man have lov til at være meget skeptisk over for vismændenes forslag til ændring af landbrugspolitikken.

Vismændene peger sporadisk på, at »*løsrivelse af tilskuddene fra produktionen er ikke uforenelig med, at størrelsen af tilskuddene til de enkelte brugere gradueres efter produktionsomfanget i en tidligere periode, eller efter f. eks. besætningens størrelse på et basistidspunkt.*«

Det skal ikke afvises, at en sådan udformning kan praktiseres, men man må realistisk gøre sig klart, at der ville blive tale om fastlæggelse af individuelle basiskvoter for flere produktioner på hver enkelt af de nuværende ca. 150.000 ejendomme. Der kan også opstå betydelige politiske vanskeligheder med at udforme et sådant fordelingsgrundlag helt neutralt, men selv om dette lykkedes, ville det ikke være uden vanskeligheder at opstille kriterier, der muliggjorde en tilstrækkelig smidig tilpasning af de enkelte ejendommes fordelingsgrundlag efter den uundgåelige og stærkt påkrævede strukturudvikling. Systemet ville jo ikke i sig selv animere til den så stærkt påkrævede samling af produktionen på færre hænder, og generelt synes der – som vilkårene er – ikke at kunne ses nogen nødvendighed af at skride til støtteomlægninger af nævnte art for at bremse investeringer og produktionsudvidelser på de enkelte ejendomme.

Man må også holde sig for øje, at hjemmemarkedsordningerne og den hidtidige egentlige produktionsstøtte korresponderer nært med det støttesystem, som anvendes i fællesmarkedslandene og i de øvrige nordiske lande, og som vi ved en eventuel indlemmelse i et større markedsområde også skulle indordne os under.

En afvikling af de gældende prisstøtteordninger måtte nødvendigvis

forudsætte, at der samtidig blev fastsat en væsentlig lavere kornpris, end den hidtidige kornordning har opereret med og sikret, indtil Danmark i høståret 1968 blev nettoeksportør af korn. En varigere sænkning af kornprisniveauet ville være et ret effektivt bidrag til at gøre usikkerheden i landbruget total og lægge en bremse på strukturudviklingen i erhvervet, idet de mange sammenkøb af ejendomme, som foregår i disse år, alene er rentable ved det hidtil gældende kornprisniveau. Sænkes kornprisen, vil det blive svært for mange landmænd på dårlige ejendomme at få disse solgt, således at afgangen af selvstændige landmænd utvivlsomt derved ville blive hæmmet.

Landbrugets problematik vil nødvendigvis være yderst kompliceret under de givne vilkår af markedsmæssig og teknologisk karakter. Her hjælper ingen patentløsninger, og hvor velmenende vismandsrådene end er, forekommer de i princippet alt i alt at burde afvises, navnlig af hensyn til deres uheldige indvirkninger på muligheden af at overlade eftertiden et godt tilpasset landbrug, og for i det hele at bevare dansk landbrug som et erhverv blandt erhvervene.

Det økonomiske Råds formandskabs landbrugsrapport til regeringen sigter klart mod en formindskelse af landbrugsproduktionen indtil det punkt, hvor rentabiliteten igen kan svare samme aflønning af produktionsfaktorerne – arbejdskraften og kapitalen – som disse kan opnå i anden anvendelse.

Dette indebærer, at det i første række er den unge arbejdskraft samt de potentielle investeringer, som må overføres til anden anvendelse, hvor de vil have større værdi for samfundet. Resultatet af en landbrugspolitik udformet efter disse retningslinier – på et tidspunkt, hvor investeringsaktiviteten i forvejen er indrettet efter en punkt nul forrentningsprocent – kan kun blive, at dansk landbrug langs ad vejen må tabe en del af sin konkurrencedygtighed over for udlandet. Man må nemlig forudse, at det vil tage lang tid, inden landbrugsproduktionen bliver så lønnende, at den kan konkurrere med byerhvervene om arbejdskraften og kapitalen.

Det spørgsmål, vore politikere må tage stilling til, er da, om vi i Danmark med de største landbrugstraditioner og Europas utvivlsomt mest effektive landbrug skal være de første til helt at kapitulere, medens mere tilbagestående landbrug udvikles efter en fast målsætning. Det må da i hvert fald kunne forventes, at situationen ikke skal gøres værre for de, der skal repræsentere landbrugets fremtid, end den allerede er. Større forhåbninger tør – og bør – man næppe heller stille! Men det bør i hvert fald afvises at gå over til passiverende ejendoms- og persontilskud, som giver ligeså meget til den dårlige landmand, der avler 20 fold, som til ham, der på samme jord avler 30 fold, og giver lige så meget til ham, der får koen til at give lidt mælk, som til ham, der præsterer en stor mælkemængde pr. ko.

Der kan ikke herske tvivl om, hvad resultatet ville blive for dansk landbrug, dersom den danske landbrugspolitik bliver udformet efter vismændenes anvisninger, og fællesmarkedets landbrugspolitik efter den nye Mansholt-plan, om *dels* en teknisk supermodernisering af fællesmarkedslandbrugets enkelte bedrifter i store enheder, *dels* om stærke økonomiske tilskyndelser til en halvering af landbrugsbefolkningen i området i tiåret 1970–80. Danmarks æra som eksportør af landbrugsvarer ville da hurtigt være slut.

Formår vi derimod bedst muligt – som vilkårene nu engang er i disse år – at opretholde en rimelig teknisk-økonomisk effektivitet og dermed så nogenlunde at holde vor konkurrenceevne intakt – – – modgangen udløser jo også megen ansporing – – – må man have tillid til, at vi i hvert fald på det britiske marked og andre markeder uden for de seks fremdeles vil kunne gøre os gældende.

Har vort landbrug derimod først gennem passiverende støtteomlægninger mistet inspiration til fremdrift, må man forudse svære vanskeligheder med senere hen at vinde kræfter til at generobre de markeder på ny, som tabes i disse år.

4. FORSLAG TIL EN RELEVANT DANSK LANDBRUGSPOLITIK

Hvordan da hjælpe landbruget herhjemme bedst muligt igennem inden for samfundsøkonomisk forsvarlige rammer og befordre produktions- og strukturtilpasningen bedst muligt, uagtet den efter sagens natur må blive træls og i mange relationer langsommelig?

Mon ikke interessen samler sig om følgende foranstaltninger:

at der fortsat – og det betragter jeg som hovedsagen – opretholdes hjemmemarkedsordninger, måske med visse prisjusteringer på enkelte områder, samt anden prisstøtte, herunder en fortsat energisk markedsaflastnings- og prisudligningspolitik via dispositionsfonden, til stor gavn for de landmænd, der står for en stor og effektiv produktion, og til liden hjælp for dem, som ikke rigtigt magter konkurrencens hårde krav og ingen fremtid har i erhvervet.

Landbruget har behov for bedre indkomster. For at opnå dette må erhvervet fortsat afgive arbejdskraft. *Vi har derfor behov for en langsigtet erhvervspolitik, gående ud på at koncentrere en stagnerende eller faldende landbrugsproduktion på stadig færre ejendomme og helst på de bedste af de bestående og hos de dygtigste landmænd.*

En sådan politik forudsætter imidlertid, at de landmænd, der skal stå for driften af disse færre ejendomme, får en vis minimum-sikkerhed for prisudviklingen. Dette forudsætter igen i landbruget som i andre erhverv, at man i hvert fald kan opretholde ét afsætningsmarked – in casu hjemmemarkedet – hvor man så nogenlunde kan styre prisudviklingen.

Landbruget er her på grund af erhvervets særlige produktionsstruktur i den situation i modsætning til industrien at skulle have samfundets bistand til at holde en hånd under priserne. Det må her ikke glemmes, at eksportnoteringerne jo udviser helt tilfældige og vilkårlige svingninger, afhængige som de er af klimatiske tilfældigheder og helt uberegnelige politiske faktorer, der gør det meget vanskeligt for landmændene at vide, hvor de er henne økonomisk.

Moderne kapitalintensivt landbrug kan ikke bestå, hvis det tvinges til at sælge alt til såkaldte verdensmarkeds dumping- og udsalgspriser. De om landbrug så flittigt skrivende professionelle økonomer, der vil have dansk landbrugs produktion afregnet efter dette grundlag, må have glemt at landbrug ikke mere er gammeldags småbrug med naturaløkonomi. De landbrug, vi har i dag, kan ikke tåle prisudsvingene på »verdensmarkedet«, og bestræbelserne for at få deres produktion afsat alene til denne prisafregning repræsenterer en gammelliberalisme, som tiden uhjælpeligt er løbet fra. Nej landbruget må have ret til produktionspriserne på hjemmemarkedet, uden at dette skal betegnes som støtte.

Herudover må det anses for meget væsentligt, at man – også for at sikre, at strukturprocessen ikke går i stå – får etableret en kornpris, hvis fremtidige niveau inden for visse rammer er overskueligt år for år, og som kan give rimelig rentabilitet ved rationel produktion, uagtet staten eventuelt herved kommer til i fremtiden at skulle foretage visse støtteopkøb af korn, eventuelt subsidiere en smule korneksport.

Proteinfoderordninger skal måske også overvejes i denne forbindelse, men samtidig skal vi passe meget på, at vi ikke kommer til at lave uøkonomiske systemer, der svækker den animalske produktions konkurrenceevne. Problemet må være en planteproduktionspolitik, der giver vor hjemlige proteindyrkning den *ligestilling* med kornavlen, som den hidtil har savnet. Jeg er blot bange for at stimulere til en udvidet produktion af græspiller m. v., udover hvad en naturlig konkurrenceevne betinger med de tendenser til nyinvesteringer i dyre græstørringsanlæg m. v., dette ville indebære.

Det må endvidere i dag være rigtigt, at man *yderligere liberaliserer jordlovgivningen*, så sammenkøb og eje af flere end to ejendomme og sammenlægning af ejendomme inden for langt højere arealgrænser kan lettes til gavn for dem, der vil forlade erhvervet, og som i dag ofte har svært ved at få ejendommene solgt, samt til fremme af den under alle omstændigheder påkrævede strukturudvikling i erhvervet.

Gældende *statsstøtte* til landbrugsinvesteringer på ejendomme op til 35 ha bør vel samtidig ikke mere gives til bygningsinvesteringer, men eventuelt i øget omfang og inden for nye udvidede arealgrænser alene til sammenkøb af jord og ejendomme. Bygningsinvesteringer er under tilpasnings-

processens svigtende rentabilitet generelt så diskutable, at de i hvert fald ikke bør præmieres gennem billige lån og særlig høje lånegrænser.

Der tales for tiden meget om nye *ejerformer*, men det er næppe så aktuelt. Selvejet har efter min mening klaret sig bedre, end diskussionen giver indtryk af, og der sker nok så mange nyetableringer, som der efter udviklingen er grundlag for. Nye ejerformer vil snarest føre til aktiviteter, der ikke er plads til. En forpagtningslovgivning vil sikkert rumme det paradoks at gøre forpagtning vanskeligere, fordi udbudet vil blive mindre.

Det er vanskeligt at udtale sig imod kurstabslånene til de unges førstegangskøb, så få unge, der bliver tilbage, og så megen interesse, der må være i, at der fortsat kommer en lille nytilgang. Alligevel kan det næppe være sundt gennem flere lån at eliminere kravene til blot et minimum af egenkapital i en så usikker tid – hjælper man ved det? – hvem kan forrente en stadig stigende gæld? Man må ængstes for, at pengene går i de forkerte lommer, og man har da lov at rejse spørgsmålet om fornuften i at yde støtte til køb af noget, som her og der forekommer at blive ret så vanskeligt sælgelig.

Det forekommer mere rimeligt, om man ved tilbud om omskoling, bistand til flytteudgifter og ny bolig, eventuel hjælp til ny erhvervsstart søger at »lokke« de yngre landmænd ud af erhvervet, som er blevet for dårligt etableret på ejendomme, som ikke med økonomisk fordel kan udbygges, og som efter omskoling kan blive værdifulde for samfundet på anden måde.

En generel førtidspensioneringsordning vil sikkert være betænkelig af hensyn til konsekvenserne i andre erhverv og kan ej heller i al almindelighed forekomme motiveret.

I al almindelighed har man nok lov at sige, at det foruden at være en bydende nødvendighed nok i høj grad er en fornuftig generel beskæftigelsesforanstaltning for tiden at yde landbrugsstøtte. Gennem denne indkomststøtte ydes der jo nemlig et *særlig stort bidrag til indkomstdannelsen i de store arbejdsløshedsramte egentlige landbrugsområder,* et bidrag, som egnsudvikling o. lign. ikke kan afløse på hverken kort eller mellemlangt sigt. Hertil kommer, at en stærkere nedgang i landbrugsproduktionen og en yderligere forringelse af landbrugets økonomi vil få konsekvenser f. eks. for beskæftigelsen i fødevareindustrien, hvad der ligeledes må inddrages i overvejelserne.

Samtidig er det betydningsfuldt, at man gennem målbevidst egnsudvikling m. v. fremmer beskæftigelsesmulighederne i landdistrikternes centre, så landmænd på dårlige ejendomme kan frasælge jorden, men blive boende i stuehuset, og tage arbejde i andet erhverv. Afstandene er jo så små i vore dage.

Endelig er det for landbruget og specielt for den yngre ende af erhvervet

af stor betydning, at der fremtidig føres en generel økonomisk politik, der tillader, at renten holdes på et niveau, der ikke er væsentligt højere end i de lande, vi skal konkurrere med. De senere års urimelige renteniveau på helt op til omkring 12 procent har været en særdeles hård, ja, næsten kvælende belastning for det kapitalkrævende landbrug, hvis gæld i de sidste tre år er steget med næsten 2 milliarder om året.

Man må vel også under landbrugets nedadgående tilpasning og samfundets omstilling til industrisamfund have lov at mene, *at landbrugsstøtten kan opfattes som fornuftige eksportsubsidier, der i denne omstillingsfase kan tjene til at opretholde maksimale valutaindtægter samtidig med, at den sparer det offentlige for udgifter til en hurtig forcering af offentlige investeringer, boligbyggeri og eventuelle arbejdsløshedsudgifter og andre sociale udgifter ved, at landmændene uden rimelig støtte kastes hurtigere ind på brostenene, end den lokale beskæftigelsessituation i de store landbrugsdistrikter kan bære.*

Alt tyder på, at vi – uagtet landbrugsstøtten i princippet fortsætter i de hidtidige hovedspor – står foran en periode med en væsentlig nedadgående produktionstilpasning. Lad os endelig bede politikerne om at tage den med ro og undlade at forcere udviklingen yderligere frem, idet dette skønnes såvel samfundsøkonomisk som socialt uforsvarligt.

Mit eget synspunkt er, at hvad man end gør, kan man ikke hurtigt befri sig for den nationaløkonomiske byrde, som ligger i, at vi efter markedsudvikling og teknologisk udvikling har alt for mange landmænd.

Er det end svært efter markedsudsigterne at øjne lyspunkter for dansk landbrug, synes jeg dog, man har lov at konkludere, at det selv i værste fald ikke er en større del af produktionen og eksporten, udviklingen vil kunne skære bort, end at der kan bestå et aldeles udmærket landbrug på dette grundlag, når vi først engang er ovre den svære nedslidnings- og fravandringstid.

Men den vigende tilpasning er vanskelig. Mit råd til landmændene lyder derfor i dag konsekvent – og vil gøre det, indtil rentabiliteten bedres mere generelt – at de skal tage den med ro, når det drejer sig om at investere og købe dyre ejendomme.

Som kreditgivere må vi mere og mere ved gennemgang af lånsøgernes regnskaber favorisere de økonomisk effektive, som ikke slår større brød op, end de kan bage.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

I. Valutakrisen i november-december.

II. Udviklingen i den engelske økonomi.

I.

1. Diskussionen om det internationale likviditetsproblem, de akutte »valutakriser« etc. har i de senere år hyppigt været drøftet i oversigten over den internationale økonomiske situation, jf. Økonomi og Politik 1964 nr. 3, 1965 nr. 3, 1966 nr. 3, 1967 nr. 3 og 4.

I 1967 blussede diskussionen op i forbindelse med den engelske devaluering, og i marts 1968 (»guldkrisen«) registreredes en kraftig spekulation i en forhøjelse af den amerikanske guldpris (35 dollars pr. ounce). Denne spekulation startede umiddelbart efter den engelske devaluering, idet der opstod en såkaldt »mistillid« til dollaren. Guldbeholdningerne mindskedes kraftigt i begyndelsen af december 1967, hvorpå guldmarkedet blev noget roligere formentlig som følge af U. S. A.s betalingsbalanceprogram og den forbedring af den engelske betalingsbalance, der indtrådte i første kvartal 1968 efter havnestrejkernes ophør; men i begyndelsen af marts kunne man påny registrere store guldopkøb, der fortsatte, til »guldpuljelandene« i midten af marts måned suspenderede handlen med guld.

Forhandlingerne mellem guldpuljelandene resulterede som bekendt i en opretholdelse af den eksisterende guldpris i transaktioner mellem centralbankerne. Samtidig ophørte centralbankerne i disse lande med at foretage køb og salg af guld i det frie marked, hvorved man har etableret to guldpriser, nemlig den officielle og den på det frie marked fastsatte pris.

Man kan spørge, hvorfor der opstår en sådan mistillid til dollaren – den ene reservevaluta. Svaret er naturligvis sammenhængende med den uro på valutamarkedet, der fulgte den engelske devaluering, men det hænger videre sammen med den misforståelse, at det er dollarens indløselighed med guld, der giver den dens værdi. Når folk af en sådan opfattelse observerer, at andre landes dollartilgodehavender tenderer at overstige U. S. A.s guldbeholdning, fremkalder dette hos dem en forventning om, at U. S. A. ikke kan opretholde guldindløseligheden til den gældende pris. De forsøger derfor at omveksle deres dollartilgodehavender med guld, og de heraf følgende konsekvenser kan yderligere forstærke deres forventninger og resultere i en øget mistillid til dollaren.

2. I lighed med 1967 afsluttedes 1968 med en valutakrise – denne gang med Frankrig og Vesttyskland som hovedaktører. Baggrunden for denne krise er beskrevet i sidste nummer af Økonomi og Politik. (1968 nr. 3).

Den Vesttyske økonomi kom i 1966 – som følge af en restriktiv økonomisk politik – ind i en recessiv konjunkturfase. Den afsvækkede økonomiske aktivitet skabte basis for en betydelig forbedring af udviklingen på betalingsbalancens løbende poster, idet de tyske eksportmuligheder ikke svækkedes af recessionen. På eksportmarkederne kunne man levere til priser, der påvirkedes af stagnerende produktionsomkostninger og producenternes villighed til at nedskære deres sædvanlige profitter. Da de tyske eksportmarkeder samtidig var præget af omkostningsstigninger, udvikledes et stort tysk betalingsbalanceoverskud.

I 1967 lempedes såvel penge- som finanspolitikken i Vesttyskland, men det er fremdeles vanskeligt at afgøre, om de stimulerende foranstaltninger har været tilstrækkelige til at bringe Vesttyskland ind i en egentlig kumulativ vækstproces. Det afgørende i forbindelse med valutakrisen er imidlertid, at handelsoverskuddet fortsat tenderede at forøges på trods af den stigende indenlandske aktivitet. Ifølge månedsberetningen fra »Bundesbank« for oktober 1968 var handelsoverskuddet i tredje kvartal af 1968 4.2 mldr. DM d. v. s. større end i andet kvartal (3.4 mldr. DM) og 0.4 mldr. DM større end i den tilsvarende periode i 1967. Disse tal bør videre korrigeres for sæson, hvilket vil forøge overskuddets størrelse, da der er tale om sommermånederne. På trods af at Vesttysklands økonomi i 1968 har været præget af en ekspansiv udvikling, er det sæsonkorrigerede handelsoverskud i de tre første kvartaler af 1968 altså større end i recessionens lavpunkt.

»Bundesbank« forklarer dette overskud i konjunkturopsvinget med den vesttyske industris konkurrencedygtighed, der er en følge af den pris- og omkostningsmæssige stabilitet, der har karakteriseret den økonomiske udvikling i Vesttyskland, selv under den mere ekspansive politik det sidste år. Samtidig fremhæves betydelige produktivitetsstigninger i visse eksportindustrier efter recessionen, hvilket har åbnet mulighed for yderligere prisreduktioner. Denne tendens til produktivitetsstigninger og deraf følgende prisreduktioner er dog bragt til ophør i tredje kvartal af 1968. Det er på denne baggrund, man må se de i sidste nummer af Økonomi og Politik omtalte revalueringsrygter.

Samtidig med denne udvikling i Vesttyskland har man stadig tydeligere i Frankrig kunnet registrere virkningerne af forsommerens begivenheder, der resulterede i gennemsnitlige lønstigninger på 13–14 pct. Der er således i forholdet mellem Frankrig og dets handelspartnere sket en generel ændring af forholdet mellem deres lønniveau'er, hvilket vil tendere mod at skabe uligevægtssituationer i det internationale handelssamkvem.

På denne baggrund vil de, der holder franc, søge at omveksle disse til andre valutaer, og når man ser dette i sammenhæng med rygterne om en vesttysk revaluering, er kapitalflugten fra Frankrig til Vesttyskland (i mindre omfang til Schweiz) så meget mere forståelig. Hertil kommer, at Frankrig fra 1964 til henimod slutningen af 1965 var præget af en stigende arbejdsløshed. Denne mindskedes noget i begyndelsen af 1966, men fra efteråret steg den pånyt. Denne stigende arbejdsløshed kunne mange med rimelighed forvente ville blive imødegået gennem en mere ekspansiv økonomisk politik, hvilket imidlertid ville have en tendens til at skabe uligevægt på betalingsbalancen. Denne uligevægt ville man kunne imødegå gennem en samtidig foretaget devaluering. Også dette element har givetvis influeret på forventningerne om ændringer i valutakurserne.

3. I Økonomi og Politik nr. 3 1968 skildredes de tyske foranstaltninger, der sigtede på at svække forventningerne om en tysk revaluering. Oversigten, der var afsluttet 20.10, kunne konstatere, at mængden af indstrømmende spekulationskapital til Vesttyskland omkring midten af september var aftaget så meget, at myndighederne kunne vende tilbage til deres sædvanlige valutapolitik. Om den franske situation konstaterede oversigten, at det var svært at spå om franc'ens fremtid, da den gaullistiske økonomiske politik lægger hovedvægten på politikken, hvilket medfører at forhold som præsidentens prestige o. l. influerer lige så kraftigt på de franske overvejelser som den objektivt foreliggende økonomiske situation.

I midten af november måned må man imidlertid registrere, at spekulationen i en revaluering af DM, på trods af talrige tyske dementier, når et nyt højdepunkt. Samtidig med, at franskmændene benægter at ville indføre en egentlig valutakontrol, forhøjes den franske diskonto fra 5 til 6 pct. En sådan diskontoforhøjelse er et traditionelt middel i situationer med kapitaludstrømning. England anvendte dette middel såvel før som efter devalueringen i 1967, og ud fra samme synspunkt har U. S. A. flere gange hævet sin diskontosats. Et sådant indgreb kan undertiden »vende strømmen«, men hvis der iøvrigt ikke indtræffer begivenheder eller træffes foranstaltninger, der øger »tilliden« til landets valuta, vil der pånyt indtræde kapitaludstrømninger. Diskontopolitikken er givetvis mindre effektiv end tidligere, hvilket øger behovet for international likviditet, da tilpasningsprocesserne på de forskellige landes betalingsbalancer forløber langsommere. Hverken denne diskontoforhøjelse eller de Gaulles udtalelse om, at en devaluering af franc'en ville være en absurditet, mindsker kapitalindstrømningen til Vesttyskland.

Den franske finansminister giver meddelelse om, at man agter at nedskære statsudgifterne. Det drejer sig i første omgang om en nedskæring på 1.5 mldr. Fr., så budgetunderskuddet formindskes til 10 mldr. Fr.

Nedskæringen rammer alle ministerier i form af udsættelser af planlagte investeringsopgaver. Denne mindskelse af statsbudgettets ekspansive virkninger sigter naturligvis på en understregning af, at man ønsker franc'ens paritet opretholdt.

19. november udsender forbundskansler Kiesinger en erklæring om, at DM ikke vil blive revalueret, men at man ad skattemæssig vej vil søge at regulere forholdet mellem eksport og import. Heri ligger et tilsagn om, at Vesttyskland er villig til at følge OECD's henstilling om at føre en mere ekspansiv politik, der vil resultere i en stigende import og et mindsket eksportoverskud, hvilket skulle lette den internationale betalingsbalancetilpasningsproces ikke alene i forhold til Frankrig men også i forhold til reservevalutalandene U. S. A. og i særdeleshed England. Det afgørende spørgsmål bliver, i hvilket omfang vesttyskerne vil tillade en ekspansion, d. v. s. om de vil slække så meget på den hidtidige pris- og omkostningsmæssige stabilitet, at der gennem interne tyske prisstigninger åbnes mulighed for en udligning af betalingsbalanceoverskuddet. Ellers vil man formentlig være godt på vej mod en gentagelse af begivenhederne forud for revalueringen af DM i 1961.

I samme uge mødes de ti guldpuljelande i Bonn. Samtidig lukkes valutamarkederne. De to muligheder til standsning af krisen, man behandler, synes at være en bred international støtteaktion til fordel for de truede valutaer gennem overenskomster mellem centralbankerne, hvorefter udsatte lande kan låne andres valuta for gennem denne likviditetsforøgelse at kunne få tid til at foretage sådanne foranstaltninger, der vil tendere at udligne betalingsbalancen uden at skride til en devaluering. Alternativet har man formentlig drøftet gensidige aftaler om samtidige ændringer i valutakurserne for derigennem at bringe den svigtende balance til ophør.

Guldpuljelandenes møde resulterer i, at Frankrigs og Storbritanniens betalingsbalancer søges styrket gennem interne foranstaltninger, samtidig med at den tyske mark søges billiggjort indenfor de bestående kursrammer. Dette sidste skal ske på den måde, at den tyske eksport søges bremset ved pålæggelse af en afgift på 4 pct. og importen fremmet gennem en mindskelse af omsætningsafgiften med 4 pct. Der foreligger med andre ord en reel vesttysk revaluering på 4 pct., idet dog landbrugsproduktionen undtages fra ordningen. Spørgsmålet er, om denne forholdsregel er tilstrækkelig til at bevirke en mindskelse af det vesttyske betalingsbalanceoverskud. Samtidig med disse tyske foranstaltninger stilles særlige kreditter til rådighed for Frankrig og England.

I tiden umiddelbart efter guldpuljelandenes møde ventede de fleste iagttagere, at den franske valuta ville blive devalueret. I England forelægger finansministeren nye restriktioner, der går ud på en forhøjelse af forskellige told- og omsætningsafgifter, en begrænsning af bankernes udlåns-

aktivitet, der foretages selektivt, så man undgår en kreditstramning for eksporterhvervene og en importdeponeringsordning, der medfører, at 50 pct. af vareværdien for en lang række produkter skal deponeres, før import kan finde sted.

23 november meddeler de Gaulle, at Frankrig ikke ønsker at devaluere, men vil søge problemerne løst gennem en kontraktiv politik, hvilket i første omgang manifesterer sig gennem yderligere nedskæringer på statsbudgettet med 7.5 mldr. Fr., så der kun er et meget ringe underskud på det franske statsbudget. Siden begyndelsen af december har der været relativ ro på det internationale valutamarked.

4. Dette er for så vidt et typisk forløb for en »valutakrise«. Baggrunden for disse kriser er forholdsvis let at bestemme. Den skal søges i de enkelte landes politiske målsætninger. For det første tilstræbes opretholdelse af faste valutakurser under fuld konvertibilitet uden kvantitativ udenrigshandelsregulering og varierende toldsatser. Denne målsætning er institutionaliseret gennem oprettelse af Den internationale Valutafond (IMF) i 1944, der netop havde til formål at sikre stabile valutakurser og at undgå valutarestriktioner. I 50'ernes slutning var Vesteuropa realøkonomisk så stærk, at forudsætningerne for en anvendelse af IMF's principper var til stede, hvilket kom til udtryk ved overgangen til fuld konvertibilitet mellem de europæiske valutaer og dollaren i 1958, hvor Frankrig samtidig gennem en devaluering lagde grunden til sin stærke betalingsbalanceposition i de følgende år. Dette system har imidlertid mindsket landenes tilpasningsmuligheder, så det nu er vanskeligere for et land med underskud på betalingsbalancen at eliminere dette gennem en ændring af valutakursen, da dette kun er tilladt i regulære krisesituationer. Denne dramatisering af kursændringer har naturligvis gjort det til en væsentlig opgave for de enkelte lande at undgå at anvende dette middel, hvilket vanskeliggør den internationale tilpasningsproces og tenderer at øge behovet for international likviditet. For det andet opererer alle lande med en målsætning om fuld beskæftigelse, og endelig for det tredje har man som mål et stabilt prisniveau.

De økonomiske instrumenter, man traditionelt anvender, og som også har fundet anvendelse i forbindelse med begivenhederne i slutningen af 1968, er kredit- og finanspolitikken. Disse midler kan imidlertid efter deres natur kun realisere den første målsætning om faste valutakurser, såfremt man er villig til at give afkald på den anden om fuld beskæftigelse. Stabile priser er under alle praktiske forhold uforenelige med den første målsætning.

Dette medfører, at tilpasningsprocessen må forløbe på den måde, at underskudslandene driver en kontraktiv politik, hvad såvel England som

Frankrig frembyder eksempel på. Herved opstår arbejdsløshed i underskudslandene, hvilket fører til en formindskelse af importoverskuddet. Det resterende underskud på betalingsbalancen forventes da dækket ved tilstrømning af kapital fra overskudslandene, som følge af underskudslandenes forholdsvis højere renteniveau. Arbejdsløsheden i underskudslandene tenderer at føre til en mindsket lønstigning, samtidig med at efterspørgslen i overskudslandene skulle resultere i lønstigninger, og overskudseksporten derfor mindskes. Gennem disse processer sker en forskydning i omkostningsniveauerne mellem underskuds- og overskudslandene, hvilket skulle muliggøre en udligning af betalingsbalancerne.

Den væsentligste tilpasningsmekanisme er således lønnen, og tilpasningsprocessens forløb er derfor afhængig af lønnens bevægelighed i de forskellige lande. Nu tyder alle undersøgelser på, at der eksisterer en spærhage for lønændringer i nedadgående retning. Derimod er der ingen hindring i opadgående retning, hvorfor en tilpasning altid kan tilvejebringes gennem en lønstigning i overskudslandet (landene), uden at det går nævneværdigt ud over beskæftigelsen i underskudslandene. Det afgørende er imidlertid, at målsætningerne om fuld beskæftigelse og stabile priser ikke kan realiseres. En ligevægt under dette system kan derfor kun tilvejebringes, såfremt overskudslandene er villige til at give afkald på stabile priser og underskudslandene på målsætningen om fuld beskæftigelse.

Disse spilleregler har man imidlertid i de forskellige lande ikke villet acceptere, og man har derfor ofte set overskudslandene drive en kontraktiv politik for at hindre prisstigninger og underskudslandene en ekspansiv politik for at mindske arbejdsløsheden, som det højere omkostningsniveau har en tilbøjelighed til at fremkalde. Når denne politik gennemføres efter sine intentioner, opnår man ikke en tilpasning, men forstærker spændingerne, hvilket før eller senere resulterer i »kriselignende« situationer, der ofte resulterer i handelspolitiske indgreb og/eller ændringer af valutakurserne med ret store størrelser, hvorved man trods alt må give afkald på den første målsætning. Derpå kan processerne gentages, til man påny må skride til drastiske indgreb.

Når man derfor i de senere år gang på gang har diskuteret problemer i forbindelse med den internationale likviditet, hænger dette sammen med de enkelte landes tilbøjelighed til at undlade at gennemføre interne foranstaltninger til udligning og med de begrænsede muligheder for at regulere forholdene til udlandet. Det såkaldte internationale likviditetsproblem er således i høj grad en følge af den institutionaliserede adfærd, vi selv har etableret, og man kan med nogen ret argumentere for det synspunkt, at der er tale om et skinproblem, idet det virkelige problem er at etablere en smidigere tilpasningsmekanisme, således at man derigennem mindsker behovet for international likviditet. Kunne alle lande hurtigt tilvejebringe

ligevægt på deres betalingsbalance, ville der kun i ringe omfang være behov for international likviditet.

Det er på denne baggrund, de mange forskellige forslag til løsning af likviditetsproblemet må ses. Disse har tidligere været omtalt i Økonomi og Politik, så vi skal indskrænke os til at nævne 1) Frankrigs forslag om en forøgelse af guldprisen (som man nu formentlig vil være mindre interesseret i), 2) forslaget om demonetisering af guldet, 3) forslaget om gennem en international centralbank at sikre en tilstrækkelig forsyning med likviditet.

Disse tre forslag må have deres baggrund i en opfattelse af, at det afgørende må være at sikre tilstrækkelig likviditet, d. v. s. de søger ikke at gå til valutakrisernes rod, nemlig den meget lidt fleksible tilpasningsmekanisme. Det fjerde forslag derimod ser de stabile valutakurser som en årsag til likviditetsproblemet og valutakriserne, og det går derfor ud på at lade valutakurserne fluktuere. Da der, med landenes faktiske handlemåde taget i betragtning, er behov for ret hyppige kursændringer, er det ikke efter dette forslag hensigtsmæssigt, at dette skal ske under kriseagtige forhold. Derfor går forslaget ud på at skabe et system, der åbner mulighed for gradvise, mindre men til gengæld hyppigere ændringer i valutakurserne, så disse fastsættes på et marked med dag til dag noteringer, hvor centralbankerne gennem deres indgriben kunne medvirke til stabilisering. En variant af forslaget går ud på etablering af en helt fri valutakursfastsættelse, mens en anden går ind for en udvidelse af variationsområdet omkring paritetskurserne. I øjeblikket er det forslag 3) i forskellige varianter, der optager de fleste »praktikere«, men på længere sigt er der formentlig stor sandsynlighed for realisering af det fjerde forslag, da det er det, der synes i bedst overensstemmelse med landenes faktiske handlemåder og betingelserne på det internationale kapitalmarked.

II.

5. I Økonomi og Politik nr. 4 1967 skildredes den engelske devaluering og dennes baggrund. Siden den tid har bestræbelserne for den engelske økonomiske politik sigtet på gennem en ændret ressourceallokering at forbedre betalingsbalancesituationen og udnytte devalueringsfordelene. Hovedsigtet har været at skabe plads i økonomien for en forbedring af den eksterne balance og for en forøgelse af investeringerne, at hindre en forøgelse i efterspørgslen, der går ud over den mulige forøgelse af den økonomiske kapacitet og endelig at begrænse omkostningsstigningerne for derigennem at opnå den størst mulige fordel af devalueringen.

Denne politik er blevet ført i trin for løbende at kunne frisætte res-

sourcer til anvendelse i eksportindustrierne og i de importsubstituerende sektorer, efterhånden som devalueringseffekterne begyndte at slå igennem. I november 1967 påbegyndtes en restriktiv kreditpolitik overfor ikke-eksport sektorerne. Afbetalingshandlens vilkår forringedes, afgifterne på varige forbrugsgoder forøgedes, og man påbegyndte en reduktion af de offentlige udgifter for at hindre en ekspansiv effekt fra de offentlige finanser. I januar 1968 foretog man yderligere nedskæringer i de offentlige udgifter, mens man i budgettet fra marts meddelte, at skatterne ville blive forhøjet. I maj strammedes kreditpolitikken yderligere og i november skærpedes restriktionerne for indkøb af langvarige forbrugsgoder. Videre gennemføres i slutningen af november måned de i I. 3 skildrede foranstaltninger som følge af uroen på det internationale valutamarked. Samtidig er regeringens beføjelser i forbindelse med pris- og indkomstpolitikken blevet udvidet til at gælde til december måned 1969. I almindelighed stræbes efter en maksimal indkomstforøgelse på 3.5 pct. på årsbasis, og man vil kun dispensere fra denne hovedregel i tilfælde, hvor forøgelserne er begrundet i nødvendigt overarbejde, eller hvor en ny overenskomst skønnes at give anledning til sådanne produktivitetsstigninger, at det rimeligt kan begrunde en større lønstigning end 3.5 pct. Den engelske økonomi har flere gange været ramt af større eller mindre strejker, der ofte har influeret ugunstigt på handelssamkvemmet med udlandet. Den engelske regering har i januar måned 1969 forelagt en hvidbog, hvis intentioner, der senere skal omsættes til lov, sigter mod en større offentlig indsigt med fagforeningernes aktiviteter.

6. Den samlede efterspørgsel er, jf. tabel 1, stigende til budgetforslaget forelægges i marts 1968 og derefter aftagende. Index for de totale kon-

TABEL 1

Efterspørgsel og output

Procentvise ændringer i forhold til tidligere periode, sæsonudjævnet, 1967 priser	1966	1967	1967 2. halvår	1968	
				1. kvartal	2. kvartal
Konsumenternes efterspørgsel	2,0	2,0	4,2	3,0	÷6,3
Offentligt forbrug	2,8	5,1	0,9	0,2	÷0,2
Faste investeringer	1,6	5,7	2,8	2,4	÷1,9
Samlet hjemlig efterspørgsel	2,1	3,2	3,3	2,4	÷4,4
Lagerdannelser	÷0,5	÷0,4	÷0,2	÷1,9	2,7
Eksport af goder og tjenester	3,4	÷0,2	÷9,2	20,3	÷3,8
Import af goder og tjenester	1,6	5,7	÷0,4	5,8	÷1,1
Bruttonationalprodukt	1,9	1,7	1,5	2,7	÷2,4

Kilde: OECD, Economic Surveys dec. 1968

sumentudgifter viste ved overgangen fra 1 til 2 kvartal et fald fra 140 til 130 med 1958 = 100. Den ret kraftige stigning i efterspørgslen i andet halvår af 1967 og første kvartal af 1968 er sammenhængende med de ekspansive foranstaltninger fra sommeren 1967 og med forventningerne om prisstigninger som følge af devalueringen. Virkningerne heraf var en kraftig lagerreduktion og importforøgelse.

Efter forelæggelse af budgettet indtraf et kraftigt fald i konsumenternes efterspørgsel, hvorimod formindskelsen af importen var mindre end ventet, hvilket også har gjort sig gældende i anden halvdel af 1968. Dette kan i nogen grad forklares af den lagerrestituering, der påbegyndes i andet kvartal.

Udviklingen i sidste halvår af 1968 har været mere rolig. Index for detailsalget er blevet stabiliseret. Betalingsbalancen er blevet noget forbedret gennem en fortsat stigning i eksporten og en lidt afsvækket vækst i importen. (jf. senere). De faste investeringer er blevet noget forøget, men til gengæld er stigningen i de offentlige udgifter såvel til løbende – som til kapitalformål mindre end tidligere. Betalingsbalancen er ikke blevet forbedret med så meget, som man ventede efter devalueringen. Ganske vist er eksporten steget, men til gengæld har de ventede virkninger på importen kun langsomt manifesteret sig.

De ventede prisstigninger, der skulle have medvirket til en mindre vækst i den hjemlige efterspørgsel er ikke indtruffet i det forventede omfang. Således er detailprisindexet kun forøget 5.6 pct. fra tredje kvartal 1967 til tredje kvartal 1968, hvilket for så vidt er overraskende.

Perioden frem til maj måned 1968 var præget af en ekspansion af bankkreditten, dels som følge af den lempeligere kreditpolitik i 1967 og dels som følge af vanskeligheder med at administrere de restriktioner, der indførtes i forbindelse med devalueringen. Denne ekspansion i bankkreditten i perioden fra november 1967 til maj 1968 gjorde det muligt for konsumenter og investorer at finansiere den øgede hjemlige efterspørgsel gennem forøgelse af bankkreditten. Efter de udvidede restriktioner i maj måned og en større erfaring med hensyn til restriktionernes administration er opnået, er bankudlånenes stigning bragt til ophør. Kreditpolitikken har således ikke været tilstrækkelig til at lægge en restriktion på konsumenternes udgiftsforøgelser efter devalueringen. De højere rentesatser havde ingen synderlig effekt, da de modvirkedes af en forventning om hastigt stigende priser, hvorved den reelle rente naturligvis formindskes.

Første kvartal af 1968 var præget af en meget stærk stigning i eksporten, hvilket i høj grad skyldtes en opsamlet eksportmængde som følge af de store havnestrejker. Men også de følgende måneder, da denne effekt i det store og hele var aftaget, fremviste en eksport på et højere niveau end tidligere, og der er næppe tvivl om, at man kan pege på

en stigende trend bevægelse i eksporten. Den kraftige stigning i eksporten, man har kunnet registrere i tredje kvartal, overdimensionerer sandsynligvis trenden dels som følge af de franske strejker i maj måned (der er medvirkende årsag til det svage fald i eksportstigningstakten i andet kvartal) dels som følge af de toldsænkninger, der som følge af resultaterne i Kennedyrunden indtraf 1. juli, ligesom man kan anføre ængstelse for en amerikansk havnestrejke i oktober, der formentlig har medvirket til en forcering af den engelske eksport. Importstigningen i første kvartal er sammenhængende med lagerrestitueringen og forøgelsen i konsumentefterspørgslen, men stigningerne er fremdeles større end man skulle have ventet. Tredje kvartal var jf. »Board of Trade journal« december præget af en reduktion af underskuddet på betalingsbalancens løbende poster og en nettokapitaltilførsel på de langsigtede kapitalposter. Det samlede kapitalregnskab omfattende såvel løbende som langsigtede kapitalbevægelser viste et overskud, der er det største siden fjerde kvartal i 1966. Udviklingen på den synlige handelsbalance var i tredje kvartal fremdeles karakteriseret ved en kraftig stigning i eksporten og en kun ringe ændring i importen. Decembertallene fra »Board of Trade« viser en ugunstig udvikling i forhold til november måned. Det er tredje gang, man har kunnet registrere et tilbagefald efter en forholdsvis gunstig måned, hvilket gør det vanskeligt at udtale sig om den langsigtede tendens.

Den positive virkning af devalueringen har primært vist sig i den kraftige eksportforøgelse. Den sidste udvikling tyder imidlertid på, at der er ved at indtræde en vis afmatning i stigningstakten. Importen har endnu ikke udvist en tydelig tendens til stagnation, men importdeponeringssystemet har på den anden side ikke haft mulighed for at slå igennem i decembertallene.

I årets første halvdel støttedes den engelske eksportstigning af en samtidig forøgelse af verdenshandlen, mens det fortsat relativt høje eksportniveau tyder på, at England i nogen grad har forøget sin markedsandel på sine eksportmarkeder.

d. 20-1-1969.
J. H. P.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION

Der begynder efterhånden at aftegne sig et nogenlunde klart billede af udviklingen i den danske økonomi i løbet af 1968. For den indenlandske efterspørgsels vedkommende har der været tale om ret udpræget stagnation specielt i årets første halvdel. Det private forbrug har således været stort set uændret i forhold til 1967, og de private investeringer faldt ret kraftigt i årets første halvdel. Afmatningen i den indenlandske efterspørgsel, der startede helt tilbage omkring midten af 1967, lader sig til dels forklare udfra merværdiafgiftens indførelse d. 1. juli 1967 og denne afgifts forhøjelse fra 10 til 12½ pct. fra d. 1. april 1968. Dertil kommer de gennemførte forhøjelser af den personlige beskatning.

Afmatningstendenserne, der var mest udpræget i årets første halvdel, er i sidste halvdel af 1968 blevet afløst af svage tendenser til stigning i efterspørgslen. Medvirkende hertil har været den gennem hele året ret stærke stigning i industrieksporten, som trods det stagnerende private forbrug er begyndt at stimulere erhvervslivets investeringsaktivitet. Aktivitetsfremmende har udover industrieksporten også de offentlige udgifter virket. Ligeledes må det antages, at stabiliseringen af prisniveauet og det lavere renteniveau må have virket stimulerende på den samlede efterspørgsel.

Denne udvikling har blandt andet sat sine spor i arbejdsløsheden, som korrigeret for sæsonbevægelser var stigende i årets første halvdel og svagt faldende i anden halvdel af 1968. Bidraget til denne udvikling har dog også arbejdstidsnedsættelsen fra 44 til 42½ time ugentlig pr. 1. juni.

Betalingsbalancen, der er en af de afgørende determinanter for den økonomiske aktivitet herhjemme, har ikke helt udvist den forventede følsomhed overfor devalueringen, den aftagende økonomiske vækst herhjemme og de relativt gunstige konjunkturer i udlandet. Ganske vist kan det forventes, at betalingsbalancen vil blive forbedret med 400–500 mill. kr. til et underskud på omkring 1,7 mia. kr. Men den »reelle« forbedring bliver næppe mere end godt et par hundrede mill. kr., da ca. 200 mill. kr. af forbedringen af betalingsbalancen skyldes en eengangsforteelse (fortjeneste på valutaterminsforretninger i forbindelse med devalueringen).

For en bedømmelse af udviklingen i 1969 er det afgørende, hvordan de udenlandske konjunkturtendenser er. Fra sidste halvdel af 1967

og frem gennem første halvdel af 1968 har der været tale om en betydelig konjunkturopgang i de fleste førende industrilande. Omkring midten af 1968 er der midlertid i flere af de betydeligste vestlige industrilande blevet gennemført stramninger af den økonomiske politik, dels for at hæmme prisstigningstendenser og hovedsageligt for at frembringe en gunstigere udvikling af betalingsbalancen, som var blevet forringet af betydelige importstigninger under højkonjunkturen. I England skete denne forringelse endog på trods af devalueringen og en igennem længere tid ført kontraktiv økonomisk politik.

Det må imidlertid antages, at den kontraktive politik, der har været ført i en række lande i sidste halvdel af 1968, ikke på længere sigt vil udøve afgørende indflydelse på den økonomiske vækst, selvom denne formodentlig for OECD-området som helhed bliver lidt mindre i første halvdel af 1969 end i første halvdel af 1968.

Dette må medføre, at det sandsynligvis bliver vanskeligt at opretholde den stærke stigning i den danske industrieksport, der har karakteriseret 1968, men at det på den anden side skulle være muligt at undgå forværring af betalingsbalancen, således at genopnåelsen af den fulde beskæftigelse skulle være mulig i løbet af 1969 uden alvorlige konsekvenser for betalingsbalancen, blot det lykkes at holde pris- og omkostningsniveauet nogenlunde stabilt.

Betalingsbalancen

Den samlede værdi af eksporten udgjorde for årets første 10 måneder 15.827 mill. kr., hvilket er ca. 1800 mill. kr. (13 pct.) mere end i samme periode 1967. Importen steg i samme periode fra 17.922 mill. kr. til 19.667 mill. kr. eller med ca. 1750 mill. kr. (10 pct.), således at forbedringen af handelsbalancen kun er på 30 mill. kr.

Hvis man betragter udviklingen i årets første tre kvartaler, ses, at den relative stigning i eksporten har været særlig stor i 1. og 3. kvartal (15–16 pct.), samt at importen særlig er steget i 3. kvartal (13 pct.). En af de faktorer, der ligger bag ved forskydningerne fra 2. til 3. kvartal er toldnedsættelser i forbindelse med Kennedyrunden omkring den 1. juli.

Mere afgørende for udviklingen i den danske udenrigshandel har dog devalueringen og de af denne bevirkede ændrede prisrelationer i udenrigshandelen været. Hvis man betragter indekset for enhedsværdier i udenrigshandelen og kvantumsindekset, ses det, at den stort set lige store stigning i eksport- og importværdien dækker over en ret forskellig pris- og mængdemæssig udvikling i eksporten og importen.

For importens vedkommende kan en overvejende del af værdistigningen henføres til devalueringens prisforhøjende virkninger. Således var

Kvartalsopgørelse af udenrigshandelen

	Eksport	Import	Import ÷ eksport	Ændring fra samme tidsrum året før	
				Eksport	Import
	Mill. kr.			Pct.	
1. kvartal 1967	4077	5344	1267	0	5
2. – 1967	4325	5558	1233	3	9
3. – 1967	4107	5097	990	6	6
4. – 1967	4755	5868	1113	7	4
1. – 1968	4690	5812	1122	15	9
2. – 1968	4653	5932	1279	8	7
3. – 1968	4755	5736	981	16	13
Oktober 1967	1543	1923	380	1	÷1
– 1968	1729	2187	458	12	14
Januar-oktober 1967	14052	17922	3870	3	6
– 1968	15827	19667	3840	13	10

indekset for enhedsværdien i importen, der er et udtryk for de gennemsnitlige importpriser, 107 for de tre første kvartaler af 1968 under ét mod 100 for de tilsvarende tre kvartaler af 1967. Kvantumsindekset for importen, der illustrerer den mængdemæssige udvikling, viser derimod kun en stigning fra 108 i de første tre kvartaler af 1967 til 109 i de første tre kvartaler af 1968.

For eksportens vedkommende er det derimod kvantumsindekset, der udviser den kraftige stigning, nemlig fra 104 i de første tre kvartaler af 1967 til 116 i de første tre kvartaler af 1968, hvorimod indekset for enhedsværdier i eksporten kun udviser en beskeden stigning fra 102 i de første tre kvartaler af 1967 til 103 i de første tre kvartaler af 1968. Udviklingen i eksportpriserne er påvirket af en ugunstig prisudvikling for landbrugseksporten, bl. a. på grund af at landbrugseksportens hovedmarked, England, devaluerede ca. dobbelt så meget som Danmark.

Den skitserede udvikling for udenrigshandelens enhedsværdier har medført en forringelse af bytteforholdet med ca. 6 pct. fra 102 i de første tre kvartaler af 1967 til 96 i de første tre kvartaler af 1968. En sådan forringelse af bytteforholdet er en ret naturlig følge af devalueringen og i et vist omfang nødvendig, for at denne skal virke forbedrende på betalingsbalancen ved at hæmme køb af varer og tjenester i udlandet og stimulere salg af varer og tjenester til udlandet.

Den samlede eksportstigning var i årets første tre kvartaler ca. 1600 mill. kr. i forhold til den tilsvarende periode i 1967. *Industrieksporten* steg fra 6838 mill. kr. til 8314 mill. kr. eller med 1476 mill. kr. (22 pct.). Af stigningen i industrieksporten gik de 900 mill. kr. til frihandelsområdet, 300 mill. kr. til fællesmarkedslandene og 150 mill. kr. til USA.

Kvantumindeks, indeks for enhedsværdier og indeks for bytteforholdet i udenrigshandelen

	Kvantumindeks		Indeks for enhedsværdier		Indeks for bytteorholdet
	Import	Eksport	Import	Eksport	
	1965=100				
1. kvartal 1967	110	102	100	103	103
2. – 1967	112	108	99	101	102
3. – 1967	102	102	101	101	101
4. – 1967	116	120	103	101	98
1. – 1968	108	116	108	101	94
2. – 1968	111	115	107	103	97
3. – 1968	110	117	107	104	97

Derimod faldt værdien af *landbrugseksporten* fra 3937 mill. kr. i de første tre kvartaler af 1967 til 3803 mill. kr. i de første tre kvartaler af 1968 eller med 134 mill. kr. (3 pct.). Til illustration af landbrugets betrængte eksportvilkår kan anføres, at denne også faldt fra 1966 til 1967, nemlig med ca. 5 pct. Nedgangen i den animalske landbrugseksport har været lidt større end nedgangen i den samlede landbrugseksport og skyldes først og fremmest lavere priser, hvorimod de eksporterede mængder er steget en smule. Værdien af den animalske landbrugseksport til England er faldet med godt 150 mill. kr. (8 pct.) i forhold til de tre første kvartaler af 1967, hvorimod der har været tale om stigende afsætning til Norge og Sverige.

Hvad angår eksportstigningens geografiske fordeling, er det især den relative stigning i eksporten til USA og Canada, der har været stor.

Udenrigshandelens geografiske fordeling

	Januar-september		Ændring fra året før	
	1967	1968	1967	1968
	Mill. kr.		Pct.	
Eksport:				
Eftalandene	6348	7120	10	12
Fællesmarkedslandene	2862	3289	÷9	15
USA og Canada	1002	1269	÷7	27
Øvrige lande	2297	2422	7	5
Import:				
Eftalandene	6328	6940	12	10
Fællesmarkedslandene	5242	5710	3	9
USA og Canada	1493	1659	15	11
Øvrige lande	2936	3173	÷1	8

Betalingsbalancens hovedposter

	1968			1967	1968
	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	1.–3. kvt.	1.–3. kvt.
	Mill. kr.				
Indtægter og udgifter vedr.:					
Eksport f. o. b.	4730	4685	4817	12632	14232
Import c. i. f.	5838	5957	5767	16081	17562
Handelsbalanceunderskud	1108	1272	950	3449	3330
Dansk skibsfart, netto	370	385	375	1030	1130
Øvrige tjenesteydelser samt renter o. l., netto	402	276	322	740	1000
Samlet underskud på løbende poster	÷336	÷611	÷253	÷1679	÷1200

	1968			1967	1968
	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	1.-3. kvt.	1.-3. kvt.
	Mill. kr.				
Forbedring eller forringelse (÷) af status for:					
Nationalbanken	÷112	÷680	228	÷505	÷564
Forretningsbankerne	7	172	273	34	452
Staten og kommunerne	92	÷39	÷435	÷176	÷382
Større erhvervsvirksomheder	÷206	11	÷100	÷641	÷295
Statusændring i øvrigt samt mangler	÷117	÷75	÷219	÷391	÷411
Tilsammen	÷336	÷611	÷253	÷1679	÷1200

Endvidere har den relative stigning i eksporten til fællesmarkedslandene været større end stigningen i eksporten til EFTA-landene. Det har her spillet en rolle, at England devaluerede mere end Danmark. På den anden side er landbrugseksporten til fællesmarkedslandene blevet påvirket af, at de endelige markedsordninger og afgiftssystemer er trådt i kraft fra slutningen af juli.

Den samlede betalingsbalance har udviklet sig noget gunstigere end handelsbalancen. For årets første tre kvartaler er der tale om et underskud på 1200 mill. kr. mod et underskud på 1679 mill. kr. i de tilsvarende tre kvartaler af 1967.

Forbedringen på ca. 480 mill. kr. af betalingsbalancens løbende poster skyldes dels, at underskuddet på handelsbalancen i de tre første kvartaler er ca. 120 mill. kr. mindre end i 1967. Dernæst har der været tale om en stigning i dansk skibsfarts nettoindtægter på 100 mill. kr., dels på grund af forbedringer på det internationale fragtmarked og dels på

grund af devalueringen. Endelig er der sket en forbedring af postens øvrige tjenesteydelser m. v. på 260 mill. kr., hvoraf de 190 mill. kr. dog skyldes éngangsindtægter som følge af effektuerede valutaterminsforretninger. Hvis man ser bort fra disse valutaterminsforretninger er den samlede forbedring af betalingsbalancens løbende poster kun ca. 290 mill. kr.

Forbedringen på 480 mill. kr. af betalingsbalancens løbende poster er ret ulige fordelt på de forskellige kvartaler, idet forbedringen har været ca. 340 mill. kr. i 1. kvartal mod kun henholdsvis ca. 80 mill. kr. og ca. 60 mill. kr. i andet og tredie kvartal. Denne skævhed forklares i nogen grad af de nævnte valutaterminsforretninger.

På kapitalbevægelsessiden er det navnlig udviklingen i de private bankers valutabeholdning, der træder stærkt frem, idet de private bankers nettostilling over for udlandet er forbedret med ca. 450 mill. kr. i årets første tre kvartaler mod en forbedring på ca. 30 mill. kr. i den tilsvarende periode i 1967. Tilbagegangen i nationalbankens valutabeholdning er på ca. 560 mill. kr. mod en tilbagegang på ca. 500 mill. kr. i de tilsvarende tre kvartaler af 1967. Den samlede valutabeholdning er således faldet med ca. 110 mill. kr. i årets første tre kvartaler.

Et andet fremtrædende træk er, at de større erhvervsvirksomheders nettokapitalimport er faldet fra ca. 640 mill. kr. i de første tre kvartaler af 1967 til ca. 300 mill. kr. i de første tre kvartaler af 1968, dvs. godt og vel halveret. Dette skyldes antagelig dels det fald, der er sket i det danske renteniveau i årets første tre kvartaler og dels den rigeligere likviditet og de lettere lånemuligheder på det danske kapitalmarked.

Ud over de til underskuddet på betalingsbalancens løbende poster svarende ændringer i betalingsbalancens kapitalposter, er der også sket en forringelse af den samlede status over for udlandet på ca. 500 mill. kr. som følge af devalueringen. Disse 500 mill. kr. fordeler sig på en forbedring af de private bankers og nationalbankens nettostilling over for udlandet med ca. 160 mill. kr. og en forringelse af de offentlige institutioners og større erhvervsvirksomheders status over for udlandet med ca. 650 mill. kr.

Arbejdsløshed og beskæftigelse

Stigningen i den samlede produktion har været en del større i årets sidste halvdel end i årets første halvdel, idet den stærke vækst, der har præget industrieksporten i hele året, i andet halvår blev understøttet af en svag forøgelse af den indenlandske efterspørgsel, der nærmest var stagnerende i årets første halvdel.

Denne udvikling har sammen med arbejdstidsforkortelsen midt i året sat sit præg på udviklingen i arbejdsløshed og beskæftigelse. Således

Den gennemsnitlige ledighed ifølge de ugentlige opgørelser

	Arbejdsmænd		Byggefag		Andre mænd		Kvinder		I alt	
	1000 ledige	Pct.	1000 ledige	Pct.	1000 ledige	Pct.	1000 ledige	Pct.	1000 ledige	Pct.
1967:										
Oktober ...	13	5,4	1	2,7	7	2,1	3	1,5	24	3,0
November .	13	5,7	2	3,4	7	2,5	4	1,8	26	3,3
December .	29	12,3	5	9,7	12	3,9	8	5,1	55	7,1
1968:										
Januar 2 ..	40	16,6	6	13,6	14	4,4	6	3,7	66	8,6
Februar ...	35	14,6	5	11,1	13	4,3	5	3,1	59	7,7
Marts	29	11,9	4	9,0	13	4,1	5	3,2	51	6,7
April	20	8,3	3	5,9	11	3,5	6	3,7	40	5,2
Maj	12	5,1	1	2,8	9	2,7	5	2,6	26	3,4
Juni	10	4,0	1	1,9	7	2,3	4	2,3	22	2,8
Juli	10	4,1	1	1,4	7	2,3	3	2,0	21	2,7
August ...	10	4,1	1	1,7	7	2,2	4	2,3	22	2,8
September .	9	3,8	1	1,5	7	2,3	4	2,5	22	2,8
Oktober ...	14	5,6	2	3,6	8	2,6	5	3,1	29	3,7
November .	15	6,1	2	4,4	8	2,6	6	3,2	31	3,9
December .	34	14,1	7	14,7	16	5,0	13	7,5	71	9,0
1968	20	8,3	3	6,1	10	3,2	6	3,3	39	5,0
1967	13	5,3	1	2,6	5	1,7	3	1,4	22	2,7

konstateredes i årets første halvdel en stigende tendens i ledigheden, idet det klimatisk betingede fald i ledigheden i denne periode var mindre end normalt. Omvendt har der i årets sidste halvdel været tale om en faldende tendens i ledighedsniveauet, idet den klimatisk betingede stigning i ledighedsniveauet i denne periode har været mindre end normalt. Man skal dog være varsom med direkte at sammenligne arbejdsløshedens udvikling i sidste halvdel af 1968 med den tilsvarende periode i 1967, idet der netop i sidste halvdel af 1967 skete en stærk forøgelse af arbejdsløsheden.

Det gennemsnitlige antal ledige i 1968 er opgjort til 38.700 eller 5 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede, hvilket er omtrent en fordobling i forhold til 1967, hvor det gennemsnitlige antal ledige blev opgjort til 21.800 eller 2,7 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede.

Stigningen i ledigheden har omfattet samtlige faglige og geografiske områder. Størst har ledigheden været for arbejdsmændene med 8,3 pct., dvs. en forøgelse af ledighedsniveauet med godt 50 pct. i forhold til 1967. Relativt har forøgelsen af ledigheden været meget betydelig for byggefagene og for kvindelig arbejdskraft, hvor der i begge tilfælde er

De enkelte ugeopgørelser

Dato for opgørelser		Antal ledige				Ledighedspct. for samtlige forsikrede	
		Arbejdsmænd		Byggefag			
1967	1968	1967	1968	1967	1968	1967	1968
18/10	16/10	14.206	15.110	1.054	2.119	3,3	4,0
25/10	23/10	10.346	11.115	933	1.312	2,7	3,3
1/11	30/10	12.751	11.888	1.327	1.532	3,1	3,5
8/11	6/11	12.131	12.310	1.288	1.614	3,1	3,6
15/11	13/11	12.813	12.625	1.400	1.709	3,2	3,6
22/11	20/11	13.242	14.208	1.473	2.024	3,3	3,8
29/11	27/11	16.686	19.969	2.258	3.227	4,1	4,8
6/12	4/12	16.989	14.423	1.977	2.162	4,2	3,9
13/12	11/12	22.330	16.122	2.511	2.488	5,1	4,2
20/12	18/12	28.649	25.503	4.505	3.694	6,6	5,7
27/12	24/12	49.545	55.856	8.994	12.956	12,9	15,1
3/1	31/12	38.608	59.935	6.515	14.822	9,3	16,2
10/1	8/1	43.347	37.222	7.798	6.314	9,2	8,2

tale om en 2–3-dobling af arbejdsløshedsprocenten i forhold til 1967. Og specielt for den kvindelige arbejdskrafts vedkommende er der god grund til at antage, at arbejdsløshedstallene undervurderer beskæftigelsesproblemets størrelsesorden. Der er nemlig i løbet af 1968 sket et ret drastisk fald i antallet af arbejdsløshedsforsikrede kvinder, et fald, som formodentlig i vidt omfang skyldes, at en del af den kvindelige arbejdskraft, der er blevet arbejdsløs, for en kortere eller længere periode har trukket sig tilbage fra arbejdsmarkedet.

Omkring årsskiftet synes ledighedsniveauet for første gang i en længere periode at komme ned på et lavere niveau end det tilsvarende tidspunkt året før. For december måned er det totale ledighedsgennemsnit ganske vist beregnet til 70.600 eller 9,0 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede mod kun 7,1 pct. i december 1967. Ledighedsgennemsnittet har således været lidt større end året før, men dette skyldes, at opgørelsestidspunkterne er faldet ret uheldigt i 1968, nemlig bl. a. den 24. og 31. december, dage, hvor ledigheden naturligt er ret høj. I perioden før jul fra omkring den 1. december viser ugeopgørelserne, at ledigheden har været mindre end året før. Og det samme er tilfældet for ugeopgørelserne efter jul. Det må således antages, at ledigheden i december 1968 »reelt« har været lidt mindre end i december 1967.

Den vækst, der i årets første del var i arbejdsløsheden, kommer ikke til udtryk i tallene for de i industrien beskæftigede. Hvad angår de i industrien beskæftigede funktionærer, har dette tal i årets løb ligget ret konstant på omkring 95.000, hvilket stort set svarer til niveauet i 1967.

For antallet af beskæftigede arbejdere har der derimod været tale om en stigning i løbet af de første tre kvartaler af 1968. Stigningen har hovedsagelig form af en forskydning i beskæftigelsesniveauet fra maj til juni, idet antallet af beskæftigede arbejdere i årets første fem måneder har ligget på omkring 276.000, medens det i månederne fra juni og fremefter har ligget på omkring 282.000. Denne tendens står i modsætning til udviklingen i 1967, hvor antallet af beskæftigede arbejdere fra årets begyndelse til årets slutning faldt med omkring 20.000 fra ca. 293.000 til ca. 273.000. Bedømt i forhold til beskæftigelsesniveauet i de første tre kvartaler af 1967 har der imidlertid i de tre første kvartaler af 1968 som helhed været tale om et fald i antallet af beskæftigede arbejdere med 3–4 pct. Det kan dog til gengæld sikkert antages, at beskæftigelsen i årets sidste kvartal vil være større i 1968 end i 1967. Således er antallet af beskæftigede arbejdere i industrien i oktober, som den første måned i 1968, større end beskæftigelsen i den tilsvarende måned i 1967.

Den nævnte forskydning i antallet af beskæftigede arbejdere i industrien fra maj til juni har bevirket, at nedsættelsen af den ugentlige arbejdstid fra 44 til 42 time pr. 1. juni ikke har sat sine spor i det antal arbejdstimer, der udføres af de i industrien beskæftigede arbejdere. Således viser beskæftigelsesindekset, der er et indeks for de af industriens arbejdere udførte arbejdstimer, kun et fald fra 103 til 102 fra maj til juni. For de første tre kvartaler af 1968 som helhed har beskæftigelsesindekset ligget knap 5 pct. under indekset for den tilsvarende periode af 1967. Nedgangen har været særlig udpræget for fodtøjs- og beklædningsindustrien (næsten 17 pct.), medens tekstilindustrien er den eneste industrigren, hvor der er tale om stigning (2 pct.).

Produktion, investering og forbrug

Den samlede stigning i det reale bruttonationalprodukt fra 1967 til 1968 skønnes at blive på 2–3 pct., hvilket er lidt mindre end stigningen i det foregående år og væsentligt mindre end stigningen under højkonjunkturen i første halvdel af 1960'erne, hvor der var tale om en stigning omkring 5 pct. p. a.

Opgjort i årets priser skønnes bruttonationalproduktet i markedspriser at blive godt 100 mia kr. mod knap 92 mia kr. i 1967, dvs. en stigning på 9–10 pct. Der har været tale om en stigning i markedspriserne på omkring 7 pct. i forhold til 1967, hvilket hovedsagelig forklares med, at merværdiafgiften har virket i hele 1969, medens den i 1967 kun påvirkede markedspriserne i årets sidste halvdel. Dertil kommer den forhøjelse, der skete af merværdiafgiften fra 10 til 12½ pct. pr. 1. april 1968.

Hvad angår produktionsudviklingen i de enkelte erhvervsgrene, kan nævnes, at ud fra bl. a. konjunkturbarometret skønnes det, at industri-

Forbrug, investering og nationalprodukt

	1966	1967	1968 (skøn)
		Mia. kr.	
Årets priser:			
Forbruget	60,9	67,5	75,1
Investeringeerne	24,0	26,0	26,4
I alt	84,9	93,5	101,5
Nationalproduktet	83,9	91,8	100,4
1955-priser:			
Forbruget	38,2	39,8	40,4
Investeringerne	15,8	16,4	15,8
I alt	54,0	56,2	56,2
Nationalproduktet	51,1	53,1	54,6

produktionen for 1968 som helhed vil ligge 4–5 pct. over produktionen i 1967. Denne stigningstakt svarer stort set til stigningen i 1967. Det ekspansive element har først og fremmest været den kraftige stigning i industrieksporten. Der er dog stor usikkerhed omkring skønnet, ikke mindst på grund af arbejdstidsforkortelsen fra 44 timer til 42½ time ugentlig pr. 1. juni, idet sådanne nedsættelser af arbejdstiden sædvanligvis påvirker produktiviteten en hel del.

For landbrugets vedkommende har der for perioden oktober 1967 – september 1968 været tale om et fald i den animalske produktion på ca. 1 pct. Der har været tale om en beskeden fremgang for svinekød og flæsk samt smør og tilbagegang for de øvrige produkter. Produktionsværdien af den samlede animalske produktion er for samme periode (oktober 1967–september 1968) opgjort til ca. 8560 mill. kr. mod 8610 mill. kr. i den tilsvarende periode året før. Der er således tale om et procentvis fald i produktionsværdien, nogenlunde svarende til faldet i produktionen. Derimod viser høstudbyttet en fremgang på ca. 5 pct. i forhold til 1967. Det er især udbyttet af kornhøsten, der er blevet forøget, idet dette ligger ca. 10 pct. højere i 1968 end i 1967. Denne forøgelse gav anledning til frygt for, at der skulle opstå en såkaldt »kornpukkel«, idet kornordningen med det deraf følgende højere prisniveau for korn er baseret på, at Danmark er nettoimportør af korn. Skønt der efter høsten er blevet gennemført begrænsninger og reguleringer af kornimporten, har kornpriserne ligget på et lavere niveau end sidste år. Det spiller i den forbindelse en rolle, at høsten faldt på et relativ tidligt tidspunkt.

For det private forbrugs vedkommende skønnes det, at der bliver tale om en stigning fra 53,3 mia kr. i 1967 til 58,8 mia kr. i 1968 målt

i årets priser, dvs. en stigning på godt 10 pct. Stigningen skyldes dog så godt som udelukkende prisstigninger, således at det reale private forbrug er stort set uændret i forhold til 1967.

Statens drifts- og anlægsudgifter forventes at stige med ca. 4150 mill. kr. eller ca. 20 pct. fra finansåret 1967/68 til finansåret 1968/69. Imidlertid forventes en stort set tilsvarende stigning i driftsindtægterne, nemlig 4100 mill. kr. eller næsten 21 pct. Overskuddet på drifts- og anlægsposterne skulle herved blive reduceret fra 655 mill. kr. i finansåret 1967/68 til 580 mill. kr. i finansåret 1968/69. Lægger man hertil de ekspansive virkninger fra kapitalposterne, kommer man frem til, at statens samlede kasseunderskud er forøget fra 348 mill. kr. i finansåret 1967/68 til 530 mill. kr. i finansåret 1968/69.

Der skulle derfor ud fra disse tal via statsfinanserne være sket en ekspansiv påvirkning af den samlede efterspørgsel. Imidlertid gør der sig visse modifikationer gældende m. h. t. de indkomstmæssige konsekvenser af statsfinanserne. For det første gør der sig visse tidsmæssige forskydninger gældende mellem de perioder, hvortil en udgift eller indtægt henføres i statsregnskabet, og de perioder, hvori den pågældende indtægt eller udgift påvirker den private sektor. Dette spiller bl. a. en rolle i forbindelse med den skærpede forbrugsbeskatning. F. eks. anslås det, at forskellen mellem de af forbrugerne i 1967/68 erlagte afgifter og de i samme periode rent faktiske indbetalinger udgjorde mere end 500 mill. kr. Og det tilsvarende beløb forventes at blive større for finansåret 1968/69. I samme forbindelse kan også nævnes den udsættelse, der er blevet gennemført m. h. t. landbrugets momsafregning. Sådanne tidsforskydninger giver anledning til modifikationer m. h. t. de indkomst- og forbrugsmæssige påvirkninger fra statsbudgettet, hvorimod likviditetsvirkningen ikke ændres af den grund.

Endelig må også tages i betragtning, at faldet i drifts- og anlægsbudgettets overskud ikke er udtryk for en tilsigtet lempelse af finanspolitikken, men bl. a. skyldes nogle automatiske konsekvenser af den aftagende aktivitetsstigning, f. eks. at provenuet af de fleste afgifter bliver mindre end tilsigtet, samt den af den større arbejdsløshed medførte forøgede arbejdsløshedsunderstøttelsesudgift.

Det samlede investeringsomfang forventes, opgjort i årets priser, at være stort set uforandret fra 1967 til 1968. Men målt i faste priser bliver der tale om et fald på 3–4 pct. i investeringsomfanget. For byggeriet som helhed bliver der tale om et fald fra 1967 til 1968. Specielt er der et betydeligt fald i det private byggeri, og dette fald kan ikke forventes ophævet af en eventuel stigning i det offentlige byggeri.

Det private byggeri forventes for 1968 som helhed at ligge 3–4 pct. under 1967-niveauet. Specielt i den første del af 1967 var der tydelige

nedgangstendenser i det private byggeris omfang, men der synes derefter at være indtrådt en vis stabilisering.

Det samlede påbegyndte boligbyggeri målt i antal m² lå således i første og andet kvartal betydeligt under niveauet i de tilsvarende kvartaler i 1967, men nåede i tredie kvartal næsten op på samme ret høje niveau som i tredie kvartal 1967. For de fuldførte byggeriers vedkommende er tendenserne de samme, omend de er knap så markerede. Der er i de samme tre kvartaler sket en vis forskydning i byggeriets sammensætning på støttet og ustøttet byggeri i forhold til 1967. Således er antallet af påbegyndte lejligheder i privat boligbyggeri uden offentlig støtte faldet med en fjerdedel, medens til gengæld antallet af påbegyndte lejligheder i boligbyggeri med offentlig støtte er steget kraftigt.

Kraftigst har faldet imidlertid været for det private erhvervsbyggeri, hvor det for 1968 som helhed forventes, at det påbegyndte erhvervsbyggeri vil være mere end 20 pct. mindre end niveauet i 1967.

For byggeriet af ikke-erhvervsejendomme, der hovedsagelig omfatter offentligt byggeri af skoler, hospitaler o. lign., har der i forhold til 1967 været tale om et fald i det påbegyndte antal m² i de første to kvartaler af 1968, men til gengæld en stigning i tredie kvartal, således at det samlede påbegyndte byggeri i årets første tre kvartaler svarer til omfanget i den tilsvarende periode af 1967. Derimod er det fuldførte byggeri af ikke-erhvervsejendomme i årets første tre kvartaler forøget med næsten en fjerdedel i forhold til den tilsvarende periode i 1967.

Hvad angår erhvervslivets øvrige investeringer, er der tale om en ret stor usikkerhed i bedømmelsen af niveau og tendenser. Men det må dog antages, at industriens investeringer i maskiner, værktøj og inventar bliver nogle procent mindre i 1968 end i 1967, samt at landbrugets investeringer formodentlig er reduceret endnu kraftigere. Den samlede skibsbestand synes at stige nogenlunde i samme takt som i 1967. Nettoforøgelsen af handelsflåden var således 149.000 brt. i perioden januar–november 1968 mod 128.000 brt. i samme periode 1968. Og opgørelser over varelagrene tyder på, at de stort set er ret uforandrede i forhold til 1967.

Lønninger og priser

Allerede i 1967 skete der, når man ser bort fra merværdiafgiftens prisforhøjende virkning, en svækkelse af prisstigningstendenserne i forhold til de foregående år. Denne tendens til et mere stabiliseret prisniveau er blevet yderligere forøget i løbet af 1968.

Afsvækkelsen af prisstigningstendenserne er sket på trods af ret kraftige stigninger i lønniveauet, lønstigninger, der såvel på det private som det offentlige arbejdsmarked har været større end året før. Den væsentlige

årsag til de beherskede prisstigninger må antages at være den ret stramme finanspolitik, dels i form af merværdiafgiften og denne forhøjelse og dels i form af højere personlig beskatning. Denne stramning har sat sine spor i form af et relativ højt arbejdsløshedsniveau for 1968 som helhed. Dertil kommer pris- og avancestoppet, som trods de dispensationer, der er givet i forbindelse med lønstigninger, også må antages at have hæmmet prisstigningstendenserne. Dertil kommer en, devalueringen taget i betragtning, nogenlunde stabil prisudvikling for de varer, der indgår i udenrigshandelen.

Månedsprisindekset, hvori der ikke indgår indirekte afgifter og subsidier, er i årets første halvdel steget med ca. 2 pct., men har siden været relativ konstant, bortset fra en stigning på et halvt point i november som følge af den halvårlige indregning af boligpostens ændringer.

I forbrugerprisindekset, som er udtryk for de faktisk betalte priser, dvs. inklusive afgifter og subsidier, spores de samme tendenser, idet dette indeks har været nogenlunde konstant i årets sidste halvdel, medens der i årets første halvdel har været tale om en stigning som følge af merværdiafgiftens forhøjelse pr. 1. april 1968.

De almindelige tendenser til prisstabilisering brydes dog noget af udviklingen i bygge- og boligsektoren. Således er byggeomkostningsindekset fra januar til oktober 1968 steget med næsten 7 pct. mod knap 8 pct. i samme periode i 1967. Stigningen skyldes hovedsageligt højere arbejdslønninger. Ligeledes er der sket en stigning i boligposten i månedsprisindekset og i forbrugerprisindekset. Denne stigning skyldes, dels at nybyggeriet og dettes højere huslejeniveau trækker gennemsnittet opad og dels de huslejeforhøjelser, der er sket i den ældre boligmasse som følge af de i boligforliget aftalte huslejereguleringer. I samme retning virker det også, at boligsikringsydelserne har været svagt faldende som følge af stigning i husstandsindkomsterne.

Som nævnt har der i 1968 været tale om større lønstigninger end i det foregående år. For det organiserede arbejdsmarked under hovedorganisationerne skønnes det, at den samlede lønstigning i løbet af 1968 vil blive på ca. 10–11 pct. mod 7–8 pct. i løbet af 1967. Lønniveauet for 1968 som helhed antages at ville ligge ca. 10 pct. over lønniveauet i 1967, som igen var ca. 9 pct. højere end lønniveauet i 1966.

Som følge af arbejdstidsforkortelsen pr. 1. juni vil lønstigningen i løbet af 1968, når den måles pr. tidsenhed, blive noget større end de nævnte 10–11 pct., nemlig omkring 13 pct.

Langt hovedparten af lønstigningen skyldes overenskomstmæssige lønforhøjelser og dyrtidsportioner. Og det kan formodentlig forventes, at lønglidningen i løbet af 1968 vil være mindre end i de foregående år. Dette forklares rimeligvis af den større arbejdsløshed.

For de selvstændige som helhed er der stor usikkerhed omkring indkomstændringerne. Men det må dog antages, at de selvstændiges indkomster er steget mindre end lønindkomsterne, bl. a. som følge af pris- og avancestoppet og de i det hele taget relativ stabile priser, sammenholdt med de forøgede lønomkostninger. Specielt har indkomstudviklingen i landbruget været særdeles ugunstig.

Penge- og kreditmarkedet

Den primære pengemængde, der står til rådighed for den private sektor, inkl. forretningsbankerne, påvirkes af statens og nationalbankens transaktioner samt ændringer i valutastillingen. Idet der ses bort fra betalingstransaktioner mellem stat og nationalbank samt mellem stat og nationalbank på den ene side og udlandet på den anden, da disse betalinger ikke påvirker den private sektors likviditet, fås følgende påvirkninger af den primære pengemængde.

Udviklingen i *valutastillingen* over for udlandet har i de første tre kvartaler af 1968 medført en forringelse af likviditeten på ca. 220 mill. kr. mod næsten 475 mill. kr. i den tilsvarende periode i 1967. Forskellen vedrører navnlig tredie kvartal, hvor valutaudviklingen bevirkede en ret betydelig forøgelse af likviditeten i 1968, hvorimod forringelsen i de to første kvartaler i 1968 var noget større end i 1967.

Statens indflydelse på likviditetsudviklingen karakteriseres ved en betydelig forøgelse af kasseunderskuddet. I de første tre kvartaler af 1968 er der således via staten sket en forøgelse af den primære pengemængde på ca. 1090 mill. kr., hvilket er mere end det dobbelte af væksten i samme periode af 1967. Statens likviditetspåvirkning varierer dog temmelig stærkt fra kvartal til kvartal. For de følgende seks måneder indtil udløbet af finansåret 1968/69 forventes det, at statsfinanserne vil udøve en kontraktiv virkning på likviditeten.

Den likviditetsmæssige virkning af *nationalbankens* betalingstransaktioner har været svagt kontraktiv i de første tre kvartaler af 1968 og afviger ikke væsentligt fra udviklingen i den tilsvarende periode i 1967.

Alt i alt er den primære pengeforsyning i den private sektor blevet forøget med godt 850 mill. kr. i de første tre kvartaler, medens den var stort set uændret i den tilsvarende periode i 1967. Den udvikling i den primære pengeforsyning har særlig stor betydning for udviklingen i forretningsbankernes likviditet.

Således er bankernes nettolikviditet (opgjort som summen af nettovalutabeholdning, mønter, sedler, postgiro og nettotilgodehavender i nationalbanken) i løbet af de første tre kvartaler af 1968 blevet forøget med ca. 1260 mill. kr. Fradrages de i henhold til aftalen med nationalbanken deponerede beløb, har der været tale om en forøgelse af likvidi-

Ændringer i den primære pengeforsyning

	Januar–September		
	1966	1967	1968
	Mill. kr.		
Ændringer i »pengemængden« via:			
Valutastillingen	÷20	÷475	÷219
Staten	÷268	512	1091
Nationalbanken	515	÷41	÷19
Ændring i alt	227	÷4	853
Modsvares af forøgelse eller formindskelse i:			
Seddelmængden	102	÷127	÷116
Folioindskud i Nationalbanken	÷40	60	÷78
Ubelånte indlånsbeviser	71	55	597
Forr.bankernes nettostilling over for udlandet	104	36	455
Indestående på postgire	÷10	÷28	÷5

teten med ca. 1070 mill. kr. I øvrigt er der sket en lempelse af deponeringsaftalen, idet bankerne kun skal deponere 10 pct. af den indlånsstigning, der finder sted efter den 1. september, mod tidligere 20 pct.

Forretningsbankernes samlede nettolikviditetsstilling, når de ifølge deponeringsaftalen bundne beløb er fratrukket, var ultimo september 1968 ca. 200 mill. kr. mod ÷ 500 mill. kr. ultimo juni 1968 og ÷ 860 mill. kr. ultimo 1967. Ændringerne i bankernes likviditet i de første tre kvartaler af 1968 er særlig sket ved forøgelse af nettofordringsbeholdningen på udlandet og forøgelse af beholdningen af ubelånte indlånsbeviser.

Forretningsbankernes likviditetsstilling

	Ult. 1967	Ult. september 1968	Ændring i løbet af januar–september	
			1967	1968
Nettostilling over for udlandet	8	463	36	455
Mønt, sedler og postgiro	659	682	÷158	23
Tilgodehavender over for nationalbanken	802	1593	16	791
Tilsammen	1469	2738	÷106	1269
÷ lån i nationalbanken	1319	1326	÷716	7
I alt	150	1412	610	1262
÷ bundne beløb i h. t. aftalerne med nationalbanken	1010	1205	144	195
Likvide beholdninger, netto	÷860	207	466	1067

Såvel banker som sparekasser har i årets første tre kvartaler haft en betydelig større stigning i indlånene end i udlånene. I den nævnte periode er indlånene således blevet forøget med godt 3700 mill. kr., medens væksten i udlånene kun adrager godt 2200 mill. kr., således at der altså har været tale om en vækst i indlånsoverskuddet på godt 1500 mill. kr. Denne udvikling, der har været særlig udpræget for bankernes vedkommende, forklares bl. a ved den aftagende vækst i den indenlandske efterspørgsel og aktivitet. Dertil kommer den likviditetsforøgende virkning af afgiftsforhøjelserne, da disse afregnes med staten på et senere tidspunkt, end de ophæves. Dette må antages at have påvirket både erhvervslivets indlån i pengeinstitutterne og deres behov for låntagning hos disse.

I tiden efter september 1968 må det dog forventes, at der sker en ændring i disse tendenser. Dels forventes likviditetspåvirkningen fra statsfinanserne at virke i kontraktiv retning. Dernæst er der tendenser til forøgelse af væksten i den økonomiske aktivitet og efterspørgslen. Modsat virker det dog, at afviklingen af obligationsrationeringen må antages at give anledning til ret betydelige obligationsopkøb fra nationalbankens side, ligesom denne afvikling også må antages at medføre kontraktive virkninger m. h. t. omfanget af pengeinstitutioners byggelångivning, som har været stærkt stigende under obligationsrationeringen.

På kapitalmarkedet er der i løbet af 1968 sket en næsten fuldstændig ophævelse af den obligationsrationering, der blev indført i 1965 ved aftale mellem nationalbanken og realkreditinstitutterne. De eneste udlånsområder, der fortsat er undergivet begrænsninger, er gældsafløsningslån m. v. i landbruget, tillægslån i andre ejendomme samt lån i sommerhuse.

Frigivelsen af obligationsudstedelsen er sket i flere tempi. I foråret ophævedes rationeringen således for det sociale boligbyggeri og for lån til etablering og ejerskifte inden for landbruget samt for lån til nyt industribyggeri. Og ved aftale i august afskaffedes restriktionerne helt for obligationslån til boligbyggeri og nyt erhvervsbyggeri.

Da der har været tale om ret lange ventetider m. h. t. opnåelse af obligationslån, er det aftalt, at den opsamlede »pukkel« af ikke-effektuerede låneansøgninger i realkreditinstitutionerne skal afvikles over en vis periode. Denne periode strækker sig for det private boligbyggeri, hvor ventetiden m. h. t. opnåelse af lån har været særlig stor, frem til marts 1969.

Afviklingen af obligationsrationeringen har i den sidste del af året medført et ret stort udbud af nye obligationer. Dette har medført, at nationalbanken har genoptaget sine obligationskøb fra omkring 1. september, således at nationalbankens obligations- og aktiebeholdning i bogført værdi er blevet forøget fra ca. 3700 mill. kr. ultimo august til ca. 5900

mill. kr. ultimo december. Derimod har nationalbankens obligationsbeholdning været ret konstant i årets første otte måneder, hvor kurserne var stigende, og renten faldende. Hovedparten af væksten i obligationsbestanden i denne periode er derfor aftaget af det private marked. Specielt er der sket en betydelig stigning i pengeinstitutternes obligationsbeholdning.

Hvis en stor del af stigningen i obligationsmassen skal aftages af nationalbanken for at undgå et fald i kurserne, vil det medføre forøgelser af pengeforsyningen. For at imødegå virkningerne af en sådan likviditetsudvidelse blev der i slutningen af november indgået aftale om, at forretningsbankerne og sparekasserne midlertidigt skal foretage binding af et beløb på 925 mill. kr. Trods denne binding må pengeinstitutternes likviditet fortsat forventes at være betydelig større end i de foregående år.

For renteniveauets vedkommende gør hovedsagelig to udviklingstendenser sig gældende. I den første del af året skete der en betydelig stigning i obligationskurserne uden støtteopkøb fra nationalbankens side. Dette har bevirket, at obligationsrenten nu ligger 1–1 1/2 pct. lavere end i slutningen af 1967. I samme periode er nationalbankens diskonto tre gange blevet sænket med 1/2 pct., således at den nu ligger 1/2 pct. lavere end før den ekstraordinære diskontoforhøjelse til 7 1/2 pct. i december 1967. Der er således sket en indsnævring af spændvidden mellem obligationsrenten og nationalbankens diskonto.

d. 24-1-1968
N. C. N.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

Oktober 1968

2. – I Peru udnævnes ny regering med Miguel Mujica Gallo som chef, den fjerde regering i løbet af et år og den syvende i de godt 5 år, der er forløbet af Fernando Belaunde Terrys præsidentperiode (de to partier, der støtter Belaunde, det folkelige aktionsparti og det kristelig demokratiske parti er i klart mindretal i kongressen). – 3. Belaunde styrtes ved et ublodigt militærkup og bringes om bord i et fly til Buenos Aires, hvor de argentinske myndigheder giver ham politisk asyl. De væbnede styrker udsender en erklæring, der beskylder Belaundes styre for »moralsk opløsning« og meddeler, at kongressen er opløst. Ifølge pressemeddelelser er en af de umiddelbare årsager til kuppet utilfredshed med en overenskomst indgået 13/8 mellem den peruvianske regering og International Petroleum Company, et datterselskab af Standard Oil of New Jersey, om det statslige oliselskabs overtagelse af IPS's oliekilder i det nordlige Peru. – 4. Generalstabschefen Juan Velasco Alvarado overtager præsidentposten og udnævner en regering bestående af 10 generaler og 2 admiraler med Ernesto Montagne Sanchez som ministerpræsident og forsvarsminister og brigadegeneral Eduardo Moncado Jarrin som udenrigsminister. Regeringen meddeler, at den vil ophæve overenskomsten med IPC af 13/8 – 7. Den amerikanske regering udtrykker bekymring over kuppet og suspenderer de diplomatiske forbindelser med Peru. – 9. Præsident Alvarado giver meddelelse om ekspropriation af IPC's oliekilder. – 25. USA anerkender militærregeringen efter at have konsulteret andre OAS-staters regeringer.

Højesteretsdommer Abe Fortas, hvis udnævnelse til USA's højesterets præsident (se 26/6) har mødt stærk modstand i senatet, anmoder præsident Johnson om at tage udnævnelsen tilbage.

3.–4. – En czekoslovakisk delegation bestående af førstesekretær Alexander Dubček, ministerpræsident Oldrich Černik og lederen af det slovakiske kommunistparti Gustav Hušak forhandler i Moskva med de sovjetiske parti- og statsledere. Et fælles kommuniqué fastslår, at de ved forhandlingerne i Moskva i slutningen af august besluttede forholdsregler er grundlaget for en normalisering af det sociale og politiske liv i Czekoslovakiet og for udviklingen af de venskabelige forbindelser mellem Czekoslovakiet og USSR og de andre lande i det socialistiske fællesskab. Den czekoslovakiske delegation lover at intensivere kampen mod de antisocialistiske kræfter og tage de nødvendige skridt til helt og fuldt at stille masseinformationsmedierne i socialismens tjeneste. Yderligere er der opnået enighed om at afslutte en traktat om den midlertidige stationering af allierede tropper på czekoslovakisk territorium. – 8. Det czekoslovakiske kommunistpartis centralkomites præsidium giver forhandlingsdelegationen i Moskva sin tilslutning og fastslår, at partiet i princippet fastholder den politik, der er først siden januar. – 11. Dubček udtaler, at antisocialistiske kræfter har forsøgt at udnytte udviklingen siden ja-

nuar, og siger, at der endnu er meget at gøre, før der er opnået fuld normalisering. – 14.–15. Ministerpræsident Černik aflægger nyt besøg i Moskva for at forhandle med den sovjetiske regering om traktaten om troppestationering. – 16. Ministerpræsident Kosygin underskriver i Praha sammen med ministerpræsident Černik traktaten om stationering af sovjetiske tropper i Czekoslovakiet. Ifølge pressemeddelelser fra Praha drejer det sig om ca. 100.000 mand eller ca. 1/5 af de oprindelige invasionsstyrker. Alle andre sovjetiske tropper, såvel som tropperne fra de 4 andre Warszawapagtlande, vil blive trukket tilbage fra Czekoslovakiet. Den czekoslovakiske nationalforsamling ratificerer traktaten 18/10. – Fra Schweiz meddeles officielt, at professor Ota Sik, der før invasionen var viceministerpræsident, har søgt tilladelse til at opholde sig i Schweiz. Sik, der var en af de førende »liberale« i det czekoslovakiske kommunistparti, opholdt sig på ferie i Jugoslavien, da invasionen fandt sted, og er ikke senere vendt tilbage til Czekoslovakiet. – 27. Nationalforsamlingen vedtager forslag om omdannelse af Czekoslovakiet til en føderation fra 1/1 1969. Den hidtidige nationalforsamling afløses af en forbundsforsamling bestående af to kamre, et folkekammer, der vælges direkte ved forholdstalsvalg, og et nationskammer på 150 medlemmer, hvoraf 75 vælges af det czekiske nationalråd og 75 af det slovakiske nationalråd. I folkekammeret bliver forholdet mellem czeker og slovaker som 2 til 1. – 28. På 50-års dagen for Czekoslovakiets grundlæggelse kommer det i Praha for første gang siden september til antirussiske demonstrationer.

5. – I Londonderry kommer det til alvorlige uroligheder i anledning af, at en planlagt borgerretsmarch gennem de protestantiske kvarterer standses af politiet, idet Nordirlands indenrigsminister William Craig har forbudt demonstrationen. – 20.–21. har Irlands (Eires) premierminister Jack Lynch samtaler i London med premierminister Wilson. Lynch udtaler til pressen, at de har drøftet spørgsmålet om Ulsters genforening med Eire, og at Lynch har henvist til delingen som årsag til de stadige genkommende sammenstød og episoder mellem nationalisterne (katolikkerne) og protestanterne i Ulster.

6.–7. – Ved de kommunale valg i Finland er tendensen den samme som ved valget af valgmænd til præsidentvalget i januar: fremgang for Veikko Vennamos landsbygdparti og det konservative samlingsparti, stærk tilbagegang for folkedemokraterne og mindre tab for de øvrige regeringspartier med undtagelse af det svenske folkeparti, der holder stillingen. Regeringspartierne får tilsammen 68 pct. af stemmerne mod 76.2 pct. i 1964, og de socialistiske partiers andel af stemmerne går tilbage fra 49.9 pct. til 42.9 pct. De enkelte partiers andel af stemmerne er (pct.): Socialdemokratiet 24 (1964: 25), Centerpartiet 19.3 (20.6), samlingspartiet 17.4 (14.5), folkedemokraterne 17.1 (22), landsbygdpartiet 7.3 (1.5), det svenske folkeparti 5.8 (5.7), det liberale folkeparti 5.8 (6.8), det socialdemokratiske forbund 1.8 (2.9), øvrige 1.5 (1).

7.–8. – Ministerpræsident Kosygin aflægger uofficielt besøg hos præsident Kekkonen om bord i en finsk isbryder i den finske skærgård ved Hangø. Det meddeles, at man under »fisketuren« har drøftet den aktuelle internationale situation og udviklingen af forholdet mellem de to lande, og der henvises til, at grundlaget fremdeles er venskabs-, samarbejds- og bistandstraktaten af 1948. – 22. Finlands statsminister Mauno Koivisto rejser efter indbydelse til Sovjetunionen på et 14 dages ferieophold.

9. – Premierminister Harold Wilson mødes med premierminister Ian Smith, Rhodesia, på det britiske krigsskib »Fearless« ved Gibraltar for at forhandle om en løsning af Rhodesiakonflikten. Forhandlingerne slutter 13/10 med det resultat, at

der stadig består dyb uenighed om fundamentale spørgsmål. – 15. offentliggøres i form af en hvidbog et dokument, som indeholder de britiske betingelser for en løsning af konflikten, deriblandt uhindret udvikling i Rhodesia henimod flertalsstyre og garantier for, at man efter uafhængigheden ikke indfører forfatningsændringer der blokerer et afrikansk flertalsstyre. Derimod kræver den britiske regering ikke længere en overgangsordning med direkte britisk styre, inden der kan blive tale om uafhængighed, men Smith kan fortsætte som leder i en overgangsregering, hvori er optaget afrikanske repræsentanter.

Libanons regering under Abdullah al-Yafi træder tilbage. Baggrunden er rivaliseringen mellem tilhængerne af den foregående præsident, general Fuad Chehab, og tilhængerne af Chehabs forgænger som præsident, Camille Chamoun, der danner to omtrent lige store blokke i deputeretkammeret. – 12. Efter anmodning af præsident Charles Hélou danner Abdullah al-Yafi ny regering, men få timer senere træder 3 af de nye ministre tilbage, idet de erklærer, at de ønsker en regering med bredere basis. – 19. Efter en uges forgæves forsøg på at løse regeringskrisen, indgiver præsident Hélou sin afskedsbegæring til deputeretkammerets formand, der dog nægter at modtage den – 20. Efter stærkt pres fra medlemmer af deputeretkammeret tager Hélou sin afskedsbegæring tilbage, og Abdullah al-Yafi danner ny 4 mands regering med Pierre Gemayel, Raymond Eddé og Hussein Oweini; den sidste overtager bl. a. udenrigsministeriet.

11. – Panamas præsident Arnulfo Arias (se 12/5), der tiltrådte præsidentembedet 1/10, afsættes ved et ublodigt kup iværksat af officerer fra nationalgarden under ledelse af generalløjtnant Omar Torrijos. Kuplederne hævder, at Arias havde planer om at indføre diktatur og benytte nationalgarden som instrument for politisk forfølgelse. – 13. Militærjuntaen indsætter oberst José Maria Pinila som præsident og oberst Bolivar Urrutia som første vicepræsident, og der dannes regering væsentligt bestående af civile. Arias, der har søgt tilflugt i Kanalzonen (under amerikansk forvaltning) opfordrer befolkningen til at rejse sig mod militærregimet – 14. USA's udenrigsministerium erklærer, at myndighederne i Kanalzonen ikke kan finde sig i, at Arias fra sit eksil driver politisk virksomhed. 22/10 ankommer Arias i et amerikansk fly til Washington.

12. – Den tidligere spanske provins Spansk Guinea bliver selvstændig (se 11/8) under navnet Ækvatorial Guinea. Den nye stat består af Rio Muni på fastlandet mellem Cameoun mod nord og Gabon mod syd samt øerne Fernando Poo, Annobon, Corisco, Elobey Grande og Elobey Chico. Fernando Poo's hovedstad Santa Isabel bliver den nye stats hovedstad. Indbyggertallet er knap 1/4 million. Ved præsidentvalget 23/9 opnåede ingen af kandidaterne den nødvendige absolutte majoritet, men ved et omvalg nogle dage senere vinder Francisco Macias Nguema en klar sejr. 10/10 danner Macias regering af de tre vigtigste partier med sig selv som forsvarsminister.

15. – 3 af folkealliancens 10 medlemmer i Altinget, deriblandt formanden Hannibal Valdimarsson, indgår aftale med fremskridtspartiet (18 medlemmer) om samarbejde ved valg af udvalg i Altinget. – 20. Det socialdemokratiske partis landsmøde vælger undervisningsminister Gylfi Þ. Gislason til formand i stedet for udenrigsminister Emil Jonsson, der efter 12 års formandskab har ønsket at give plads for en yngre mand. Emil Jonsson fortsætter som udenrigsminister i koalitionsregeringen med selvstændighedspartiet.

16. – Premierminister Harold Wilson meddeler underhuset, at udenrigsministeriet og Commonwealth-ministeriet sammenlægges, og at udenrigsminister Michael Stewart bliver chef for det sammensluttede ministerium med titel statssekretær for uden-

rigske og Commonwealth-anliggender. Den hidtidige Commonwealth-minister George Thomson fortsætter som medlem af kabinettet uden portefølje. Fra 1/11 sammenlægges endvidere sundhedsministeriet og ministeriet for social sikkerhed under den nuværende Lord President of the Council Richard Crossman som statssekretær for sociale ydelser. Endelig bebuder premierministeren, at tjenestemandskorpset (Civil Service), der hidtil har været underlagt finansministeren, vil blive underlagt premierministeren som minister for Civil Service med Paymaster General Lord Shackleton som daglig leder. – 17. meddeles en række yderligere ændringer. Med virkning fra 1/11 bliver den hidtidige minister for social sikkerhed Judith Hart Paymaster General med sæde i kabinettet. Jack Diamond, chefsekretær i finansministeriet, får ligeledes kabinetsrang. Den hidtidige sundhedsminister Kenneth Robinson bliver minister for jord- og planlægning i bolig- og kommuneministeriet. Med virkning fra 17/11 bliver Lord Privy Seal Frederick Peart Lord President of the Council efter Crossman, og Paymaster General Lord Shackleton bliver Lord Privy Seal efter Peart. Peart fortsætter som leder af underhuset og Lord Shackleton som leder af overhuset. Med Judith Harts oprykning i kabinettet får England for første gang to kvindelige kabinetsministre – den anden er Barbara Castle (se 5/4).

17. – Det nationaldemokratiske parti (NPD) i Vestberlin opløser sig selv for at undgå et forbud (se 25/9).

20. – Resultaterne af lokale valg i Hessen, Saarland og Baden-Wüttemberg synes at bekræfte den nedadgående tendens i tilslutningen til det nationaldemokratiske parti (NPD) ved de lokale valg i Nedersachsen (se 25/9). I Hessen får partiet 5.2 pct. af stemmerne mod 9.8 pct. ved landdagsvalget i 1966. I Saarland, hvor NPD ikke tidligere har opstillet, får det ligeledes 5.2 pct., og i Baden-Württemberg får det efter en foreløbig beregning 3.7 pct. mod 9.8 pct. ved landdagsvalget i april. Hvad Baden-Württemberg angår, havde NPD dog langt fra opstillet i samtlige distrikter ved de lokale valg.

23.–28. – På det italienske forenede socialistpartis kongres går partiets formand Pietro Nenni ind for en ny koalitionsregering med de kristelige demokrater, men der vedtages ikke nogen beslutning herom. På kongressen vælges en ny centralkomite på 121 medlemmer.

31. – Præsident Lyndon B. Johnson meddeler i en TV-udsendelse, at han i håbet om en fredelig løsning af Vietnamkonflikten og ud fra den antagelse, at fredssamtalerne i Paris ved inddragelse af Sydvietnam vil træde ind i en produktiv fase, har givet ordre til, at al bombning af Nordvietnam skal ophøre fra 1/11. Han meddeler videre, at der 6/11 vil blive holdt et møde i Paris, hvor repræsentanter for den sydvietnamesiske regering har adgang til at deltage, og at repræsentanterne for Hanoiregeringen har meddelt, at repræsentanter for den nationale befrielsesfront også vil komme til stede. Præsidenten tilføjer, at det er en forudsætning, at fjenden på ingen måde søger at opnå militære fordele af bombestoppet.

Ved afslutningen af det kinesiske kommunistpartis centralkomites plenarforsamling meddeles, at statspræsident Liu Shaochi er blevet udstødt af partiet og frataget alle sine hverv uden for partiet på grund af kontrarevolutionære forbrydelser.

November 1968

1. – Saigonregeringen meddeler, at Sydvietnam ikke kan støtte USA's ensidige standsning af bombningen af Nordvietnam (se 31/10). – 2. Hanoiregeringen betegner udviklingen som en stor sejr for folket i begge områder af Vietnam og erklærer sig rede til at deltage i en konference med repræsentanter for Nordvietnam, den nationale befrielsesfront, USA og Saigonregeringen. – Sydvietnams præsident Nguyen Van Thieu erklærer i nationalforsamlingen, at hans regering ikke er rede til at deltage i forhandlinger, hvor den nationale befrielsesfront optræder som selvstændig enhed, og derfor ikke vil tage del i de planlagte forhandlinger. Kun direkte samtaler mellem Saigon og Hanoi kan føre til fred. – 3. Den republikanske præsidentkandidat Richard Nixon tilsiger fuld støtte til præsident Johnsons beslutning om bombestop. – NLF accepterer forslaget om at deltage i konferencen mellem de 4 parter og meddeler, at en delegation under ledelse af fru Nguyen Thi Binh, medlem af NLF's centralkomite, rejser til Paris. – 8. Præsident Thieu opstiller følgende betingelser for, at den sydvietnamesiske regering vil deltage i samtalerne i Paris: regeringsrepræsentanter for Syd- og Nordvietnam skal være de egentlige forhandlingspartnere, men i deres delegationer kan være repræsenteret henholdsvis Sydvietnams allierede og NLF. Samtalerne skal udgøre en helt ny fase og ikke blot være en fortsættelse af forhandlingerne mellem USA og Nordvietnam, der har stået på siden 13/5. – 12. Den amerikanske forsvarsminister Clark Clifford udtaler, at USA ikke må sky nogen anstrengelse for at bevæge Sydvietnam til at skifte standpunkt og deltage i samtalerne i Paris. I nødsfald vil USA forhandle uden Sydvietnam i det mindste for at opnå en militær overenskomst med Hanoi. – 13. Sydvietnams informationsminister benægter en udtalelse af forsvarsminister Clifford Clark gående ud på, at præsident Thieu i sidste øjeblik er gået fra et løfte om at deltage i forhandlinger efter bombestoppet og erklærer, at USA for 5 måneder siden sluttede hemmelig overenskomst med Hanoi og først gav præsident Thieu meddelelse herom sidst i oktober. – 27. Præsident Thieu meddeler, at Sydvietnam om kort tid vil sende en delegation til Paris under ledelse af vicepræsident Nguyen Cao Ky for at deltage i en udvidet konference om bilæggelse af Vietnamkonflikten. Sydvietnam vil dermed bevise sin gode vilje, selv om der allerede nu ikke kan være tvivl om, at kommunisterne vil fortsætte kampen under samtalerne. Sydvietnams udenrigsminister Tran Chanh Tanh meddeler, at der mellem Saigon og Washington er truffet overenskomst, hvorefter de sydvietnamesiske delegerede vil være hovedordførere i alle anliggender, der er af principiel betydning for Sydvietnam. De amerikanske delegerede vil på den anden side kunne forhandle under eget ansvar i spørgsmål, der berører de amerikanske stridskræfter. En koalitionsregering i Sydvietnam vil i intet tilfælde blive accepteret af Sydvietnam. – 28. Den nordvietnamesiske regering tager stilling til det amerikanske standpunkt, hvorefter de udvidede fredssamtaler i Paris er en konference mellem to sider. Dette standpunkt tilbagevises, og det fastslås, at forhandlingspartnerne er Hanoi, Washington, NLF og Saigon. – 29. Fra Hongkong meldes, at Vietcong har beordret en ny guerilla- og terroroffensiv mod amerikanske og sydvietnamesiske enheder.

Den tidligere græske ministerpræsident Georgios Papandreou afgår ved døden. – 15. Grækenlands nye forfatning, der 29/9 godkendtes ved en folkeafstemning, træder i kraft, dog ikke bestemmelserne om politiske og individuelle rettigheder.

1.–3. – På Folkealliancens landsmøde i Reykjavik besluttes det at omdanne alliancen fra en valgorganisation til et formelt politisk parti, Folkets enhedsparti,

som skal være Socialistpartiets arvtager. Socialistpartiet har forinden på sit landsmøde vedtaget at nedlægge partiet under forudsætning af, at Folkealliancen omdannes til et politisk parti. Beslutningen medfører en sprængning af Folkealliancen. LO-formanden Hannibal Valdimarsson (se 15/10) nedlægger hvervet som formand for Folkealliancen, og til ny formand vælges fhv. altingsmand Ragnar Arnalds. (Socialistpartiet stiftedes i oktober 1938 efter at en af Det socialdemokratiske partis ledere Hedinn Valdimarsson havde sprængt sit parti og indledet samarbejde med kommunisterne. Ved oprettelsen af Socialistpartiet blev Kommunistpartiet nedlagt. I 1956 sprængte Hannibal Valdimarsson Det socialdemokratiske parti og gik i samarbejde med Socialistpartiet i Folkealliancen). – 9. Det meddeles, at de forhandlinger, der siden begyndelsen af september på regeringens initiativ er foregået mellem repræsentanter for partierne for at opnå enighed om løsningen af de økonomiske problemer er endt uden positivt resultat. – 11. Island sænker kronekursen med 35.2 pct. Herefter er parikursen i forhold til dollar 88 kr. mod 57 kr. siden den foregående devaluering (se 18/11 1967). Samtidig fremsætter regeringen forslag om at ophæve importafgiften på 20 pct. indført ved provisorisk lov 3/9. Forslaget vedtages 12/11. – 12. Altinget vedtager med 35 stemmer mod 14 at bemyndige regeringen til at ansøge om medlemskab af EFTA. – 21. Altinget forkaster med 32 stemmer mod 28 et mistillidsforslag fra oppositionen (Fremskridtspartiet og Folkealliancen). – 25. LO's landsmøde åbnes i Reykjavik. Hannibal Valdimarsson genvælges som formand med støtte fra Socialdemokratiet, Selvstændighedspartiet og størstedelen af Fremskridtspartiet med 200 stemmer, medens den kommunistiske kandidat får 130 stemmer. Af de 15 pladser i centralstyret besætter kommunisterne kun de 4.

4. – Nordirlands premierminister Terence O'Neill, der bl. a. ledsages af indenrigsminister William Craig, forhandler i London med premierminister Wilson om bl. a. urolighederne i Londonderry (se 5/10). Wilson bekræfter Attlees erklæring i underhuset i 1948 om, at der ikke vil blive gjort nogen forandring i Nordirlands forfatningsmæssige status uden Nordirlands frie samtykke. – 5. Premierminister Wilson udtaler i underhuset, at der straks vil blive taget skridt til en reform af den kommunale valgret i Nordirland. – 12. Den nordirske regering giver efter et møde med regeringspartiets parlamentsgruppe meddelelse om en række reformforslag.

5. – Ved præsidentvalget i USA opnår republikanernes kandidat Richard M. Nixon et knebent flertal af vælgerstemmer over demokraternes kandidat, vicepræsident Hubert Humphrey, men får absolut flertal i valgmandskollegiet, der senere foretager det egentlige præsidentvalg. For Nixon afgives efter en opgørelse offentliggjort 18/11 31.284.747 stemmer eller 43.6 pct. af de afgivne stemmer, og han får valgt 302 valgmænd, for Humphrey er tallene 30.948.643 stemmer, 42.9 pct. og 191 valgmænd. Endvidere får George C. Wallace, Det amerikanske uafhængighedsparti, 9.820.896 stemmer, 13.4 pct. og 45 valgmænd. Nixon har flertal i 32 stater, bl. a. California, New Jersey og Illinois, Humphrey i 13 stater, deriblandt New York og Pennsylvania, samt i District of Columbia, og Wallace i 5 stater, sydstaterne Alabama, Arkansas, Georgia, Louisiana og Mississippi.

Ved de samtidig afholdte valg til repræsentanternes hus og en trediedel af senatet bevarer demokraterne flertallet i kongressen, men republikanerne styrker deres position. I repræsentanternes hus er stillingen efter valget 243 demokrater og 192 republikanere mod før valget 247 demokrater og 188 republikanere. I senatet, der før valget talte 62 demokrater og 37 republikanere, er stillingen efter valget 58 demokrater og 42 republikanere. Samtidig med præsidentvalget af-

holdes endvidere guvernørvalg i 21 stater, af hvilke 13 vælger republikansk og 8 demokratisk guvernør. Herefter har 31 af staterne republikansk og 19 demokratisk guvernør, medens stillingen hidtil var 26 republikanske og 24 demokratiske guvernører.

7. – På årsdagen for den russiske oktoberrevolution foranstaltes antisovjetiske demonstrationer i Praha og Bratislava. – 8. Det czekoslovakiske kommunistpartis centralkomites præsidium beskæftiger sig på et møde med spørgsmålet om normaliseringen, herunder bl. a. masseinformationsmediernes virksomhed i den seneste tid og deres ansvar for normaliseringens fortsættelse. – 10. Efter et møde i Praha i den russisk-czekiske venskabsforening kommer det til sammenstød mellem anti- og prorussiske grupper. – 12. Partipræsidiet tager afstand fra de sidste dages demonstrationer og opfordrer befolkningen til at afstå fra aktioner, der strider mod egne politiske, nationale og internationale interesser. – 14.–17. Kommunistpartiets centralkomite holder møde i Praha. Mødet indledes med en tale af førstesekretær Dubček og slutter med vedtagelsen af en resolution om partiets vigtigste opgaver i den nærmeste tid. Såvel af talen som af resolutionen fremgår det, at bestræbelserne vil være rettet mod at gennemføre den af Sovjetunionen krævede normalisering samtidig med, at man i det omfang, det er muligt, vil fastholde reformprogrammet fra januar. Inden for præsidiet (21 mand) oprettes et eksekutivudvalg på 8 mand, bestående af Dubček, præsident Černik, nationalforsamlingens præsident Smrkovsky, præsident Svoboda, den slovakiske partileder Gustav Hušak, formanden for den nationale front Evzen Erban, Stefan Sadovsky og Lubomir Strougal. Den sidste, tidligere indenrigsminister under præsident Novotny, har afløst den liberale Zdenek Mlynar som medlem af partipræsidiet. – 18. Studenterne i Praha og andre universitetsbyer iværksætter forelæsningsstrejker som protest mod indskrænkningerne i reformprogrammet. En del af arbejdernes organisationer erklærer sig solidariske med studenterne. – 20. Partipræsidiet, præsidiet for nationalforsamlingen og fagforeningerne samt regeringen advarer mod de mulige konsekvenser af omfattende aktioner. – 21. Studenterstrejken slutter, efter at regeringen har lovet at undersøge studenternes ønsker og givet tilsagn om en forbedring af kontakten mellem regeringen og studenterne.

François Mitterrand nedlægger sit hverv som formand for den franske venstreføderation.

7.–8. – Det italienske socialistpartis nyvalgte centralkomite holder sit første møde. Det lykkes ikke at opnå enighed om et program. Centralkomiteen går imidlertid ind for en ny koalitionsregering med de kristelige demokrater. Pietro Nenni vælges til præsident for centralkomiteen. – 19. Giovanni Leones kristelig-demokratiske mindretalsregering (se 25/6) demissionerer med den motivering, at den har løst sin begrænsede opgave at føre regeringen videre efter valget i maj, indtil der kunne dannes en ny koalitionsregering. – 26. Præsident Saragat anmoder det kristelig-demokratiske partis generalsekretær Mariano Rumor om at danne regering.

13. – USA, som 15/10 havde suspenderet de diplomatiske forbindelser med militærjuntaen i Panama (se 11/10) anerkender regimet efter konsultationer med andre OAS- stater.

15. – Den kristelige demokratiske Union (CDU) udpeger forsvarsminister Gerhard Schröder som partiets kandidat ved det kommende valg af Den tyske Forbundsrepubliks præsident. Socialdemokratiets kandidat er justitsminister Gustav Heinemann. Normalt skulle valget finde sted i efteråret 1969, men forbundspræsident Lübke har meddelt, at han vil træde tilbage før udløbet af valgperioden.

18. – Rhodesia har forkastet de sidste britiske forslag til en løsning af konflikten med Storbritannien (se 9/10).

19. – I Mali afsætter hæren Modibo Keita, der har været statens præsident siden Mali for 8 år siden blev uafhængig, og som i hele perioden har ført en socialistisk politik. – 20. Der dannes en 14 mands militær befrielseskomite med løjtnant Moussa Traore i spidsen og med kaptajn Yoro Diakite som vicepræsident. Diakite overtager også posten som ministerpræsident.

Forbundsregeringen meddeler, at D-marken ikke vil blive opskrevet, men at regeringen vil sikre indre prisstabilitet ved skattepolitiske foranstaltninger; dette vil samtidig være et effektivt bidrag til forbedring af den internationale betalingsbalancesituation. Næste dag meddeles, at merværdiafgiften på importen og refusionen af merværdiafgiften af eksporten vil blive nedsat fra 11 til 7 pct. I første halvdel af november har forventninger om en revaluering af marken og en devaluering af den franske franc fremkaldt store kapitalbevægelser til Vesttyskland og et stærkt pres på de franske reserver. I den franske nationalforsamling meddeler premierminister Couve de Murville, at budgetunderskuddet for 1969 vil blive reduceret med ca. 2 milliarder til ca. 10 milliarder francs. – 22. De 10's gruppe arrangerer på et møde i Bonn en standby kredit på 2.000 mill. dollars til støtte for francen. Den britiske finansminister Roy Jenkins giver underhuset meddelelse om en række forbrugsbegrænsende foranstaltninger, bl. a. en deponeringsordning for importørerne. – 23. Den franske regering under forsæde af præsident de Gaulle beslutter, at francen ikke skal devalueres. – 24. Præsident de Gaulle giver i en radiotale meddelelse om besparelser på budgettet, så der sker en halvering af det oprindelige underskud. Eksporten skal begunstiges, og der indføres valutakontrol og pris- og lønstop.

December 1968

1. – Efter at Japans premierminister Eisaku Sato 27/11 er blevet genvalgt som formand for de liberale demokrater, foretager han en omdannelse af regeringen, hvorved Kiichi Aichi bliver udenrigsminister, Takeo Fukuda finansminister og Masayoshi Ohira minister for udenrigshandel og industri.

Formanden for det burmesiske revolutionsråd, general Nu Win, har haft samtaler med politiske ledere, bl. a. den tidligere premierminister U Nu, med henblik på udarbejdelsen af en ny forfatning.

4. – Israelske fly angriber irakiske stillinger i det nordlige Jordan som gengældelse for artilleribombardement af israelske landsbyer 2/12. En talsmand for den ægyptiske regering udtaler, at Ægypten ikke kan tolerere dette i det uendelige, men flyvetogter mod Jordan vil ikke provokere Ægypten til ny krig. – 26. To arabere ødelægger et israelsk passagerfly i Athens lufthavn med maskingeværild og håndgranater, en passager omkommer. Gerningsmændene arresteres. Folkefronten for Palæstinas Befrielse, en af de arabiske partisanorganisationer, erklærer sig ansvarlig for angrebet. – 28. Israelske helikoptere landsætter militære afdelinger i den internationale lufthavn i Beirut i Libanon og ødelægger 13 fly tilhørende Middle East Airways og andet materiel som gengældelsesforanstaltning. Israel begrunder aktionen mod Libanon med, at de to arabere, der ødelagde et israelsk fly i Athen var medlemmer af en partisanorganisation, der har hovedsæde i Libanon og tolereres af den libanesiske regering. Libanon indbringer sagen for FN;s sikkerhedsråd. – 30. Den russiske ambassadør i Paris Valerian Zorin tilslutter sig en udtalelse af den franske udenrigsminister Debré for fælles aktion af de 4 stormagter for at genoprette freden i Mellemøsten på basis af FN-resolutionen, som kræver de isralske styrkers tilbagetrækning fra arabisk territorium.

6. – Pravda angriber USA for at forsøge at forstærke spændingen i Sortehavsområdet ved planen om at sende to amerikanske destroyere gennem Bosporus. En talsmand for den amerikanske flåde bekræfter, at det er hensigten snart at sende to destroyere til Sortehavet for at afholde rutinemæssige manøvrer. 9/12 meddeles, at de to destroyere er ankommet til Sortehavet.

8. – Vicepræsident Ky ankommer til Paris i spidsen for den sydvietnamesiske delegation til fredssamtalerne (se 1/11) Ky skal være »koordinator«, medens den egentlige, daglige leder af delegationen er Pham Dang Lam. Samtalerne kommer imidlertid ikke i gang inden årets udgang, idet Sydvietnam modsætter sig, at den nationale befrielsesfront optræder som en selvstændig enhed under forhandlingerne. – 19. USA advarer Hanoi om, at en offensiv af Vietcong mod Saigon vil kunne medføre afbrydelse af »alvorlige samtaler« i Paris og måske genoptagelse af bombningen af Nordvietnam.

Ved præsidentvalget i Venezuela 1/12 har Rafael Caldera Rodriguez, de kristelige demokrater, med 31.000 stemmers flertal vundet over Gonzalo Barrios, kandidat for det demokratiske aktionsparti, der har regeret Venezuela siden 1958. Caldera, der er jurist og sociolog, er den anden kristelig demokratiske præsident i Latinamerika – den første er præsident Frei, Chile. Den tidligere diktator Pérez Jimenez opnår i en valgkamp, som han fører fra sit eksil i Spanien, en plads i senatet.

11. – Nordirlands indenrigsminister William Craig (se 5/10) træder tilbage. Craig betragtes som tilhænger af den hårde protestantiske kurs i striden med Nordirlands katolske mindretal, hvis krav om ligeberettigelse premierminister Terence O'Neill har lovet at imødekomme.

12. – Richard Niwon (se 5/11) der 20/1 1969 indsættes som USA's 37. præsident, præsenterer sit kabinet: Udenrigsminister William P. Rogers, forsvarsminister Melvin Laird, finansminister David Kennedy (bankmand fra Chicago, ikke i familie med afdøde præsident Kennedy), transportminister John Volpe (Massachussets guvernør), sundheds- og undervisningsminister Robert Finch, generalpostmester Winton Blount (den eneste sydstatsmand i kabinettet), Attorney General (rigsadvokat) John Mitchell, handelsminister Maurice Stans, boligminister George Romney (Michigans guvernør), landbrugsminister Clifford Hardin, arbejdsminister George Schultz og indenrigsminister Walter Hickel. Nixon har også udpeget en række personlige rådgivere, bl. a. professor Henry A. Kissinger, Harvard universitet, som rådgiver i nationale sikkerhedsanliggender. Alle medlemmer af Nixons kabinet er republikanere, skønt han har gjort forsøg på at få en eller flere demokratiske ministre i kabinettet. Det er heller ikke lykkedes at finde en neger til en ministerpost.

15. – Ved parlamentsvalget i Luxembourg går de liberale stærkt frem i antal mandater og det kommunistiske parti (et af de få kommunistpartier i verden, der billigede invasionen i Czekoslovakiet) i stemmer. De hidtidige koalitionspartier det kristelig-sociale parti (PCS) og socialisterne bevarer dog uden vanskelighed flertallet, men efter valget er der også mulighed for en koalition af PCS og det liberale parti. Stillingen i det nye parlament er: PCS 21 (før 22), socialister 18 (21), liberale 11 (6), kommunister 6 (5). I det gamle parlament havde den uafhængige folkebevægelse desuden 2 mandater. Valget foregår i en vanskelig økonomisk situation, der i oktober medførte Pierre Werners koalitionsregerings demission.

For at bekæmpe ny spænding og uro blandt de franske studenter udsteder undervisningsminister Edgar Faure et dekret, der giver rektorerne ved de franske universiteter ekstraordinære beføjelser. De kan herefter i yderste fald udelukke stu-

denter fra alle franske universiteter i indtil 5 år. Uroen er blusset op igen til trods for, at Faure har fået gennemført en lov, der bl. a. åbner mulighed for indtil 50 pct. studenterrepræsentation.

Efter et nederlag i kongressen i en sag om ophævelse af den parlamentariske immunitet for et medlem af oppositionen suspenderer Brasiliens præsident marskal Artur da Costa e Silva forfatningen af 1967 og indfører undtagelsestilstand. Der meldes om mange arrestationer af politikere og journalister, bl. a. af den tidligere præsident Juscelino Kubitschek, der dog snart løslades, og af den tidligere guvernør i provinsen Guanabara-Rio, Carlos Lacerda, der medvirkede med marskal Castelo Brancos overtagelse af magten i 1964 efter præsident Goulart, men i 1967 skabte Frente Ampla bevægelsen til støtte for sin kampagne for at blive præsident.

18. – Den nye italienske regering under Mariano Rumor, der tæller i alt 83 medlemmer (27 ministre og 56 undersekretærer), idet der ved sammensætningen har måttet tages hensyn til de forskellige »strømninger« inden for såvel det kristelig- demokratiske parti som socialistpartiet, får tillidsvotum i senatet (181 stemmer mod 119). 23/12 giver deputeretkammeret regeringen et tillidsvotum med 351 stemmer mod 247.

20. – Ved en omdannelse af den polske regering udnævnes chefen for statens planlægningskommission Stefan Jedrychowski til udenrigsminister i stedet for Adam Rapacki, udenrigsminister siden 1956.

23. – De 82 overlevende besætningsmedlemmer fra det amerikanske efterretningsskib »Pueblo« (se 23/1) løslades af den nordkoreanske regering. Den amerikanske regering har for at opnå deres frigivelse efter 11 måneders fangenskab måttet underskrive en erklæring, hvori det indrømmes, at »Pueblo« havde krænket Nordkoreas søterritorium og drevet spionage. Efter løsladelsen erklærer udenrigsminister Dean Rusk, at dokumentet er værdiløst, da det alene er underskrevet for at opnå besætningens frigivelse, og »Pueblo«s chef udtaler, at »Pueblo« på intet tidspunkt havde befundet sig inden for territorialgrænsen.

Det franske socialistiske parti beslutter at opløse sig selv og danne et nyt parti på bredere basis, idet det er hensigten at søge en sammenslutning med de politiske klubber, der er tilsluttet venstrefoderationen. Guy Mollet, der har været det socialistiske partis generalsekretær siden 1946, erklærer, at han ikke vil søge noget hverv i det nye parti.

27. – Den amerikanske atomenergikommission meddeler, at Kina har gennemført sin 8. kerneeksplosion i Lop Nor i Sinkiang provinsen.

Det amerikanske rumskib Apollo 8 med astronauterne Borman, Lovell og Anders vender i god behold tilbage til jorden efter under en 147 timers rumfærd at have omkredset månen 10 gange.

DANMARK

Oktober 1968

1. – Det nye folketingsår åbnes af aldersformanden Aksel Larsen (s.f.), der leder valget af præsidium. Til formand genvælges Karl Skytte (r.v.), til 1., 2., 3. og 4. næstformand henholdsvis Kaj Andresen (s.), Hanne Budtz (k.f.), Simon From (v.) og Morten Lange (s.f.).

Statsminister Hilmar Baunsgaard giver derefter tinget den i grundlovens § 38 omhandlede redegørelse for rigets almindelige stilling og de af regeringen påtænkte foranstaltninger. Han slutter redegørelsen med at udtale, at indkomstudviklingen i det kommende år bliver bestemmende for, i hvor høj grad det skal lykkes at fastholde den påbegyndte stabilisering af landets økonomi. Regeringen forventer, at alle ansvarlige ved deres økonomiske handlemåde vil gøre det muligt for folketinget at samle sig om det egentlige, nemlig den reformpolitik, der skal danne grundlaget for den fremtidige udbygning af samfundslivet.

Regeringen har 30/9 besluttet, at registrering i politiets kartoteker ikke må finde sted alene på grundlag af lovlig politisk virksomhed.

Det radikale venstres folketingsgruppe har til formand i stedet for Karl Skytte (se 30/8) valgt Bernhard Baunsgaard og til politisk ordfører Niels Helveg Petersen.

2. – Handelsminister Knud Thomsen fremsætter forslag om forlængelse af avancestoplovgivningen (se 15/2), der udløber 1/11, til 1/7 1969, dog med visse lempelser. Der gives adgang til at forhøje bruttoavancen med stigninger i lejeudgiften for lokaler og i den overenskomstmæssige løn efter 18/11 1967. Endvidere skal bruttoavancen kunne forhøjes med beløb, der svarer til de ved rationalisering efter 1/11 indvundne besparelser i udgiften til direkte arbejdsløn og besparelser i forbrug af materialer og råvarer. Samtidig fremsætter ministeren forslag til lov om vejledende priser m. v., hvorefter det generelle prisstop for tjenesteydelser ophæves, dog med hjemmel for monopoltilsynet til i særlige tilfælde at fastsætte, at prisen pr. 31/10 ikke må overskrides. Anmeldelsespligten for vejledende videresalgspriser bevares til 1/7 1969, men forbudet mod forhøjelser ophæves. Poul Dam (s.f.) fremsætter forslag om uændret forlængelse af avancestoploven og loven om vejledende priser og prisstop for tjenesteydelser til 1/2 1969 med det formål at give folketinget tid til at vedtage nye, varigere love. Forslaget tages tilbage ved 2. behandling 23/10. Regeringsforslagene vedtages enstemmigt 25/10, idet dog s., s.f. og vs. undlader at stemme om det første og vs. om det sidste.

Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om forhøjelse (ved indregning af det midlertidige tillæg som kompensation for forhøjelsen af momsen fra 10 til 12½ pct.) af grundbeløbet for indtægtsbestemt folkepension, invalidepension og enkepension samt af invalidepensionslovens satser for invaliditetsbeløb, erhvervsudygtighedsbeløb, bistand- og plejetillæg og invaliditetsydelse. Endvidere foreslås en forhøjelse af beløbet til personlige fornødenheder til pensionister på alderdomshjem og plejehjem. Forslagene vedtages enstemmigt 6/12.

Søgaard (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om en forbedret aflønningsordning for de indkaldte værnepligtige (1. behandling 23/10).

Poul Dam (s.f.) fremsætter lovforslag om nedsættelse af valgretsalderen til folketinget til 18 år, og Sigsgaard (vs.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af valgretsalder og myndighedsalder til 18 år (1. behandling 13/11 sammen med regeringsforslaget (se 6/11) om nedsættelse af valgretsalderen til folketinget til 20 år).

K. Axel Nielsen (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om undersøgelse af stiftelsen og sammenbruddet af sammenslutningen Boss of Scandinavia. Ved 1. behandling 29/10 udtaler handelsminister Knud Thomsen, at regeringen, når den verserende retssag er afsluttet ved byretten, vil lade de derigennem fremkomne oplysninger indgå i en overvejelse om at lade et sagkyndigt udvalg gennemgå materialet med henblik på eventuel ændring af lovgivning eller administrativ praksis.

Arne Larsen (s.f.) fremsætter forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1968–69 (forhøjelse af boligfonden) (1. behandling 22/10).

3. – Finansminister Poul Møller fremsætter forslag om ændring af lov om særlig indkomstskat m. v. Forslaget går ud på dels at ophæve reglerne om særlig indkomstbeskatning af fortjeneste indvundet ved modtagelse af en erstatnings- eller forsikringssum i anledning af en indtruffen skade eller i anledning af ekspropriation vedrørende fast ejendom, dels at negativ almindelig indkomst skal kunne fradrages i særlig indkomst erhvervet i samme indkomstår. Forslaget vedtages 13/12 med 91 stemmer mod 66 (s., s.f. og vs.).

Finansministeren fremsætter endvidere forslag om ændringer som følge af kildeskattens ikrafttræden i lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber, kontrolloven og lov om beskatningen af renteforsikringer m. v., der alle vedtages enstemmigt 7/11, og genfremsætter forslag til lov om stempelafgift (se 7/5) og forslag til lov om retsafgifter (se 8/5).

Indenrigsminister Poul Sørensen genfremsætter forslag til lov om vandforsyning.

Justitsminister Thestrup genfremsætter forslag til lov om ægteskabs indgåelse og opløsning og forslag om ændring af myndighedsloven (se 14/5) samt forslag til lov om filmcensur (se 8/5) og forslag om ændring af forskellige lovbestemmelser om retsafgift m. v. (se 8/5). Som et alternativ til regeringsforslaget om ægteskabs indgåelse og opløsning fremsætter Poul Dam (s.f.) forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning. Forslaget vil bl. a. legalisere »storfamilier« (1. behandling 18/10).

Grønlandsminister A. C. Normann genfremsætter forslag til lov om erhverv i Grønland (se 20/3).

K. B. Andersen (s.) fremsætter forslag om ændring af folkeskolelovens forsøgsparagraf, så der bliver øget adgang til at gennemføre forsøg med undervisningsdifferentiering. (1. behandling 22/10).

Gert Petersen (s.f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning vedrørende Danmarks forhold til Den nordatlantiske Traktat (forberedelse til opsigelse af Danmarks medlemsskab og til afholdelse af vejledende folkeafstemning om den eller de sikkerhedspolitiske løsninger, der på baggrund af forhandlinger med de øvrige medlemsstater måtte blive foreslået af regeringen eller af partier i folketinget). (1. behandling 31/10).

4. – Folketinget afslutter en 2 dages debat om statsministerens åbningstale. Regeringspartiernes ordførere Haunstrup Clemmensen (k.f.), Henry Christensen (v.) og Niels Helveg Petersen (r.v.) gentager statsministerens opfordring til oppositionen om samarbejde, men fhv., statsminister J. O. Krag, der taler på socialdemokratiets vegne, hævder, at regeringens mangel på samarbejdsvilje grænser til foragt for folketinget, og der konstateres i det hele stor forskel på flertallets og oppositionens vurdering af den økonomiske politik og beskæftigelsessituationen. Løsgængeren Kai Moltke (socialistisk arbejdsfællesskab) foreslår en dagsorden om afskaffelse af moms på fødevarer, medicin, vand, varme, el, uddannelseslitteratur m. m., men dagsordensforslaget forkastes med 152 stemmer mod 2 (Kai Moltke og Hanne Reintoft), medens 3 (vs. og grønlænderen Rosing) undlader at stemme.

8. – Folketinget behandler en forespørg-

sel til statsministeren af Aksel Larsen med flere SF-medlemmer i anledning af bevillingen til landbrugets dispositionsfond (se 5/9). Aksel Larsen hævder, at regeringen og finansudvalgets flertal har handlet i strid med grundlovens § 46. Statsminister Hilmar Baunsgaard afviser påstanden om, at der er tale om en forfatningsstridig handling, men erklærer, at regeringen er rede til en nærmere drøftelse af spørgsmålet om finansudvalgets kompetence, og efter en livlig debat, hvori bl. a. den tidligere formand for finansudvalget Lysholt Hansen (s.) tager ivrig del, opnås der enighed om, at folketingets udvalg for forretningsordenen suppleret med repræsentanter for partierne i finansudvalget skal tage sagen op.

10. – Minister for nedrustningsspørgsmål K. Helveg Petersen fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af traktaten om ikke-spredning af kernevåben af 1/7 1968. Forslaget vedtages enstemmigt 29/11.

11. – Aksel Larsen (s.f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af forbrugsskatter: nedsættelse af momsen fra 12½ til 11⅑ pct. og reduktion eller ophævelse af en række andre forbrugsafgifter. Ved 1. behandling 24/10 afviser finansminister Poul Møller forslaget, der på årsbasis vil betyde en nedgang i statens indtægter på 2.800 mill. kr.

Dansk Arbejdsgiverforening og LO indgår en rammeaftale for de forestående overenskomstforhandlinger.

Formanden for Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger, godsejer A. U. Juhl, udtaler, at de på forhånd må afvise de bebudede krav fra fagbevægelsen om arbejdstidsnedsættelse og forhøjelse af lønningerne.

Danmarks Rederiforening afslutter enslydende hovedaftaler med Dansk Styrmandsforening, Radiotelegrafistforeningen af 1917, Maskinmestrenes Forening og Sø-Restaurationsforbundet (se 23/7). Ved aftalerne indføres ret til kollektiv opsigelse.

13. – På et stævne af konservative gymnasiaster udtaler folketingsmand, direktør Haunstrup Clemmensen (k. f.), at industrielt demokrati er en nødvendighed.

14. – Udenrigsministeriet offentliggør supplement for 1966–67 til »gråbogen« om Danmarks sikkerhedspolitik 1948–66.

15. – Regeringen beslutter at gennemføre en perspektivplanlægning frem til 1985. Den skal tilrettelægges gennem regeringens planlægningsudvalg under forsæde af arbejdsminister Lauge Dahlgaard og en særlig »styringsgruppe« af embedsmænd.

Vivike (s.f.) fremsætter forslag om ændring af lov om skibes bemanding (1. behandling 1/11 sammen med forslag om ændring af lov om skibes bemanding og forslag om ændring i sømandsloven, begge fremsat 4/10 af Hanne Reintoft og Kai Moltke (socialistisk arbejdsfællesskab)).

16. – Indenrigsminister Poul Sørensen fremsætter forslag om ændring af lov om revision af den kommunale inddeling. Landet uden for hovedstadsområdet (København, Frederiksberg og Københavns amt) foreslås inddelt i 13 amtskommuner omfattende såvel sogne- som købstadkommuner. Bornholms og Frederiksborg amter opretholdes som selvstændige amtskommuner i deres nuværende udstrækning, Roskilde amt med visse grænseregulering-er. Der oprettes en ny amtskommune bestående af Holbæk amt med undtagelse af Samsø og Sorø amt med undtagelse af nogle kommuner, der indgår i en ny amtskommune omfattende Maribo amt og Præstø amt. Fyn bliver én amtskommune ved sammenlægning af Odense og Svendborg amter, og også de sønderjyske amter sammenlægges til én amtskommune. Ribe amt opretholdes med en række grænseændringer som én amtskommune, Vejle amt ligeledes. Der dannes en ny amtskommune bestående af Ring-

køb ing amt, størsteparten af Thisted amt og en række kommuner i Viborg amt. Århus amt sammenlægges med hovedparten af Skanderborg amt og nogle kommuner fra Randers amt og Viborg amt samt Samsø fra Holbæk amt. Der oprettes en amtskommune bestående af Randers amt og Viborg amt med undtagelse af de kommuner, der sammenlægges med Ringkøbing amt og Århus amt, samt 8 kommuner fra Ålborg amt. Endelig sammenlægges Hjørring amt og Ålborg amt samt nogle kommuner i Thisted amt til én amtskommune. Indenrigsministeren understreger, at forslaget er tænkt som udgangspunkt for en fri og åben forhandling i tinget. En anden vigtig ændring i lovforslaget angår sammenlægningen af sognekommuner, hvor den gældende lov bygger på det hovedprincip, at de sognekommunale inddelingsproblemer skulle løses af kommunerne selv ved indbyrdes forhandlinger. Efter henstilling fra landkommunernes organisation foreslås bestemmelser, hvorefter spørgsmålet om sammenlægning af landkommuner lægges ind under kommunalreformkommissionen og i sidste instans afgøres af indenrigsministeren. Indenrigsministeren giver til sidst en oversigt over regeringens planer med hensyn til den fremtidige opgave- og byrdefordeling og nævner bl. a., at der vil blive gennemført en amtskommunal indkomstskat for at sætte de nye amtskommuner i stand til at løse de større opgaver, der vil blive henlagt til dem.

K. B. Andersen (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning vedrørende fremtidsplanlægning og forslag til folketingsbeslutning om fremme af forskning og produktudvikling i erhvervslivet og fremme af kontakten mellem erhvervslivet og forskningen (1. behandling 15/11).

Karl Max Rasmussen (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om bortfald af studieafgifter ved de private lærerseminarier og seminarierne for børnehave- og fritidspædagoger. Ved 1. behandling 7/11 forkastes et dagsordensforslag af Kjær Rasmussen (vs.), der opfordrer regeringen til gennem en ændring af tilskudsreglerne snarest muligt og senest 1/8 1969 at afskaffe studieafgifterne ved de private lærerseminarier og seminarierne for børnehave- og fritidspædagoger, med 100 stemmer mod 2.

18. – LO beslutter på et repræsentantskabsmøde at nedsætte et udvalg med repræsentanter for fagbevægelsen, socialdemokratiet og kooperationen til at foretage en kulegravning af begrebet »økonomisk demokrati«.

19.–20. – På et møde i Oslo af de nordiske statsministre og Nordisk Råds præsidium, i hvilket fra Danmark også deltager markedsminister Nyboe Andersen, opnås enighed om, at den præliminære rapport om udvidet økonomisk samarbejde fra embedsmandsudvalget skal afgives inden 1/1 1969 og oversendes til rådets præsidium og økonomiske udvalg senest 15/1 1969, hvorefter et fællesmøde af statsministrene, præsidiet og det økonomiske udvalg skal søges afholdt omkring 1/2 1969. På mødet drøftes endvidere den fortsatte behandling af forslagene om en storlufthavn og en fast forbindelse i Øresundsområdet. Statsminister Hilmar Baunsgaard udtaler efter mødet, at den danske regering i hvert fald inden Nordisk Råds session i Stockholm i begyndelsen af marts 1969 vil have taget en principbeslutning om placering af storlufthavnen og en fast forbindelse over Øresund samt om en Store-Bæltsbro.

22. – Regeringen beslutter, at hærens materielforvaltning skal flytte til Hjørring.

Dansk Arbejdsmands og Specialarbejder Forbund har formuleret følgende krav til arbejdsgiverne ved de forestående overenskomstforhandlinger: en minimumsløn på 450 kr. om ugen, 40 timers arbejdsuge med fuld lønkompensation for arbejdstidsnedsættelsen, forhøjelse af feriegodtgørelsen fra 7,25 pct. til 10 pct. af lønnen, forhøjelse af dyrtidsportionen fra 20 til 30 øre pr. time, forhøjelse af ungarbej-

dernes lønninger samt oprettelse af en afskedigelsesfond og en uddannelsesfond, begge finansieret af arbejdsgiverne.

23. – Ved Den internationale Domstol i Haag indledes den mundtlige procedure i sagen om kontinentalsoklen i Nordsøen, hvor Vesttyskland har nedlagt påstand om, at retten skal erklære ligeafstandsprincippet, der vil give Danmark og Holland væsentlig større dele af soklen end Vesttyskland, for ugyldig og anmode parterne om at finde et andet inddelingsgrundlag.

Finansminister Poul Møller fremsætter forslag om ændring af ligningsloven med virkning fra og med indkomståret 1968. I overensstemmelse med den boligpolitiske aftale af 18/1 1966 foreslås lejeværdien af egen bolig i enfamilieshuse forhøjet fra $2^1/_2$ til $2^3/_4$ pct. af ejendomsværdien, og reglerne om bevillingsmæssig indkomstnedsættelse for skatteydere, der første gang har etableret eller overtaget en selvstændig erhvervsvirksomhed, foreslås ændret, således at nedsættelsen kan udgøre indtil 5.000 kr. mod hidtil 3.000 kr. Ligesom for skatteåret 1968–69 bliver der efter lovforslaget for skatteåret 1969–70 tale om et reguleringsfradrag for skatteydere, der ved skattefradragsreglens bortfald er gået glip af et særlig stort skattefradrag i 1968. Endelig foreslås særlige regler for personer, der på grund af alder eller alvorlig sygdom opgiver deres stilling eller erhverv med en væsentlig indtægtsnedgang til følge, med det formål at give sådanne personer en lettelse i stedet for den lettelse, de ville have opnået, hvis kildeskatten var trådt i kraft allerede 1/1 1969. Lovforslaget vedtages enstemmigt 6/12.

Finansminister Poul Møller fremsætter forslag til lov om investeringsfradrag i den skattepligtige indkomst i egnsudviklingsområderne, d. v. s. Thisted, Hjørring, Aalborg, Tønder og Bornholms amter. Investeringsfradraget fastsættes til 5 pct. årligt og skal gælde indkomstårene 1970, 1971, 1972 og 1973 for arbejder fuldført i tiden 1/10 1968–31/12 1970.

Indenrigsminister Poul Sørensen fremsætter forslag om ændring af lov om dansk indfødsret, foranlediget af rekommandationer fra Nordisk Råd om lempelse af den bestående adgang for nordiske statsborgere til at erhverve statsborgerret i en anden nordisk stat. Desuden tilsigter forslaget at bringe den danske indfødsretslovgivning i overensstemmelse med bestemmelserne i en af FN i 1961 vedtagen konvention om begrænsning af statsløshed. Forslaget vedtages enstemmigt 3/12.

Handelsminister Knud Thomsen fremsætter forslag til en beredskabslovgivning om krigsforsikring af fast ejendom og løsøre.

24. – Arbejdsminister Lauge Dahlgaard fremsætter forslag til lov om i indeværende og de to følgende finansår at stille i alt 20 mill. kr. til rådighed som støtte til omskoling af arbejdskraft, og handelsminister Knud Thomsen fremsætter forslag om ændringer i lov om egnsudvikling med tilskud på indtil 25 pct. til anlægsudgiften til industri- og servicevirksomheder inden for en ramme af 20 mill. kr. hvert finansår. (se også finansministerens lovforslag om investeringsfradrag 23/10).

Landbrugsminister Peter Larsen genfremsætter forslag om ændring af vandløbsloven og det dermed sammenhængende forslag om ændring af lov om vandløbsretter (se 12/2).

25. – Minister for teknisk samarbejde med udviklingslandene K. Helveg Petersen fremsætter forslag om ændring af lov om teknisk samarbejde med udviklingslandene, hvorefter maksimumsbeløbet for statslån til bistandsprojekter med dansk indsats m. v. forhøjes fra 800 til 1.200 mill. kr.

Kai Moltke (socialistisk arbejdsfællesskab) fremsætter forslag om ændring af lov om mægling i arbejdsstridigheder (1. behandling 26/11).

I forbindelse med en forespørgsel til statsministeren af vs'erne Sigsgaard og

Kjær Rasmussen i anledning af ordensreglerne på Rønde Kursus, stiller Kjær Rasmussen dagsordensforslag, der opfordrer regeringen til at drage omsorg for, at der ikke på statsunderstøttede institutioner findes bestemmelser, der på urimelig måde griber ind i den personlige frihed. Forslaget forkastes med 102 stemmer mod 2.

Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse vedtager arbejdsgivernes oplæg til overenskomstforhandlingerne: 2-årige overenskomster og bortfald af den automatiske dyrtidsregulering under den forudsætning, at tilsvarende reguleringer også bortfalder for andre aktive indkomstgrupper.

30. – I et svar på et spørgsmål af Bodil Koch (s.) til justitsministeren, om han deler finansminister Poul Møllers opfattelse, at ekspropriation til boligformål er i strid med grundlovens § 73, udtaler justitsministeren, at finansministeren (i en diskussion med fhv. finansminister Grünbaum) ikke har givet udtryk for, at enhver ekspropriation til boligformål er grundlovsstridig, og erklærer sig enig med finansministeren i, at ekspropriationen tillige må tjene et offentligt formål.

Der sluttes forlig mellem regeringen og organisationerne om lønningerne til kildeskattedirektoratets ledere (se 7/9). Kompromisset går ud på, at der i indkøringsperioden sikres de pågældende et særligt tillæg til lønnen.

31. – I folketinget fremsætter udenrigsminister Hartling, nedrustningsminister K. Helveg Petersen, forsvarsminister Ninn-Hansen og markedsminister Nyboe Andersen redegørelser for den udenrigspolitiske, herunder den sikkerhedspolitiske og markedspolitiske situation, foranlediget af forespørgsler fra regeringspartierne, fra socialdemokratiet og fra socialistisk folkeparti. Debatten forløber uden overraskelser, indtil den radikale ordfører Arne Stinus i sin tale foreslår oprettelse af et dansk handelskammer i DDR og afskaffelse af kontrolrådspas for østtyskere, som rejser til Danmark. Den socialdemokratiske ordfører Per Hækkerup erklærer på denne foranledning, at socialdemokratiet er enig med den radikale ordfører på dette punkt og foreslår en dagsorden, der optager disse to og et par andre af Stinus nævnte ønsker. Forinden har såvel s.f. som vs. stilles dagsordensforslag. S.f. foreslår en væsentlig forøgelse af Danmarks bidrag til FN's virksomhed, og at den danske delegation til FN skal stille sig solidarisk med de nye staters bestræbelser for at opnå ligeberettigelse med de mere begunstigede lande og med de frihedsbevægelser, der kæmper for folkeslagenes selvbestemmelsesret og politiske frihed. Vs. opfordrer regeringen til at foranledige, at alternativer til Danmarks nuværende sikkerhedspolitik undersøges med henblik på at indgå som valgmuligheder i en folkeafstemning. Efter at Per Hækkerup har fremsat sit dagsordensforslag foreslår Poul Schlüter på regeringspartiernes vegne en dagsorden om styrkelse af FN som et centralt mål for dansk udenrigspolitik. Fhv. statsminister J. O. Krag opfordrer folketingets formand til uanset afværgedagsordenen at lade den socialdemokratiske dagsorden komme til afstemning, men dette afvises med 92 stemmer mod 70, og Per Hækkerup stiller derefter sit dagsordensforslag som ændringsforslag om en tilføjelse til regeringspartiernes dagsordensforslag. Per Hækkerups ændringsforslag forkastes med 91 stemmer mod 67, og regeringspartiernes dagsorden vedtages derefter med 91 stemmer mod 2 (socialistisk arbejdsfællesskab), medens 65 (s., s.f. og vs.) undlader at stemme.

November 1968

4. – 2183 arbejdere på Odense Stålskibsværft og Lindøværftet bliver i arbejdsretten idømt en bod, 7 kr. pr. strejketime for faglærte og 6 kr. for ufaglærte, for deres deltagelse i den ulovlige arbejdsnedlæggelse i forbindelse med demonstrationen i maj mod regeringens indgriben i søfartskonflikten (se 24/5). Arbejdsrettens afgørelse ventes at få betydning for ca. 70 lignende sager fra en lang række virksomheder i København og provinsen.

5. – Statsbanerne tilstiller trafikministeren en betænkning, der tilsigter en forenkling af DSB's organisation og administrationsapparat. Bl. a. foreslås ophævelse af distriktsordningen. Betænkningen opridser en ny struktur inden for DSB med klarere opgavefordeling. Der bliver langt færre melleminstanser end hidtil, og der lægges vægt på en langt større delegering af ansvaret nedefter.

6. – Indenrigsminister Poul Sørensen fremsætter forslag om nedsættelse af valgretsalderen fra 21 til 20 år, idet han henviser til, at valgretsalderen i de andre nordiske lande efter en rekommandation fra Nordisk Råd er blevet nedsat til 20 år, og at myndighedsalderen i de nordiske lande nu også søges nedsat til 20 år (se også 2/10).

Justitsminister Thestrup fremsætter forslag om ændring af myndighedsloven (nedsættelse af myndighedsalderen fra 21 til 20 år).

7. – Chr. Madsen (s. f.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om førtidspension for personer over 60 år, i særlige arbejdsløshedsområder over 55 år (1. behandling 6/12 sammen med et socialdemokratisk forslag til beslutning om gennemførelse af en pensionsreform).

8. – Færøernes lagmand 1959–63 og siden 1967 Peter Mohr Dam (s.) afgår ved døden 70 år gammel. Til ny lagmand og formand for landsstyret vælges 20/11 den 73-årige Kristjan Djurhuus, sambandspartiet, der var lagmand 1950–59. Til landsstyret genvælges i øvrigt Samuel Petersen, det gamle selvstyreparti, og nyvælges socialdemokraterne Vilhelm Martin Sørensen og Jacob Lindenskov (se 21/1 1967).

Borgmester Fenneberg, formanden for Bymæssige Kommuner, udtaler frygt for, at man er i færd med at gøre fremtidens kommuner så store, at det bliver vanskeligt at bevare kommunestyret i den form, vi kender i dag. Han hævder, det er uklogt at gennemtrumfe tvangsindlemmelse af forstadskommuner på et spinkelt grundlag.

13. – Forsvarsminister Ninn-Hansen fremsætter forslag til lov om forsvarets organisation m. v., hvorefter der indføres enhedsledelse og fællesværn, dog således at de enkelte værn bevarer deres identitet. Det bestemmes, at forsvarschefen allerede i fredstid har kommandoen over alle danske styrker, medens de 3 værnschefer udfører inspektionsvirksomheden inden for deres værn og over for forsvarschefen har ansvaret for uddannelsen af personel og enheder. Den hidtidige forsvarsstyrelse afløses af et forsvarsråd bestående af forsvarschefen, chefen for forsvarsstaben, de 3 værnschefer og chefen for de operative styrker. Forslaget tilsigter ikke nogen ændring af styrkemålene, der dog for hærens og flådens vedkommende angives med betegnelsen »ca.«, medens der i den gældende lov er tale om mindstemål. Felthærens dækningsstyrke fastsættes til ca. 13.000 mand og reserveenhederne til ca. 65.000 mand, og i flåden indgår ca. 60 egentlige krigsskibe. Flyvevåbenets operative enheder skal omfatte en afbalanceret styrke på 9 kampenheder. Forsvarsministeren oplyser, at chefen for hæren og chefen for søværnet samtidig med forslagets fremsættelse er blevet anmodet om at komme med forslag til foranstaltninger, som måtte være nødvendige i forbindelse med en nedsættelse af tjenestetiden for de

værnepligtige menige til 12 måneder, således om det allerede er tilfældet i flyvevåbenet.

Indenrigsminister Poul Sørensen fremsætter forslag om ændring af lov om erhvervsskattens afløsning i visse kommuner m. v. Forslaget går ud på en 2-årig forlængelse af den i 1959 gennemførte afløsningsordning for erhvervsskatten i 9 byområder og fikseringen af de økonomiske udligningstilsvar, der betales af Frederiksberg og Gentofte til Københavns kommune.

Boligminister Hastrup fremsætter forslag til lov om by- og landzoner, forslag om ændring i lov om byplaner og forslag om ændring i byggelov for købstæderne og landet. Forslagene, der udgør en helhed, er det første led i den bebudede jord- eller planlægningslovgivning. Under byzoner skal der til enhver tid være inddraget så store arealer, at der er tilstrækkelig jord til dækning af de kommende års behov, og i byudviklingsområder skal inddragelsen af arealer som byzone ske på grundlag af det anslåede behov for en 12 års periode. I landzonerne indføres forskellige rådighedsbegrænsninger, og hvis ejeren af en ejendom derved afskæres fra en økonomisk rimelig og forsvarlig udnyttelse af ejendommen, ydes der erstatning af statskassen for det deraf følgende tab.

Ministeren for offentlige arbejder Guldberg fremsætter forslag om ændring af lov om tilskud til offentlige veje, hvorefter refusion af kommunernes udgifter til vejarbejder, der overdrages i licitation, er betinget af, at arbejdet udføres til faste priser og med faste tidsfrister.

Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om ændring af lov om offentlig forsorg (ophævelse af regler om administrativ frihedsberøvelse for personer, der forsømmer deres forsørgerpligter, ophævelse af indtægtsgrænser for adgang til børnebidrag og udvidet adgang til hjælp til forsørgelse af børn i hjemmet).

Ved folketingets 1. behandling af forslagene om nedsættelse af valgretsalderen (se 2/10 og 6/11) erklærer Tastesen som ordfører for Socialdemokratiet, at medens Socialdemokratiet hidtil har været tilhænger af en nedsættelse af valgretsalderen til 20 år som en etape på vejen til 18 års valgsretsalder, går de efter en vejledende afstemning i de socialdemokratiske vælgerforeninger ind for en nedsættelse til 18 år straks.

14. – Finansminister Poul Møller fremsætter forslag om ændring i afskrivningsloven m. fl. love. Hovedformålet er at give regler for den skattemæssige behandling af de investeringstilskud, som skal kunne ydes efter handelsministerens forslag om ændring af egnsudviklingsloven (se 24/10). Endvidere fremsætter finansministeren forslag om væsentligt tekniske ændringer i kildeskatteloven og ikraftrædelsesloven samt 7 lovforslag med ændringer i forskellige love som konsekvens af kildeskattens indførelse. Endelig fremsætter finansministeren forslag om ændring af kildeskattelovgivningens regler om beskatningen af dødsboer.

Kulturminister K. Helveg Petersen fremsætter forslag til lov om naturfredning, der indeholder bestemmelser om udvidet adgang for offentligheden til private strande og adgang til private skove over 5 ha.

Niels Mørk (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om gennemførelse af en pensionsreform. Hovedpunktet er: automatisk regulering af pensionerne i forhold til arbejdsmarkedets lønninger, udvidet adgang til førtidspensionering bl. a. af personer, der på grund af erhvervsmæssige strukturforanstaltninger bringes i økonomiske vanskeligheder, og en værdifast tillægspension, der fuldt udbygget over 8 år udgør 50 pct. af folkepensionens grundbeløb. Tillægspensionen foreslås finansieret ved en forhøjelse af folkepensionsbidraget, hvorved der skabes en fond på godt 5 milliarder kroner (1. behandling 6/12).

15. – På NATO's ministerrådsmøde i Bruxelles angriber den græske udenrigsminister Pipinelis udenrigsminister Hartling for en udtalelse under den udenrigspolitiske

debat 31/10 om, at det er en politisk belastning for NATO, at Grækenland beherskes af et diktatur.

18. – Partiet De Uafhængiges hovedbestyrelse vælger den kst. formand skolebestyrer P. Nørby Christensen til landsformand og sognepræst Jørgen Warring til næstformand.

19. – Venstres formand, udenrigsminister Hartling, udtaler, at talen om tryghed og trivsel er hul, hvis den ikke også omfatter de mange selvstændige, som erhvervsforskydninger skubber af vognen. Samfundet må åbne nye muligheder for de mennesker, som strukturændringerne slår ud af erhverv.

LO's formand Thomas Nielsen udtaler, at det hverken vil gavne samfundet eller de lavere lønnede, at LO går ind for lavlønsforhøjelser, idet tjenestemænd og andre umiddelbart derefter ville få deres lønninger forhøjet.

20. – Statminister Hilmar Baunsgaard besvarer et spørgsmål af Ivar Nørgaard (s.) om, hvad regeringen agter at foretage sig for at modvirke det indtryk i de nordiske nabolande, at regeringens vilje til at medvirke ved opbygningen af en nordisk union er svækket. Statsministeren svarer, at regeringen fortsat er enig om det oprindelige grundlag, hvorefter det er forudsætningen for en nordisk økonomisk union, at der ikke må blive tale om generelle omkostningsstigninger. Regeringen betragter ikke en sådan union som et mål i sig selv, men som et middel til videregående nordisk samarbejde på vej til det brede europæiske samarbejde.

Finansminister Poul Møller fremsætter forslag til lov om afgift af chokolade- og sukkervarer m. m. Efter forslaget omdannes den bestående kombinerede værdi- og vægtafgift til en ren vægtafgift. Der regnes med et provenutab på ca. 13. mill. kr. på årsbasis. Forslaget, der træder i kraft 1/2 1969, vedtages 13/12 enstemmigt, idet oppositionspartierne undlader at stemme, efter af et af s. og s. f. ved 2. behandling stillet ændringsforslag om nedsættelse af den foreslåede afgift på 6 kr. til 5 kr. pr. kg er blevet forkastet.

J. O. Krag (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om vigtige dele af landets udenrigspolitik. Forslaget indeholder de samme punkter, som indgik i Per Hækkerups dagsordensforslag under den udenrigspolitiske debat 31/10.

21. – Markedsminister Nyboe Andersen anbefaler på EFTA's ministerrådsmøde i Wien frihandelsområdets lande at indtage en kølig holdning over for de franske og vesttyske forslag om foreløbige aftaler med EFTA-landene.

Ved folketingets 1. behandling af forslaget om en ny forsvarsordning (se 13/11) henviser den socialdemokratiske ordfører Kjeld Olesen til, at det socialdemokratiske årsmøde i september krævede nedsatte styrkemål og spørger regeringen og dens partier om deres stilling til dette spørgsmål. Såvel forsvarsministeren som ordførere for regeringspartierne erklærer sig villig til forhandling under forudsætning af, at effektiviteten bevares. Under debatten retter Helge Nielsen (s.) et skarpt angreb på forsvarsministeren for dennes behandling af spørgsmålet om materielforvaltningens udflytning (se 22/10).

Krog Hansen (s. f.) fremsætter forslag om ændring af arbejdsløshedsloven, hvorefter dagpengene skal udgøre 90 pct., dog højst 85 kr. pr. dag, af den pågældendes hidtidige arbejdsfortjeneste. Desuden foreslås tilskuddet til dobbelt husførelse forhøjet, og der skal ydes godtgørelse for udgifterne til en ugentlig i stedet for en månedlig rejse til hjemstedet. (1. behandling 13/12).

22. – Nationalbanken meddeler, at banker og sparekasser som en engangsforanstaltning vil deponere ca. 1 milliard kr. i Nationalbanken, stort set svarende til den ekstraordinære likviditetsforøgelse, der er sket i de senere måneder som følge af Nationalbankens støtte til obligationsmarke-

det. De deponerede beløb bortfalder med 1/5 om året over 5 år.

23.–24. – På det konservative landsmøde udtaler finansminister Poul Møller, at hvis regeringssamarbejdet mellem de tre partier mislykkes, vil det for lang tid være dokumenteret, at landet skal ledes af socialdemokraterne; hvis det lykkes, vil socialdemokraterne i mange år være henvist til oppositionens rækker. Under statsminister Baunsgaards kloge ledelse er det lykkedes at forene de tre partier i et sagligt og konstruktivt samarbejde, hvor alle virker på lige fod. Ingen minister har frie hænder til at gennemføre principielle tanker, som ikke deles af de tre partier. Ved en prøveafstemning om valgretsalderen stemmer 72 pct. for 20 og 28 pct. for 18 år. På landsmødet kritiserer finansminister Poul Møller skarpt den engelske deponeringsordning for importen, idet han konstaterer, at det er anden gang, Storbritannien bryder EFTA-traktaten.

26. – Det økonomiske råds formandskab påviser i en ny undersøgelse, at der er sket en indkomstudjævning i de senere år.

27. – Finansminister Poul Møller fremsætter forslag om ændring af lov om vurdering af landets faste ejendomme. Den vigtigste af de foreslåede ændringer går ud på, at grundværdien af landbrugsejendomme m. m. skal ansættes efter den såkaldte bondegårdsregel, således at der ikke tages hensyn til den højere værdi, som jorden kan have på grund af forventninger om overførsel til inderzonestatus med mulighed for udstykning.

Indenrigsminister Poul Sørensen fremsætter forslag om ændring af lov om kommunale valg. Forslaget er en følge af den nye lov om kommunernes styrelse.

Boligminister Hastrup fremsætter forslag til lov om sanering, forslag om ændring af lov om boligtilsyn og forslag om ændring af byggelov for staden København. De tre lovforslag betegnes som første led i en saneringsreform, der skal muliggøre, at saneringsvirksomheden i løbet af et par år kommer til at omfatte mindst 3000–4000 lejligheder om året. Nydannelser i saneringsforslaget i forhold til loven af 1959 er: ikke blot kommuner, men særlige saneringsselskaber skal kunne tage initiativ til og gennemføre saneringer, der gives øgede muligheder for løsning af genhusningsspørgsmålet, og der indføres et nyt begreb, storsaneringer omfattende hele bydele.

Minister for offentlige arbejder Guldberg fremsætter forslag til lov om vintervedligeholdelse og renholdelse af veje, forslag til lov om visse hovedlandevejsstrækninger og forslag til lov om styrelsen af statsbanerne. Det første forslag tilsigter en forenkling og sammenkædning af de gældende spredte bestemmelser, og de foreslåede regler er til dels en kodifikation af den praksis, der følges af vejbestyrelserne. Ved forslaget søges naturalarbejdsordningen helt ophævet også for sognekommunernes vedkommende. Lovforslaget om statsbanernes styrelse har karakter af en bemyndigelseslov.

Socialminister Nathalie Lind fremsætter forslag om ændring af lov om børnetilskud og andre familieydelser af 1/7 1967 (Forhøjelse af børnetilskud).

I en tale på FTF's kongres opfordrer statsminister Hilmar Baunsgaard arbejdsmarkedets parter til at undersøge mulighederne for en nyordning af dyrtidsreguleringen og lover at holde igen over for tjenestemændene, hvis lønningerne på arbejdsmarkedet fastsættes under hensyn til Danmarks konkurrenceevne. Kongressen vedtager en resolution, der afviser manipulering med dyrtidstillægget.

28. – Undervisningsminister Helge Larsen fremsætter forslag til lov om uddannelse af børnehave- og fritidspædagoger. Den væsentligste ændring i forhold til den gældende ordning er forlængelse af uddannelsestiden fra 2 til 3 år.

Poul Dam (s. f.) fremsætter forslag om ændring af grundloven samt forslag om ændringer i forskellige valglove. Forsla-

gene drejer sig alle om en udvidelse af valgretten til visse grupper, der er helt eller delvis udelukket fra indflydelse på de offentlige anliggender.

Kommissionsdomstolen (nedsat 30/9) til klarlæggelse af de nærmere omstændigheder ved tilvejebringelsen af lokaler til kildeskattedirektoratet begynder sit arbejde.

Af en beretning afgivet af et folketingsudvalg fremgår det, at et stort flertal går ind for placering af en storlufthavn på Saltholm. Kun Det radikale Venstres medlemmer mener, at der også kan være tale om Sydamager og ønsker nye oplysninger, før afgørelse træffes.

Grosserer-Societetet, Industrirådet, Landbrugsrådet og Provinshandelskammeret har sendt et brev til statsminister Hilmar Baunsgaard, hvori de henleder opmærksomheden på, at et initiativ til oprettelse af et handelskammer i Østtyskland i givet fald måtte være et spørgsmål for erhvervsorganisationerne og ikke kan ske på basis af en regeringsbeslutning. Det tilføjes, at organisationerne ikke har planer om at etablere et handelskammer eller lign. i DDR (se 25/11).

29. – Finansminister Poul Møller fremsætter forslag til finanslov for finansåret 1969–70 og fremlægger samtidig budgetoverslag for 1970–71 og de følgende 2 finansår. Finanslovforslagets opstilling er ændret, således at de bevillinger, der tidligere var opført i de særlige paragraffer for anlægsudgifter, nu er overført til de respektive ministeriers paragraffer. Herved er der tilvejebragt overensstemmelse mellem finanslovforslag og budgetoverslag.

Grønlandsminister A. C. Normann fremsætter forslag om ændring af lov om mineralske råstoffer i Grønland.

30. – LO's formand Thomas Nielsen siger i en kommentar til statsministerens udtalelse (se 27/11), at fagbevægelsen ikke vil opgive den automatiske dyrtidsregulering, men vil have den forbedret.

December 1968

1. – Socialistisk Folkeparti afslutter en 2 dages kongres, hvor partiets stifter Aksel Larsen nedlægger formandshvervet. Til ny formand vælges den 45-årige ekspeditionssekretær i landsskatteretten, cand. jur. Sigurd Ømann. I sin tale til kongressen hævder Aksel Larsen, at SF har bidraget til en socialdemokratisk kursændring og siger, at SF i de 14 måneder, man samarbejdede med Socialdemokratiet, havde fået bekræftelse på, at der bør og kan samarbejdes inden for arbejderbevægelsen, og at eksistensen af to partier ikke betyder splittelse, men styrkelse.

Partiet Liberalt Centrum vedtager på et ekstraordinært landsmøde med 103 stemmer mod 24, 8 stemmer ikke, at opløse partiet, der siden valget 23/1 ikke har været repræsenteret i folketinget.

Fhv. udenrigsminister Per Hækkerup har sagt ja til posten som chef for FN's planlægningsarbejde til udbygning af den sydkroatiske region i Jugoslavien. Den socialdemokratiske folketingsgruppe har godkendt, at han fortsætter som socialdemokratisk folketingsmedlem.

5. – Der opnås enighed om de specielle krav i jern- og metalindustrien.

6. – Danmarks Rederiforening frafalder sit erstatningskrav på omkring 1,25 mill. kr. mod Dansk Styrmandsforening og Radiotelegrafistforeningen af 1917 i forbindelse med søfartskonflikten i maj.

9. – Den fg. forretningsfører for statstjenestemændenes centralorganisation I (»sølvsnorene«) udtaler, at forudsætningen for, at de kan godtage en ny tjenestemandslov bl. a. er, at tanken om indgreb i dyrtidsreguleringen opgives.

10. – Helge Nielsen (s.) fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ændring af sygeforsikringsloven, hvorefter maksimum for dagpengehjælpens størrelse fastsættes til 9/10 af den pågældendes daglige fortjeneste, og af ulykkesforsikringsloven, således at der som grundlag for erstatningsberegningen anvendes 9/10 af den pågældendes faktiske årsløn. Desuden skal reglerne om vente(karens)tid i de to love bortfalde.

Arbejdsmarkedets hovedorganisationer udtager de generelle krav til de kommende overenskomster: forkortelse af arbejdstiden, ændringer i holdskifteordningen, forhøjelse af tidlønnen, herunder lavtlønstillæg og ungarbejderlønninger, ligeløn for mænd og kvinder, forhøjet feriebetaling, afskedigelsesløn, uddannelsesfond, ændring af dyrtidsreguleringen og overenskomsternes varighed.

11. – Finansminister Poul Møller fremsætter forslag til lov om udskrivning af indkomst- og formueskat til staten for skatteåret 1969–70. Da kildeskatten skal træde i kraft 1/1 1970, skal personer efter forslaget kun betale indkomst- og formueskat til staten for 1. halvår af skatteåret 1969–70. Skatterne foreslås i øvrigt udskrevet efter de samme regler som for skatteåret 1968–69. Også reglerne om børnetilskud og persontilskud skal efter forslaget kun gælde for 1. halvår af skatteåret 1969–70, og de foreslåede tilskudsbeløb er derfor halvt så store som de tilsvarende tilskudsbeløb for 1968–69. Finansministeren fremsætter endvidere forslag om ændring af lov om almindelig omsætningsafgift. Detailhandelens ønske om en ændring af faktureringsreglerne, således at de fakturaer, detailhandlerne modtager fra deres leverandører, angiver varepriserne inkl. moms, er søgt imødekommet ved at gøre det valgfrit for virksomhederne, om de vil anføre afgiftsbeløbet særskilt på fakturaerne, eller om de vil nøjes med at anføre, at afgiften er 1/9 af det samlede beløb. Finansministeren fremsætter også forslag til lov om afgift af spiritus og forslag om ændring af lov om afgift af spiritus, vin og øl. Herefter afløses den gældende spiritusbeskatning både efter indholdet af alkohol og efter værdi af en ren mængdebeskatning efter varernes alkoholindhold. Afgiftssatserne foreslås sat til 81,30 kr. pr. l af 100 pct. alkoholstyrke for akvavit og snaps og til 120 kr. pr. l af 100 pct. alkoholstyrke for anden spiritus. Afgiftsbelastningen for akvavit og snaps vil herefter blive ca. 10 pct. lavere end under den gældende beskatning.

Forsvarsminister Ninn-Hansen fremsætter forslag til lov om forsvarets personel, der indfører 2 linieofficersgrupper, A-linien og B-linien, hvor opdelingen alene refererer til de pågældendes grunduddannelse. Officerer af B-linien skal bestride de mere praktisk betonede officersopgaver og kan ikke avancere ud over majorgraden. Reserveofficerer, som der – som hidtil – navnlig vil være brug for i det mobiliserede forsvar, skal være reserve både for A-linien og B-linien.

Handelsminister Knud Thomsen fremsætter forslag om ændring af lov om Danmarks erhvervsfond, hvorefter det beløb, inden for hvilket eksportkreditrådet kan give garantier og kautioner, forhøjes fra 5 til 6,5 milliarder kr. Ministeren oplyser, at 58 pct. af de totale garanti- og kautionsforpligtelser vedrører skibskontrakter.

Boligminister Hastrup fremsætter forslag om ændring af lov om boligbyggeri, forslag om ændring i lov om midlertidig regulering af boligforholdene samt forslag om ændring i lov om leje. Forslagene til ændringer i de 3 love, der blev gennemført i 1967 som led i boligforliget af 18/1 1966, må først og fremmest ses i forbindelse med bestræbelserne for at fremme saneringen (se 27/11), bl. a. derved, at Grundejernes Investeringsfond og Det almennyttige Byggeris Landslånefond skal kunne medvirke til finansiering af saneringsopgaver. Endvidere foreslås det almennyttige byggeris kvote på 12.000 lejligheder om året forøget med 1000 lejligheder som et særligt bidrag til løsning af de udsaneredes genhusningsproblemer.

Endelig foreslås i boligreguleringsloven en ændring, der skal hindre handel med dårlige ejerlejligheder. Kommunerne bemyndiges til at forbyde opdeling og salg af ejendomme opført før 1930 som ejerlejligheder, hvis disse lejligheder savner elementære installationer som f. eks. toilet, og der indføres bøde- og hæftestraf for salg af ejerlejligheder til urimelig overpris.

Lønnings- og pensionsminister Hastrup udtaler ved fremsættelsen af forslag til normeringslov for finansåret 1969–70, at tjenestemandskommissionen i overensstemmelse med regeringens anmodning sigter mod at afgive delbetænkninger, der kan danne grundlag for fremsættelse af forslag efter årsskiftet til nye love om statens tjenestemænd og om tjenestemandspension.

Ministeren for offentlige arbejder fremsætter forslag til lov om udbygning af Københavns lufthavns banesystem til et beløb af ca. 100 mill. kr. Herudover skal der i Kastrup anvendes ca. 250 mill. kr. til nye anlæg, indtil en ny storlufthavn kan tages i brug.

Landbrugsminister Peter Larsen fremsætter forslag til lov om bortfald af hartkorn og matrikelskyld.

12. – Grønlandsminister A. C. Normann fremsætter forslag til lov om begrænsning af alkoholforbruget i Grønland og forslag til lov for Grønland om afgift af motorkøretøjer. Efter det første forslag kan Grønlands landsråd udarbejde og grønlandsministeren stadfæste vedtægter om rationering af varer, der indeholder eller er egnet til fremstilling af alkohol.

Justitsminister Thestrup fremsætter en række lovforslag. Ved forslag om ændring i lov om konkurs m. v., hvortil slutter sig forslag om ændring af forskellige bestemmelser om fortrinsret i tilfælde af konkurs m. v., bliver lønkrav, herunder feriegodtgørelse, den eneste privilegerede fordring, medens lønkrav hidtil har skullet konkurrere på lige fod med bl. a. krav på skatter og afgifter. Ved forslag om ændring af færdselsloven bestemmes bl. a., at påbudt anordning til tyverisikring skal være sat i funktion, når føreren forlader køretøjet. Bestemmelser om installation af tyverisikring kan fastsættes administrativt, og ministeren oplyser, at der kun vil blive stillet krav om installering af særlig tyverisikring i nye køretøjer, når ordningen sættes i kraft. Ved forslag om ændring af lov om hunde foreslås hundeskatten fuldstændig ophævet både på landet og i byerne fra 1/1 1970. Ved et forslag om ændring i borgerlig straffelov bestemmes, at der kan idømmes indtil 6 års fængsel for personer, som til et større antal personer eller mod betydeligt vederlag eller under andre skærpende omstændigheder overdrager narkotika til andre, og ved et andet forslag om ændring i borgerlig straffelov ophæves det generelle forbud mod salg af pornografiske billeder fra 1/4 1969, men den, der sælger utugtige billeder eller genstande til en person under 16 år, straffes med bøde. I sin fremsættelse nævner ministeren, at Københavns politivedtægt og den nye normalpolitivedtægt yder beskyttelse mod krænkende vinduesudstillinger, at radiorådets sammensætning vil være garanti mod billedpornografi i fjernsynet, og at der gennem bevillingssystemet er mulighed for at skride ind mod pornografi i biograferne.

24. – Typografernes hovedkrav til de kommende overenskomster er social sikring mod den nye teknik.

ØKONOMI OG POLITIK

POLITISKE OG ØKONOMISKE
KVARTALSOVERSIGTER

42. ÅRGANG
1968

UDGIVET AF
SELSKABET FOR HISTORIE OG
SAMFUNDSØKONOMI

SELSKABET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI

MUNKSGAARDS FORLAG A/S

PERSON- OG SAGREGISTER

Abernathy, Ralph D., amr. pol., 257.
Agnew, Spiro T., amr. pol., 383.
Aichi, Kiichi, jap. udenrigsmin., 471.
Aitio, Paavo, finsk kommunikationsmin., 119.
Alenius, Ele, finsk vicefinansmin., 119.
Algeriet: Mers-el-Kebir, 116. Storbritannien, 259.
Allon, Yigal, israelsk ministerpræs., 278.
Almogi, Joseph, israelsk arbejdsmin., 378.
Alvarado, Juan Velasco, peruviansk præs., 464.
Andersen, Anders, dansk pol., 128, 130, 279.
Andersen, Kaj, dansk pol., 126, 474.
Andersen, K. B., dansk pol., 125, 132, 387, 475, 477.
Andersen, Niels, dansk pol., 123.
Aref, Abdul Rahman, irakisk pol., 380.
Arguedas, Antonio, boliviansk indenrigsmin., 381.
Arias, Arnulfo, panamansk præs., 264, 466.
Aura, Teuvo, finsk pol., 263.
Australien: Regeringsomdannelse, 119. Vietnamkrigen, 266.

al-Bakr, Ahmed Hassan, iransk præs., 388.
Ball, George W., amr. dip., 260.
Barein: Føderationsplaner, 119.
Barrientos Ortuño, René, boliviansk præs., 381.
Barrios, Gonzalo, venezuelansk pol., 472.
Baudouin, belgisk konge, 118.
Baunsgaard, Bernhard, dansk pol., 474, 483.
Baunsgaard, Hilmar, dansk statsmin., 124, 125, 126, 127, 128, 131, 132, 133, 135, 269, 276, 277, 278, 386, 390, 392, 394, 474, 476, 477, 482, 483, 484.
Belaúnde Terry, Fernando, peruviansk pol., 464.
Belgien: Guldprisen, 120. Regeringsdannelse, 267. Valg, 117, 121.
Benda, Ernst, vesttysk indenrigsmin., 257.
Benedikte, dansk prinsesse, 125.
Bermuda: Valg, 265.
Biafra, se Nigeria.
Bidault, George, fransk pol., 265.
Bilak, Vasil, tjekkisk pol., 382.
Billères, René, fransk pol., 266, 288.
Bjarnason, Sigurd, islandsk pol., 128.
Bjerregård, Søren, dansk pol., 274.
Bjøl, Erling, dansk prof., 51.
Blout, Winston, amr. pol., 472.
Bock, Fritz, østrisk vicekansler, 155.
Boeynants, Paul Vanden, belgisk premiermin., 117, 118, 122.
Bokassa, Jean Bedel, præs. i Centralafr. Rep., 257.
Bolivia: Regeringsomdannelse, 381.
Bomholt, Julius, dansk pol., 123.
Bourguiba, Habib, tunesisk præs., 261.
Boutros, Fouard, libanesisk udenrigsmin., 117.
Boyle, Edward, britisk pol., 260.
Brandt, Willy, vesttysk udenrigsmin., 121.
Brauer, Kurt, dansk pol., 133.
Brazilien: Devaluering, 114.
Bresnjev, Leonid, sovj. partisekr., 382.
Brown, George, britisk pol., 120.
Buchman, Kurt, vesttysk pol., 385.
Budtz, Hanne, dansk pol., 126, 474.
Buhl, Jens, dansk advokat, 278.
Burma: Ny forfatning, 471.
Bury, Leslie, australsk min., 114.

Caetano, Marcello, portugisisk min. præs., 385.
Canada: Regeringsomdannelse, 258. Valg, 267.
Capitant, René, fr. justitsmin., 262, 266, 379.
Cartwright, Dorwin, amr. sociolog, 30.
Cassel, Leif, svensk pol., 128.
Castle, Barbara, britisk arbejdsmin., 258, 467.

Ceausescu, Nicolae, rumænsk statschef, 379, 381.
Centralafrikanske Republik: Unionen af Centralafrikanske Stater, 257.
Černik, Oldrich, tjekkisk ministerpræs., 258, 382, 384, 464, 465, 470.
Chamoun, Camille, libanesisk pol., 466.
Chehab, Faud, libanesisk pol., 466.
Christensen, Henry, dansk pol., 125, 131.
Clifford, Clark, amr. forsvarsmin., 115, 468.
Cohn-Bendit, Daniel, fr.-tysk studenterleder, 265, 286.
Colombo, Emilio, italiensk finansmin., 267.
Congo (Brazzaville): Opløsning af parlamentet, 383, Storbritannien, 259.
Congo (Kinshasa): Unionen af Centralafrikanske Stater, 257.
Costa e Silva, Artur da, braziliansk præs., 473.
Couve de Murville, Maurice, fr. premiermin., 262, 357, 379, 471.
Craig, William, nordisk indenrigsmin., 465, 469, 472.
Crossman, Richard, britisk min., 258, 467.
Cypern: Præsidentvalg, 119.
Cyrankiewicz, Josef, polsk ministerpræs., 258.

Dahlgaard, Lauge, dansk arbejdsmin., 125, 132, 271, 273, 387, 389, 476, 478.
Dahlgaard, Tyge, dansk dipl., 278.
Dahomey: Valg, 380.
Dam, Peter Mohr, færøsk pol., 123, 130, 480.
Dam, Poul, dansk pol., 129, 133, 273, 274, 474, 475, 483.
Danmark: Administrationsråd, 386. Afskrivningsloven, 268, 275, 481. Arbejdsmarkedet, 127, 130. Arbejdsmarkedsforhandlinger, 122. Avancestoplovgivning, 474. Beskæftigelsen, 102, 277, 391. Betalingsbalancen, 96 f. Boligsikring, 135. Byggelov, 269. Chaufførstrejke, 387. DDR, 128, 479. Diskonto, 134, 278, 391. DSB, 480. EEC, 393. EFTA, 482. Efterspørgslen, 102. Eksport til Vesttyskland, 278. Finanslov, 126, 128 f., 135, 271, 476, 484. Folketingsvalg, 122 f. Forbrugsskatter, 476. Forsvar, 132, 134, 135, 270, 278, 393, 480. Forsvarsforlig, 130. Færøerne, Valg, 123. Grundværdi, 483. Grækenland, 129. Grønland, 123, 270, 276, 387, 475, 486. HF, 271. Ikke-spredningstraktat, 476. Indkomstpolitik, 139. Indkomstskat, 126, 475. Investeringsfradrag, 478. Kildeskat, 129, 130, 131, 132, 276, 475, 481. Kommunalinddeling, 269, 476 f., Kommunallovkommissionen, 131. Kommunalreform, 389. Konkurslovgivning, 486. Kontinentalsoklen i Nordsøen, 478. Landbruget, 97, 128, 132, 133, 134, 135, 268, 279, 389, 392, 421 ff. Landsplanlægning, 481. Ligningslov, 268, 478. Lukkelov, 132. Markedsspm., 128. Merværdiafgift, 131. Monopollovgivning, 126. Monopoltilsynet, 474. Nationalbanken, 107, 386. NATO, 268, 388, 393, 475. Nordisk union, 269, 389, 477, 482. Nordvietnam, 135. Normeringslov, 485. Obligationer, 271, 390. Offentlig forsorg, 481. Omsætningsafgift, 272. Opsparing, 133. Overenskomstforhandlinger, 485. Pengeinstituterne, 107. Pensioner, 474. Regeringens tiltrædelseserklæring, 125. Regeringsdannelse, 124 ff. Reguleringspristal, 100 f, 127. Renten, 134. Renteaftale, 122, 128. Retsplejeloven, 133. Saneringslov, 483. Sikkerhedspolitik, 476. Skattepolitik, 387, 485. Stempelafgift, 271. Storlufthavn, 273. Strejke, 271. Sømandsstrejke, 272, 274, 275, 387. Telefonstrejke, 276. Thulesagen, 276, 277, 278, 387. Tjekkoslovakiet, 389 f. Tjenestemandslov, 484. Tjenestemandsreform, 269. Told, 270. Trontalen, 474. Udenlandske lån, 388. Udenrigspolitik, 268, 276. Ulandsbistand, 129, 274, 478. Undervisning, 132, 133. Ungdommens Uddannelsesfond, 273. USA, 126. Valgretsalder, 474, 480. Vandforsyningslov, 475. Ægteskabslovgivning, 272. Økonomisk politik, 130, 131, 475. Økonomiske Råd, 129. Økonomiske situation, 95 ff, 248 ff, 359 ff, 447 ff.
Dayan, Moshe, israelsk forsvarsmin., 116.
Debré, Michel, fr. udenrigsmin., 262, 379, 471.
Defferre, Gaston, fr. pol., 266, 288.
Dinesen, Erling, dansk pol., 274, 275.
Djurhuus, Hakun, færøsk pol., 123.

Djurhuus, Kristjan, færøsk pol., 480.
Dönges, Theophilus Ebenhaezer, sydafr. præs., 115.
Dubček, Alexander, tjekkisk partisekr., 114, 118, 258, 263, 380, 381, 382, 384, 464, 470.
Dutschke, Rudi, tysk studenterleder, 259.
Duval, Gaeton, mauritansk pol., 120.
Dzur, Martin, tjekkisk general, 258, 263, 379, 382.

Eban, Abba, israelsk udenrigsmin., 260.
Eddé, Raymond, libanesisk min., 466.
EEC: beslutningstræfning i, 4 ff. Kommissionen, 3 ff. Rådet, 4 ff. Spaak-rapporten, 7.
Eldjarn, Kristjan, islandsk præs., 267.
Elmer, Olaf B., dansk advokat, 278.
Enriques, Camilo Pance, ecuadoriansk pol. 265.
Erban, Euzen, tjekkisk pol., 470.
Erhard, Ludwig, vesttysk pol., 13.
Eriksen, Erik, dansk pol., 123.
Erlander, Tage, svensk statsmin., 383.
Eshkol, Levi, israelsk ministerpræs., 115, 260.
EURATOM, 5, 6.
Evdokas, Takis, cypriotisk pol., 119.
Eyskens, Gaston, belgisk premiermin., 267.

Fagerholm, K.-A., finsk pol., 118.
Fauré, Edgar, fr. landbrugsmin., 262, 379, 472.
Federspiel, Per, dansk pol., 268.
Fenneberg, Paul, dansk pol., 480.
Finch, Robert, amr. pol., 472.
Finland: Fuldmagtslov, 259. Præsidentvalg, 115. Kommunalvalg, 465.
Fischer, Paul, dansk dipl., 112, 390.
Fog Pedersen, Arne, dansk kirkemin., 125, 127.
Forenede Arabiske Republik: Israel, 471. Regeringsomdannelse, 121. Rydning af Suezkanalen, 114.
Fortas, Abe, amr. højesteretspræs., 267, 464.
Fouché, Christian, fr. indenrigsmin., 261.
Fouché, Jacobus Johannes, sydafr. præs., 118.
Fowler, Henry, amr. finansmin., 114.
Frankrig: Betalingsbalancen, 88 ff. Regeringsomdannelse, 262, 379. Rømning af Mers-el-Kebir, 116. Strejke, 261, 286. Studenterrevolte, 261, 265, 266, 285 ff, 470, 473. Valg, 266. Valutakrise, 471. Venstreføderationen, 116, 118. Økonomiske situation, 80 ff, 356 ff.
Fraser, J. M., australsk undervisningsmin., 119.
Frederik André Henrik Christian, 276.
From, Simon, dansk pol., 126, 474.
Fukuda, Takeo, japansk finansmin., 471.

Gallo, Miguel Mujica, peruviansk præs., 464.
Gatti, Carlos Caballero, paraguayansk pol., 118.
de Gaulle, Charles, fr. præs., 10, 261, 471.
Gemayel, Pierre, libanesisk min., 466.
Gersing, Jørgen, dansk embedsmand, 278.
Giscard d'Estaing, Valéry, fr. pol., 260, 290, 379.
Goldberg, Arthur J., amr. dipl., 260.
Gorse, George, fr. informationsmin., 262.
Gorton, John G., australsk premiermin., 114, 118.
Gram, Victor, dansk pol., 134.
Gretsjko, Andrej, sovjetisk general, 263.
Grünbaum, Henry, dansk pol., 131.
Grækenland: Folkeafstemning, 385. Forfatningsudkast, 120.
Guéna, Yves, fr. informationsmin., 262.
Guinea: Organisationen af stater omk. floden Senegal, 257.
Guldberg, Ove, dansk min. for offentlige arb., 125, 133, 273, 274, 275, 481, 483.
Gunter, Ray, britisk min., 258, 267.
Gurion, Ben, israelitisk pol., 115.

el-Hadi, Imam, sudanesisk pol., 263.
Hajek, Jiri, tjekkisk udenrigsmin., 258, 384.
Hallstein, Walter, vesttysk pol., 12.
Hansen, Holger, dansk pol., 133.
Hansen, Urban, dansk pol., 277.
Harald, norsk kronprins, 121, 383.
Hardin, Clifford, amr. pol., 472.
Harper, William, rhodesisk pol., 378.
Harriman, Averell, amr. dipl., 257, 262, 263, 266.
Hart, Judith, britisk pol., 467.

Hartling, Poul, dansk udenrigsmin., 124, 126, 129, 134, 268, 276, 277, 278, 386, 387, 390, 392, 393, 479, 481, 482.
Hasluck Paul, australsk min., 114.
Hastrup, Aage, dansk boligmin., 125, 129, 269, 271, 389, 390, 481, 483, 485, 486.
Hauch, Viggo, dansk pol., 389.
Haugaard, Svend, dansk pol., 133.
Haunstrup Clemmensen, Erik, Dansk pol., 125, 131, 390, 475, 476.
Heath, Edward, britisk pol., 261.
Heinemann, Gustav, vesttysk justitsmin., 470.
Heinike, Svend, dansk 'pol.', 392
Hélou, Charles, libanesisk præs., 117, 466.
Helveg Petersen, K., dansk kulturmin., 112, 124, 125, 129, 274, 476, 478, 479, 481.
Helveg Petersen, Niels, dansk pol., 474, 475.
Hendrych, Jiri, tjekkisk pol., 258.
Hersh, Seymour, amr. journalist, 277.
Hertling, Knud, dansk pol., 123.
Hetzenauer, Franz, østrigsk indenrigsmin., 115.
Hickel, Walter, amr. pol., 472.
Hirsch, Étienne, fr. adm., 10.
Höcherl, Hermann, vesttysk landbrugsmin., 387.
Hoffmeyer, Erik, dansk nationalbankdir., 386.
Holland: Guldprisen, 120.
Holt, Harold, australsk premiermin., 114.
Homans, George C., amr. sociolog, 33 ff.
Hughes, Cledwyn, britisk min., 258.
Humphrey, Hubert H., amr. vicepræs., 261, 383, 469.
Hurwitz, Stephan, dansk ombudsmand, 131.
Husák, Gustav, viceministerpræs., 382 384, 464, 470.
Hækkerup, Per, dansk pol., 123, 125, 126, 132, 268, 276, 279, 479, 482, 484.

Ibarra, José Maria Velasco, ecuadoriansk præs., 265.
Indien: Pakistan, 118.
Indra, Alois, tjekkisk pol., 382.
Irak: Kurderne, 383. Statskup, 380. Storbritannien, 260.
Island: Devaluering, 469.
Israel: Ahdut Avoda, 115, Antiguerillaaktivitet, 259 f. Athenepisoden, 471, Beirutepisoden, 471. Jordan, 121, 471. Mapai, 115. Partidannelse, 115. Rafi, 115. Regeringsdannelse, 378. Tyveårsdagen for selvstændighed, 260. Rydning af Suezkanalen, 114.
Italien: Guldprisen, 120. Valg, 119, 264.

Japan: Regeringsomdannelse, 471, Valg, 378.
Jeanneney, Jean-Marcel, fr. min., 379.
Jedrychowski, Stefan, polsk udenrigsmin., 473.
Jenkins, Roy, britisk finansmin., 115, 471.
Jensen, Asker, dansk pol., 125.
Jensen, Jens Peter, dansk pol., 392.
Jespersen, Knud, dansk pol., 390.
Jirmenez, Pérez, venezuelansk pol., 472.
Johnson, Lyndon B., amr. præs., 114, 115, 116, 120, 121, 257, 258, 262, 263, 267, 278, 393, 467.
Jonsson, Emil, islandsk udenrigsmin., 466.
Jordan: Israel, 121.
Joxe, Louis, fr. justitsmin, 262.
Jugoslavien: Vesttyskland, 116, Økonomiske situation, 237 f.
Juva, Mikka, finsk pol., 263.

Kannellopoulos, Panayotis, græsk pol., 120.
Karami, Rashid, libanesisk finansmin., 117.
Karjalainen, Ahti, finsk udenrigsmin., 119.
Katzenbach, Nicholas, amr. vicemin., 114.
Kaunda, Kenneth, zambiansk præs., 386.
Keita, Modibo, malisk præs., 471.
Kekkonen, Urho, finsk præs., 115, 118, 119.
Kennedy, David, amr. pol., 472.
Kennedy, Edward, amr. pol., 381.
Kennedy, Robert, amr. pol., 120, 265.
Kiesinger, Kurt Georg, vesttysk forbundskansler, 121, 278, 378.
King, Martin Luther, amr. pol., 257.
Kjær Rasmussen, Svend Erik, dansk pol., 133, 477, 479.
Klaus, Josef, østrigsk forbundskansler, 115.
Kling, Herman, svensk justitsmin., 391.
Koch, Bodil, dansk pol., 386, 479.
Koivisto, Mauno, finsk statsmin., 118, 119, 259, 465.
Koren, Stephan, østrigsk finansmin., 115.

Kosygin, Alexei, sovjetisk ministerpræs., 382, 465.
Krag, J. O., dansk pol., 112, 124, 125, 127, 128, 130, 132, 134, 135, 270, 271, 275, 388, 392, 393 482.
Kriegel, Frantiček, tjekkisk pol., 382.
Kriegel, Jaroslav, tjekkisk pol., 258.
Kristensen, Axel, dansk pol., 393.
Kristensen, Thorkil, dansk prof., 392.
Kubitschek, Juscelino, brasiliansk pol., 473.
Kucera, Bohuslaw, tjekkisk justitsmin., 382.
Kütchük, Paul, cypriotisk vicepræs., 119.
Kyprianou, Spyros, cypriotisk viceudenrigsmin., 390.

Lacerda, Carlos, brasiliansk pol., 473.
Laird, Melvin, amr. pol., 472.
Lange, Morten, dansk pol., 124, 126, 474.
Larsen, Aksel, dansk pol., 124, 125, 126, 373, 390, 474, 476, 484.
Larsen, Arne, dansk pol., 127, 475.
Larsen, Helge, dansk undervisningsmin., 125, 129, 130, 133, 272, 483.
Larsen-Ledet, Camma, dansk pol., 123.
Larsen, Peter, dansk landbrugsmin., 125, 128, 133, 478, 486.
Lecanuet, Jean, fr. pol., 260.
Le Duc Tho, nordvietnamesisk pol., 266.
Lee Kuan Yew, singaporeansk premiermin., 259.
Lenarts, Josef, tjekkisk ministerpræs., 258.
Leone, Giovanni, italiensk ministerpræs., 267, 470.
Leskinen, Väinö, finsk industrimin., 119.
Libanon: Beirutepisoden, 471. Regeringskrise, 466. Regeringsskifte, 117.
Liberman, Yevsei, sovjetisk økonom, 231.
Lind, Nathalie, dansk socialmin., 123, 125, 474, 481, 483.
Linnamo, Jussi, finsk min., 120.
Liu Shao-chi, kinesisk pol., 467.
Lomsky, Bohumír, tjekkisk general, 258.
Longford, Francis, britisk lord, 115.
Lübke, Heinrich, vesttysk forbundspræs., 257, 470.
Lücke, Paul, vesttysk indenrigsmin., 121, 257.
Luxembourg: Parlamentsvalg, 472.
Lynch, Jack, irsk premiermin., 465.
Lysholt Hansen, Ralph, dansk pol., 476.

Madsen, Christian, dansk pol., 480.
Magtanalyse: 29 ff.
el-Mahdi, Saddik, sudanesisk pol., 66, 263.
Mahgoub, Mohammed Ahmed, sudanesisk præs., 264.
Makarios, cypriotisk præs., 119, 390.
Mali: Org. af stater omk. floden Senegal, 257. Statskup, 471. Storbritannien, 259.
Malraux, André, fr. kulturmin., 262, 379.
Marcellin, Raymond, fr. indenrigsmin., 262, 379.
Margrethe, dansk tronfølger, 276.
Marotis-Lanas, Konstantin, græsk pol., 388.
Martin, Paul, canadisk min., 258.
Marx, Karl, tysk filosof, 230.
Massemba-Debat, Alphonse, congolesisk præs., 383.
Matthiasen, Niels, dansk pol., 129.
Mauretanien: Org. af Staterne omk. Floden Senegal, 257. Storbritannien, 259.
Mauritius: Optagelse i FN, 260, Selvstændighed, 120.
McCarthy, Eugene, amr. pol., 120, 265, 408 ff.
McEwen, John, australsk vicepremiermin. 119.
McGovern, George, amr. pol., 383.
McNamara, Robert, amr. adm., 31, 115, 117.
Medici, Guiseppe, italiensk udenrigsmin., 267.
Meïr, Golda, israelsk pol., 378.
Mende, Erich, vesttysk pol., 116.
Mendès-France, Pierre, fr. pol., 266, 288.
Messmer, Pierre, fr. forsvarsmin., 262, 379.
Miettunen, Martti, finsk landbrugsmin., 119.
Mitchel, John, amr. pol., 472.
Mitterand, François, fr. pol., 118, 266, 288, 470.
Mitterer, Otto, østrigsk handelsmin., 115.
Mlynar, Zdenek, tjekkisk pol., 470.
Mobuto, Joseph, congolesisk præs., 257.
Mollet, Guy, fr. pol., 266, 288, 473.
Moltke, Kai, dansk pol., 126, 133, 135, 268, 391, 475, 476.
Mondjo, Nicolas, congolesisk udenrigsmin., 383.
Morgenthau, Hans J., amr. prof., 35, 52.

Møller, Per, dansk pol., 393.
Møller, Poul, dansk finansmin., 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 268, 270, 271, 272 387 388 475, 476, 478, 479, 481, 482, 483, 484, 485.
Mørk, Niels, dansk pol., 481.

Nasser, Gamal Abdul, egyptisk præs., 259.
Nauru: Selvstændighed, 116.
al-Nayef, Abdul Razak, irakisk premiermin., 380.
Nenni, Pietro, italiensk pol., 467, 470.
New Zealand: Vietnamkrigen, 266.
Nguema, Francisco Macias, ækvatorial guineansk præs., 466.
Nguyen Cao Ky, sydvietnamesisk vicepræs., 468, 472.
Nguyen Duy Trinh, nordvietnamesisk udenrigsmin., 117, 135.
Nguyen Ngoc Loan, sydvietnamesisk general., 263.
Nguyen Thi Binh, vietnamesisk diplomat, 468.
Nguyen Van Loc, sydvietnamesisk premiermin., 264.
Nguyen Van Thieu, sydvietnamesisk præs., 257, 264, 468.
Nguyen Viet Dong, nordvietnamesisk pol., 386.
Nguyen Xuan Thuy, nordvietnamesisk min., 262, 263.
Nicholas, Harry, britisk pol., 381.
Nielsen, Hans Carl, dansk pol., 270.
Nielsen, Helge, dansk pol., 482, 485.
Nielsen, Johan, færøsk pol., 130.
Nielsen, K. Axel, dansk pol., 475.
Nielsen, Thomas, dansk LO-formand, 269, 275, 392, 482, 484.
Nieto, Andrés Fernandez Córdova, ecuadoriansk pol., 265.
Nigeria: Borgerkrig, 259, 261, 267. Tanzania, 259.
Ninn-Hansen, Erik, dansk forsvarsmin., 125, 134, 277, 278, 391, 393, 479, 480, 485.
Nixon, Richard M., 117, 120, 383, 398 f., 468, 469, 472.
Nogueira, Franco, portugisisk udenrigsmin., 385.
Nordirland: Uroligheder, 469.
Nordisk Råd: 128 f.
Nordkorea: Pueblo-affære, 116.
Nordvietnam: Fredsforhandlinger, 262. Krigen, 257.
Normann, A. C., dansk fiskerimin., 124, 125, 129, 134, 271, 475, 484, 486.
Novotny, Antonin, tjekkisk pol., 114, 121, 258, 263.
Nu Win, burmesisk general, 471.
Nyboe Andersen, Poul, dansk økonomimin., 125, 128, 131, 133, 269, 270. 273, 386, 477, 479, 482.
Nyere, Julius, tanzaniansk præs., 378.
Nørby Christensen, P., dansk pol., 482.
Nørgaard, Ivar, dansk pol., 389, 482.

Ochab, Edward, polsk præs., 258.
Ohira, Masayoshi, jap. handelsmin., 471.
Ojukwu, Chukwuemeka, biafransk statschef, 259, 261.
Olesen, Kjeld, dansk pol., 482.
O'Neill, Terence, nordirsk premiermin., 469, 472.
Ortoli, François, fr. finansmin., 262, 379.
Oweini, Hussein, libanesisk udenrigsmin., 466.

Paasio, Rafael, finsk statsmin., 155, 118, 119.
Panama: Præsidentvalg, 264, Statskup, 466.
Papadopoulos, Georgios, græsk ministerpræs., 120, 385.
Papandreou, Georgios, græsk pol., 120, 468.
Paraguya: Valg, 118.
Parkistan: Indien, 118.
Parsons, Talcott, amr. sociolog, 31.
Partanen, J. F., finsk vicesocialmin., 119.
Pearson, Lester, canadisk premiermin., 258.
Peart, Fred, britisk min., 258.
Peru: Ny regering, 464.
Petersen, Gert, dansk pol., 268, 475.
Petersen, Samuel, færøsk pol., 480.
Peyrefitte, Alain, fr. undervisningsmin., 262, 287.
Pham Dang Lam, sydvietnamesisk diplomat, 472.
Phan Quang Dan, sydvietnamesisk pol.. 264.
Philip, Kjeld, dansk prof., 269.
Philippinerne: Malaysia, 380 f. Vietnamkrigen, 266.

Pinila, José Maria, panamansk præs., 466.
Pinto, Alfredo Vaz, portugisisk statsmin., 385.
Pipinelis, Panayotis, græsk udenrigsmin., 481.
Pitsinki, Kaarlo, finsk pol., 118.
Podgorny, Nicolaj, sovjetisk præs., 382.
Polen: Regeringsomdannelse, 258. Tjekkoslovakiet, 263.
Pompidou, George, fr. pol., 261, 262, 287, 379.
Portugal: Regeringsomdannelse, 385.
Powell, Enoch, britisk pol., 260.

Qatar: Føderationsplaner, 119.

Rahman, Ali Abdul, sudanesisk vicepremiermin., 264.
Ramberg, Kurt, dansk forsvarschef, 393.
Ramgoolam, Seewoosagur, mauritiansk premiermin., 120.
Rapacki, Adam, polsk udenrigsmin., 473.
Rapoport, Anatole, amr. prof., 51.
Rasmussen, Hans, dansk pol., 394.
Rasmussen, Karl Max, dansk pol., 477.
Raunio, Eino, finsk finansmin., 119.
Rebelo, Sa Viana, portugisisk forsvarsmin., 385.
Reich, Ebbe, dansk pol., 274, 278.
Reimann, Ernst, tysk pol., 385.
Reintoft, Hanne, dansk pol., 391, 475, 476.
Restivo, Franco, italiensk indenrigsmin., 267.
Revilla, Antonio Gonzales, panamansk pol., 264.
Rhodesia: FN-resolution, 265. Forfatningskommission, 259. Storbritannien, 470.
Riad, Mahmoud, egyptisk udenrigsmin., 386.
Richard, tysk prins, 125.
Robinson, Walter, bermuda pol., 265.
Robles, Marco Aurelio, panamansk pol., 264.
Roche, Jean, fr. prof., 261.
Rochet, Waldeck, fr. pol., 118, 380.
Rockefeller, Nelson, amr. pol., 117, 120, 383, 398 ff.
Rodriguez, Rafael Caldera, venezuelansk præs., 472.
Rogers, William P., amr. pol., 472.
Rosing, Nikolaj, dansk pol., 123.
Ross, Else-Merete, dansk pol., 268.
Rostow, Eugene, amr. statssekr., 114.
Rueff, Jaques, fr. økonom, 91.
Rufinelle, Carlos Levi, paraguayansk pol., 118.
Rumor, Mariano, italiensk ministerpræs., 470, 473.
Rusk, Dean, amr. udenrigsmin., 114, 116, 266, 473.

Sadovsky, Stefan, tjekkisk pol., 470.
Salazar, António, portugisisk præs., 385.
Samudio, David, panamansk pol., 264.
Sanchez, Ernesto Montagne, peruviansk ministerpræs., 464.
Sapir, Pinhas, israelsk pol., 378.
Saragat, Giuseppe, italiensk præs., 119, 470.
Sato, Eisaku, japansk premiermin., 471.
Sauvageot, Jaques, fr. studenterleder, 286.
Scheel, Walter, vesttysk pol., 116.
Schlütter, Poul, dansk pol., 268, 479.
Schmitz, Wolfgang, østrisk finansmin., 115.
Schröder, Gerhard, vesttysk forsvarsmin., 470.
Schultz, George, amr. pol., 472.
Schumann, Maurice, fr. socialmin., 262, 379.
Schütz, Klaus, vesttysk pol., 259, 385.
Schweiz: Guldprisen, 120.
Sconics, Franz, østrigsk indenrigsmin., 115.
Segers, Paul-Willem, belgisk pol., 118.
Seidenfaden, Gunnar, dansk diplomat, 278.
Senegal: Org. af Staterne omk. Floden Senegal, 257. Præsidentvalg, 119.
Senghor, Leopol Sedar, senegalesisk præs., 119.
Shackleton, Edward, britisk lord, 115.
Sharef, Zew, israelsk finansmin., 378.
Sharp, Mitchell, canadisk udenrigsmin., 258.
Sheba, Mehmet, albansk ministerpræs., 384.
Short, Edward, britisk min., 258.
Sigsgaard, Erik, dansk pol., 131, 133, 474, 479.
Sik, Ota, tjekkisk økonom, 232, 258, 305 ff, 384, 465.
Simonen, Aarre, finsk justitsmin., 119.

Sinclair, Ian, australsk transportmin., 119.
Singapore: Valg, 259.
Sirén, Eino, finsk pol., 128.
Sirhan, Sirhan Bishara, jordaner, 265.
Skytte, Karl, dansk pol., 124, 125, 126, 391, 392, 474.
Smith, Ian, rhodesisk premiermin., 465.
Smrkovsky, Josef, tjekkisk pol., 381, 382, 384, 470.
Snedden, B. M., australsk min., 114.
Sovjetunionen: Ikke-spredningstraktat, 378. Tjekkoslovakiet, 379, 384, 464. Økonomiske situation, 233.
Spaček, Josef, tjekkisk pol., 382.
Spanien: Gibraltar, 264. Spansk Guinea, 379.
Spychalski, Marian, polsk præs., 258.
Stans, Maurice, amr. pol., 472.
Stewart, Michael, britisk udenrigsmin., 120, 466.
Stinus, Arne, dansk pol., 479.
Storbritannien: Gibraltar, 264. Guldprisen, 120. Immigrationslove, 119, 260. Kommunalvalg, 264. Oversøiske styrker, 115. Regeringsomdannelse, 120, 258. Rhodesia, 267, 465. Spareprogram, 115. Suppleringsvalg, 121, 266.
Stray, Svenn, norsk pol., 128.
Stroessner, Alfredo, paraguayansk præs., 118.
Strougal, Lubomir, tjekkisk pol., 470.
Sudan: Valg, 267.
Suorttanen, Sulo, finsk forsvarsmin., 119.
Sverige: Valg, 385, 412 ff.
Svoboda, Ludvik, tjekkisk præs., 121, 258, 380, 382, 384, 470.
Swaziland: Uafhængighed, 384.
Sydafrika: Præsidentvalg, 118.
Sydkorea: USA, 117. Vietnamkrigen, 266.
Sydvietnam: Bombestop, 468. Fredsbetingelser, 468. Kampe ved Hué, 117. Kampe i Saigon, 117. Khe Sanh, 266. Krigen, 257. Nytårsvåbenhvile, 116. Parisforhandlingerne, 263. Raketter mod Saigon, 266. Undtagelsestilstand, 116.
Søgaard, Poul, dansk pol., 474.
Sørensen, Poul, dansk indenrigsmin., 125, 131, 133, 475, 476, 478, 480, 481, 483.
Sørensen, Vilhelm Martin, færøsk pol., 480.
Tabor, Hans, dansk diplomat, 112, 276, 386.
Tarjanne, Pekko, finsk pol., 263.
Teir, Grels, finsk handelsmin., 119.
Thailand: Vietnamkrigen, 266.
Thestrup, Knud, dansk justitsmin., 125, 133, 272, 273, 391, 475, 480, 486.
Thomsen, Knud, dansk handelsmin., 125, 127, 132, 474, 475, 478, 485.
Thomson, George, britisk min., 264, 467.
Thoroddsen, Gunnar, islandsk pol., 267.
Thyregod, Ib, dansk pol., 386.
Tiekso, Anna-Liisa, finsk socialmin., 119.
Tito, jugoslavisk præs., 381.
Tjekkoslovakiet: Besættelsen, 381 ff, 464. Ciernamødet, 380. Demonstrationer, 470. Nyt præsidium, 384. Partipræsidiet, 258. Polen, 263. Præsidentskifte, 121. Sovjet, 263, 379. Tyveårsdagen for kommunistiske magtovertagelse, 118. Økonomiske situation, 229 ff, 243, 263, 303 ff.
Toft, H. C., dansk pol., 125.
Tombalbaye, François, tsadisk præs., 257.
Toncic-Sorinj, Lujo, østrigsk udenrigsmin., 115.
Ton That Thieu, sydvietnamesisk informationsmin., 264.
Torrijos, Omar, panamansk general, 466.
Tran Chanh Thanh, sydvietnamesisk udenrigsmin., 264, 468.
Tran Van Do, sydvietnamesisk udenrigsmin., 262, 264.
Trudeau, Pierre Elliott, canadisk premiermin., 258, 267.
Tsad: Unionen af Centralafrikanske Stater, 257.
Tucker, Henry, bermuda-pol., 265.
Tunesien: Syrien, 261.

U-landsproblematikken, 63 ff.
Ulbricht, Walter, østtysk statschef, 381.
UNCTAD, 2 konference, 63 ff.
U Nu, burmesisk pol. 471.
Urrutia, Bolevar, panamansk viceministerpræs., 466.
USA: Apollo 8, 473. Betalingsbalance, 114. Guldprisen, 120. Ikke-spredningstraktat, 378. Ministerudnævnlese, 115. Panama, 470. Parisforhandlinger, 262, 263, 467, 472. Primærvalg, 120. Præsidentvalg, 397 ff, 469. Puebloaffæren,

116, 117, 473. Sydkorea, 117. Vietnamkrigen, 121, 257, 266, 468.

Valdimarsson, Hannibal, islandsk pol., 469.
Vance, Cyrus, amr. diplomat, 117, 262.
Väyryneu, Antero, finsk indenrigsmin., 119.
Venezuela: præsidentvalg, 472.
Vennamo, Veikko, finsk pol., 115, 118, 465.
Vesttyskland: Guldprisen, 120. Jugoslavien, 116. Lokalvalg, 467. Nødretslove, 265, 266, 294 ff. Oder-Neisse-grænsen, 121. Studenteruroligheder, 259. Valutakurs, 471. Økonomiske situation, 344 ff.
Vibe-Pedersen, John, dansk prof., 129.
Virkkunen, Matti, finsk pol., 115, 118.
Virolainen, Johannes, finsk vicestatsmin., 119.
Virtanen, Viljo, finsk arbejdsmin., 119.
Vivike, Holger, dansk pol., 476.
Volpe, John, amr. pol., 472.
Vorster, J. B., sydafrikansk ministerpræs., 383.
Waldhein, Kurt, østrigsk udenrigsmin., 155.
Walker, Patrick Gordon, britisk min., 258.
Wallace, George, amr. pol., 401 f, 469.
Warren, Earl, amr. højesteretspræs., 267.
Warring, Jørgen, dansk pol., 482.
Westerlund, Seppo, finsk pol., 263.
Westmoreland, William, amr. general, 117.
Wilson, Harold, britisk premiermin., 115, 258, 267, 465, 466, 469.
Winters, Robert, canadisk pol., 258.
Withalm, Hermann, østrigsk vicekansler, 115.

al-Yafi, Abdullah, libanesisk pol., 117, 466.
Yahya, Taher, irakisk pol., 380.

Zacharakis, Christos, græsk diplomat, 388.
Zinsou, Emile Derlin, dahomeyisk præs., 380.
Zorin, Valerian, sovjetisk diplomat., 471.

Økskov, Kai Aage, dansk pol., 270.
Ølgaard, Anders, dansk prof., 129.
Ømann, Sigurd, dansk pol., 126, 484.
Østrig: Regeringsomdannelse, 115.
Østtyskland: Visumtvang, 266.

Ækvatorial Guinea: Selvstændighed, 466.

INDHOLDSFORTEGNELSE

ARTIKLER

Morten Kelstrup: Kommissionens rolle i Fællesmarkedets beslutningsproces .. 3
Ib Damgaard Petersen: Interaktionsprocessen som integrerende led imellem beslutnings- og magtteori 29
Frede Andersen: Nogle virkninger af internationale vareaftaler for landbrugsvarer 63
N. Arnth-Jensen: Sukkerproduktion og U-landshjælp 77
Steen Leth Jeppesen: De danske indkomstpolitiske erfaringer 139
Ole Mølgård Andersen: Udviklingen af en afrikansk eksportøkonomi. Træk af Tanganyikas økonomiske historie i kolonitiden 171
Jan Henrik Nyheim: Om enkelte ombudsmannsordninger 197
Mogens Boserup: Den beskyttede sukkerproduktion. Et gensvar 225
Jacques Berg: Den franske maj 285
K. Francis Madsen: Den vesttyske nødretslovgivning 294
Jørn Henrik Petersen: Økonomiske reformer i Tjekkoslovakiet – baggrund og indhold 303
Sten Sparre Nilson: Økonomiske og politiske beslutnings-sekvenser 326
Ejler Koch: U. S. A.'s valg november 1968 397
H. Jørgen Nielsen: Det svenske valg 1968 412
Erik Krogstrup: Samfundets forvandling – og landbruget 421

REGELMÆSSIGE OVERSIGTER

Den internationale økonomiske situation 80; 229; 343; 437
Den danske økonomiske situation 95; 248; 359; 447
Politisk kronik 114; 257; 378; 464